

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΣ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1951

ΑΡ. 190

THOMAS MOORE

ΙΡΛΑΝΔΙΚΑΙ ΜΕΛΩΔΙΑΙ *

[Ἀπὸ τὸ «War Songs».]

ᾠ Πατρίδα μου ὠραία, σὰν σοῦ στόλιζεν ἡ φύσις
Τὰ βουνά σου καὶ τοὺς κάμπους καὶ τὴν ὠμορφήν ἀχτή,
Δὲ λογάριαζε ποτέ της, πῶς θὰ σ' ἔδεναν μ' ἀλύσεις,
Πῶς τὸ πόδι κάποιου ξένου θὰ σοῦ βάρυνε τὴ γῆ.

Λευτεριά, ποῦ σ' ἀγαποῦμε, τὸ γλυκὸ χαμόγελό σου
Θάναί πάντα σύντροφός μας. Στὸς ἐχθρούς σου πὲς αὐτά:
Πῶς γλυκύτερα θαρροῦμε μιά γενιά εἰς τὸ βωμό σου
Αἱματόβρεχτη νὰ ζῆ, παρὰ δούλη δυὸ λεπτά.

Μὴ ξεχνᾶτε τοὺς συντρόφους, τῆς πατρίδας τὰ παιδιά,
Ποῦ ε μέρες πικραμένες πληγώθηκαν βαρεῖα.
Οὔτε κειοὺς ποῦ σκοτωθήκαν κ' ἔχουν θάψει ἐρυθρά,
Πεθαμένοι νικηταί, τῆς πατρίδας τὰ βουνά.

Οἱ ἀχτίδες, ὅπου φέγγουν τοῦ ἡλιοῦ εὐλογημένες,
Σὰν ἐπέφτανε τοὺς εἶδαν, δοξασμένους τοὺς φωτίσαν.
Μὴ τίς κάνετε νὰ φύγουν ἀπὸ μᾶς ἐντροπιασμένες
Καὶ νὰ ποῦνε ἄχ! τί κρίμα τόσο αἶμα ποῦ ἔχουσιν!...

Μεταφρ. ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΘΗΣ

(*) Ὁ σεβαστὸς μας φίλος καὶ πρωτοπόρος τῶν κυπριακῶν γραμμάτων κ. Ν. Κλ. Λανίτης συνῴδουσε τὴν ἀποστολὴν τῆς μεταφράσεώς του μετὰ τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

Ἀγαπητὲ φίλε,

Καθόμουνά σήμερα τὸ μεσημέρι στὸ Ζάππειον. Ἦταν μιά ὑπέροχη Ἀθηναϊκὴ λιακάδα. Ἀπέναντι μου ἡ θεῖα Ἀκρόπολις ἐφώτιζε μετὰ τὸ φῶς της καὶ μετὰ τὴν δόξα της τὴν κλασσικὴ γῆ. Γαλανὴ εἰς τὸ θάθος ἡ θάλασσα τοῦ Σαρωνικοῦ ἄριστερά μου τὸ ὄραμα τοῦ λευκοῦ Σταδίου. Ἡλιος τῆς Ἀττικῆς, τὸ φῶς ποῦ ἐτραγοῦδῆσεν ὁ Σοφοκλῆς ἡ γαλάζια θάλασσα, ὅπου ἀκούεται ἀπὸ τὸν Αἰγάλεω ὁ παιάν τοῦ Αἰσχύλου τὸ θεῖον Στάδιον τῆς Καλλιπατέρας ὁ Ἰλισσὸς, ὅπου ἐφιλοσοφοῦσαν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Σωκράτης ἡ Ἴπποκρήνη, πῶς πέρα, ὅπου ἔσurreν ὁ Περικλῆς τὰ θῆματά του. Μόνον βαρβάρους μορῶν νὰ μὴ κλονίζουσαν συγκορμα τέτοιες ὥρες σὲ τέτοια μέρη. Καὶ σὰν ἔβροντῃ ἐφθανε στ' αὐτιά μου ἡ χθεσινὴ πολεμικὴ ἰαχὴ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Μακρυγιάννη.

Ἐκρατοῦσα μαζί μου τὸ τομίδιον τῶν Ἰρλανδικῶν μελωδιῶν τοῦ Τόμας Μοῦρ, τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰρλανδίας. Μοῦ τὸ εἶχε δωρῆσει ἕνας δικηγόρος τοῦ Στέμματος ἐν Κύπρω, ὅταν εἶχα ποτὲ κάμει μίαν διάλεξιν γιὰ τὸν ποιητὴν εἰς τὸ θέατρον Χατζηπαύλου, ἐν Λεμεσῶ. Δὲν ξεύρω πῶς τὸ ἔβρηκα ταιριασμένον μετὰ τὴν ψυχικὴν μου κατάστασιν τῆς στιγμῆς. Εἶχα ἀποδώσει ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν μερικὸς στίχους του κατὰ τὸ δυνατόν πιστά. Ἴσως μορῶν νὰ εἴρουσαν κάποια θέσι στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τῆς 25ης Μαρτίου.

Μὲ ἐκτίμησιν καὶ φιλίαν
ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΘΗΣ

Ἀθήναι, 1 Μαρτίου 1951.

Π Α Φ Ο Σ

Χῶμα γιομάτο φῶς καὶ μάρμαρο,
Σπαρμένο ἀπὸ ἀγάλματα, κολῶνες.
Τί ἔχει μείνει ἀπ' τὴν ἀρχαία ζωὴ
Νὰ μοιρολογήσει ἡ θάλασσα,
Νὰ τραγουδήσει ὁ ἀγέρας ;

Πέτρες, μονάχα πέτρες
" Ἀσπρες στὸν καυτὸν ἥλιο
Θυμίζουν πέρασμα καιροῦ
Γερά δεμένο στ' ἄσπρα χῶματα
' Ὡς κάτω στὶς γέρικες ρίζες τῶν δέντρων
Βαθεῖα στὰ ρυτιδωμένα μέτωπα τῶν βράχων.

Μὲ τοὺς ἀγκῶνες στὴν περήφανη τῆ γῆ,
Μὲ τὰ πόδια στὴ θάλασσα,
ἀναπολεῖς τὰ περασμένα :

Μέσ' στὰ ἐρειπωμένα σου ἱερά
Περνοῦν βουθὰ γενιές μὲ τὰ μεγάλα μέτωπα,
Ποῦ περιμένουν κάποτε τὸ μήνυμα τοῦ ἀγέρα.

' Ὡς πότε πιά νὰ καρτερεῖς νὰ φτάσει τὸ ἄσπρο σύγγεφο
Π' ὄλο ψηλώνει κι' ὄλο
Μορφές καινούργιες παίρνει ;

Θάρθουν μιὰ μέρα οἱ πέντε ἄνεμοι
Νὰ χτυπήσουν τὶς καμπάνες,
Ν' ἀνοίξουν τὰ κλειστά παράθυρα,
Νὰ στήσουνε χορὸ στοὺς ἔρημους τοὺς δόρμους,
Νὰ ξεσκεπάσουν πιὸ πολὺ
Τὰ μισοθαμένα μάρμαρα,
' Ὑψώνοντας ναοὺς καινούργιους
Στὶς Θεές μας ποῦ δὲν πέθαναν,
Στὶς Θεές μας ποῦχουν, αἰῶνες τώρα,
Βωμοὺς στὴν ὁμορφιά
Τὸν οὐρανό, τὴ θάλασσα, τὶς ξέρες.

ΧΡΥΣΤΑΛΜΕΝΗ ΑΝΔΡΕΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ξ Ε Σ Π Α Σ Ε Θ Υ Ε Λ Λ Α

Ξέσπασε θύελλα, ὦ ! Ξέσπασε πιά
Κι' ἀπὸ συντρίμμια ἡ γῆς ἄς γεμίσει.
" Ὅλα συντρίμμια, κι' αὐτὴ ἡ καρδιά,
ἀπὸ τὸν πόνο νὰ θέλει νὰ σθῆσει.

Ξέσπασε θύελλα, ὦ ! Ξέσπασε πιά,
Γιὰ νὰ σκορπίσουν τὰ νέφη πιὸ πέρα'
Πέρ' ἀπ' τὴν ἄμοιρη γῆ, τί θαρεῖα
Καὶ ἀδυσώπητα κρύβουν τὴ μέρα.

Ξέσπασε θύελλα, ὦ ! Ξέσπασε πιά,
Γιὰ νὰ φωτίσουν τ' ἀστέρια τὴν πλάση'
" Ὅλα τ' ἀστέρια κι' ὡς μέσ' τὴν καρδιά
Τὸ θεῖο φῶς τοὺς ἀκόμα νὰ φτάσει.

Ν. Κ. ΚΑΝΙΚΛΙΔΗΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

Ἡ μελέτη, ἡ κατανόηση, ἡ συνειδητοποίηση κ' ἡ περαιτέρω προβολὴ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τοῦ σύγχρονου Ἑλληνισμοῦ εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς Κυπρίους ὄχι μονάχα ἐπιβεβλημένο πνευματικὸ ἔργο, ἀλλὸ καὶ καθήκον ἐθνικόν. Ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας ποὺ διεξάγουμε εἶναι στὴ βάση του ἕνας ἀγῶνας πνευματικὸς, κ' ἡ προσήλωσή μας κ' ἡ στενώτερη ἐπαφὴ μας με τὶς ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες τῆς φυλῆς μας, ἐκτὸς τῆς καλλιτεχνικῆς συγκίνησης καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀπόλαυσης ποὺ μᾶς παρέχει, στηρίζει τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα μας κ' ἐνισχύει τὴν πίστη μας πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀπόσταγμα τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρετῆς, τὴν ἐλευθερία.

Δυστυχῶς πολὺ λίγοι εἶναι κείνοι ποὺ κατάλαβαν τὴν ἀλήθειαν αὐτῇ, κ' ἀντιμετώπισαν τὴν Κυπριακὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν γενικὰ κίνηση σὰν ἕναν ἀγῶνα παρὰλληλον πρὸς τὸν ἐθνικὸ μας ἀγῶνα, ἢ μάλλον σὰν μίαν πλευρὰν αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνα μας. Γιατὶ τί ἄλλο εἶναι ἡ προβολή, μέσ' ἀπὸ τὶς ποικίλες μορφές τῆς Τέχνης, τῶν αἰσθημάτων, τῶν πόθων, τῶν ἰδανικῶν ἑνὸς λαοῦ, παρὰ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ προβολὴ τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τοῦ λαοῦ τούτου; Ἔτσι καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν Κυπριακὴν Λογοτεχνία καὶ τὴν Τέχνη γενικώτερα—ὅσοδήποτε ἀγούρη κ' ἂν εἶναι ἀκόμη ἡ Τέχνη αὐτὴ—ξεπηγάει, καθαρώτερα ἀπὸ πολλὰς ἄλλες ἐκδηλώσεις, ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ κ' ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ τοῦ νησιοῦ μας, με μιά πειστικότητα πραγματικὰ ἀναμφισβήτητη. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ κρίνουν τοὺς λαοὺς καὶ προσδιορίζουν τὸν ἐθνικὸ τους πλοῦτο εἶναι—περισσότερο κ' ἀπὸ τὴν ὕλικὴν ἰσχύ, περισσότερο κ' ἀπὸ τὴν ἐδαφικὴν ἔκταση, περισσότερο κ' ἀπὸ τὸ πολιτικὸ καθεστῶς, περισσότερο κ' ἀπὸ τὴν ἀριθμητικὴν σύνθεσιν—τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἔχουν οἱ λαοὶ αὐτοὶ νὰ ἐπιδείξουν καὶ, εἰδικώτερα, τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος. Αὐτὰ προηγούνται. Ὅλα τὰ ἄλλα ἔπονται.

Γιαυτὸ ἐπενειλημμένως ἀπὸ τῆ στήλη αὐτῇ τονίσαμε, πὼς ἡ Κυπριακὴ πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νὰ περιβληθῇ με ἰδιαίτερη στοργή, καὶ νὰ ἐνθαρρυνθῇ κάθε ἀξιόλογη προσπάθεια περαιτέρω ἀνάπτυξης καὶ δημιουργίας πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων. Ὅταν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλλοντος—γιατὶ ὄχι καὶ τοῦ παρόντος;—θὰ κρίνουν αὐτὴ τὴν περίοδο—ὅπως κάθε περίοδο—τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, ἐκεῖνο ποὺ θὰ προσέξουν ἰδιαίτερα εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ μας κ' οἱ πνευματικοὶ μας δεσμοί.

Δὲν θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ σημεῖωμα αὐτὸ με τὴν κατάστασιν στὴν ὁποία βρίσκεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ μας σήμερα καὶ τὶς φιλότιμες προσπάθειες ποὺ καταβάλλονται τελευταία ἀπὸ ὀργανώσεις καὶ ἄτομα γιὰ τὴν πρόωθησιν καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς. Προκειμένου ὅμως γιὰ τοὺς πνευματικούς μας δεσμοὺς εἶναι φανερὸ πὼς αὐτοὶ στρέφονται μονάχα πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, καὶ μᾶς συνδέουν μονάχα με μιά χώρα, τὴ χώρα ἐκείνη, τοῦ λαοῦ τῆς ὁποίας ἐμεῖς εἴμεθα ἀναπόσπαστο καὶ ἀναφαίρετο τμήμα: τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ συνέβαινε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, κ' αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ συμβαίνει καὶ σήμερα. Ἡ τέχνη μας, ἡ ἐπιστῆμη μας, ἡ διανοήσῃ μας εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ Πανελληνίου πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκτινοβολία θερμαίνει τὴν Κυπριακὴν ψυχὴ με τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο ποὺ θερμαίνει καὶ κάθε ἄλλην Ἑλληνικὴν ὄντοτητα. Τὰ πνευματικὰ σύνορα τῆς Κύπρου ταυτίζονται ἀπόλυτα με κείνα τῆς Ἑλλάδος.

Δὲ θὰ θέλαμε νὰ μπουῦμε σὲ λεπτομέρειες, γιατί εἶναι τόσο δυναμικὸς ὁ πνευματικὸς αὐτὸς δεσμὸς, ποὺ κ' ἡ ἰσχυρότερη εἰδικὴ περίπτωση δε θάδινε παρὰ ἀσθενῆ εἰκόνα τοῦ ὅλου ζητήματος. Δὲ μπορούμε ἐντούτοις νὰ παρασιωπήσουμε τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συγκίνηση με τὴν ὁποίαν ὁ Κυπριακὸς λαὸς παρακολούθησε τελευταία σημαντικὲς ἑθνικὰς καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ πνευματικὲς ἐπετελοῦς τοῦ ἐλευθεροῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ συμμερίστηκε τὰ αἰσθητὰ

καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα ἐκείνου. Ἡ 150ῆ ἐπέτειος τῆς γέννησης τοῦ Σολωμοῦ, ἡ 200ῆ ἐπέτειος τῆς γέννησης τοῦ Κοραΐ, ἡ 150ῆ ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ Ρήγα, ἡ 1900ῆ ἐπέτειος τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἐτησίᾳ ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ Παλαμᾶ, ὁ θάνατος τοῦ Δροσίνη, τοῦ Ξενοπούλου κ. ἄ. ἔδωσαν ἀφορμὴ στὴν ὀργάνωση, σ' ὅλες σχεδὸν τὶς Κυπριακὰς πόλεις, εὐλαβῶν φιλολογικῶν μνημοσύνων, καὶ τὴν ἀνασκόπηση, ἀνάπτυξη καὶ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου τῶν προσώπων ἢ τῶν συμβάντων αὐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς, ποὺ οἱ Κύπριοι τὰ αἰσθάνονται δικά των, μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο ποὺ τὰ αἰσθάνονται καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τῆ διαπίστωση αὐτῆ, ἡ ἐκ μέρους τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καθιέρωση καὶ ὁ ἑορτασμός τῶν πνευματικῶν αὐτῶν ἐπετειῶν, ἐνέχει καὶ μιὰν ἄλλη ἐξ ἴσου μεγάλη σημασία: Τὴν ἐπίτευξη ἐπαφῆς ὁλοένα καὶ εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων μὲ τὸ νεοελληνικὸν ἔντεχνο λόγο καὶ τὴν ἀφύπνιση ἀνωτέρων πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων. Ἐτσι ἡ Ἑλληνικὴ Κυπριακὴ λογοτεχνικὴ συνείδηση θὰ μπορέσει νὰ ὠριμάσει εὐκολώτερα καὶ νὰ ἐπιτύχει ὄχι μονάχα μέσ' ἀπὸ τὰ Ἑλλαδικὰ ἔργα νὰ προβάλλει καὶ νὰ ἐρμηνεύει τὰ δικά της αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ μέσ' ἀπὸ δικά της ἔργα νὰ προβάλλει καὶ νὰ ἐρμηνεύει τὴν καθολικὴν Ἑλληνικὴν ζωὴν.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΗΛΙΟ

Πόσοι σκοτώθηκαν
γιὰ νὰ ἴδουν τὸν ἥλιο
καὶ ποιοὶ τὸν εἶδαν...

Στὸ φούντωμα τῆς πάλης
ἐκεῖ ποὺ ἀστράφταν τὰ μαχαίρια
καὶ σμίγαν οἱ κλαγγές μὲ τὴ θρονιτῆ
τοῦ κεραυνοῦ,
ποιός στάθηκεν ἀγνάντια
νὰ ἴδει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ;

Ἦλθε τὸ σκοτάδι
καὶ σὰν ἔφυγε
πῆρε μαζί του καὶ τὰ πτώματα
αὐτῶν ποὺ σκοτώθηκαν
γιὰ νὰ ἴδουν τὸν ἥλιο
καὶ δὲν τὸν εἶδαν.

Κι' ὅταν ἦλθε τὸ φῶς
κανεὶς δὲν εἶδε τὶς σκιές
τῶν σκοτωμένων καὶ τὰ χνάρια
ποὺ ἄφησε τὸ αἶμα τους στὴ γῆ.

Καὶ τὸν ἥλιο ποὺ ἔκαιε
κανεὶς δὲν τὸν εἶδε,
γιατὶ σμίχτηκε τὸ φῶς του
μὲ τὶς ἀστραπὲς τῶν μαχαριῶν
καὶ μὲ τὶς σκιές
ἐκείνων ποὺ σκοτώθηκαν
γιὰ νὰ τὸ ἴδουν.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΑΜΠΑΡΤΑΣ

Λ Υ Τ Ρ Ω Σ Η *

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ

—Παναΐα μου! Πονῶ...Πονῶ...

—'Υπομονή, Μαρριού. 'Αλώπως ἤρτεν ἡ ὥρα σου.

Πῆρε τὸ καλάμι του καὶ βγήκε ὄξω σάστισιμένος. Φώναξε μιᾶς γειτόνισσας νὰ παραστέκει τὴ γυναίκα του καὶ ξεκίνησε γιὰ τὴ μαμμὴ. Τὸ σπίτι της θρικότανε στὸ ἀντικρινὸ χωριὸ καὶ προχωροῦσε μὲ μεγάλες δρασκελιές γιὰ νὰ φτάσει γρήγορα. Δυό—τρεῖς φορές κτύπησε ἀπάνω σὲ κάτι προεξοχές καὶ πόνεσε φρικτά. Τὸ σκυλλὶ πού τὸν συνόδευε πάντα, καταλάβαινε πὼς κάτι πολὺ σοβαρὸ εἶχε τὸ ἀφεντικό του καὶ προχωροῦσε μὲ χαμηλωμένη τὴν οὐρὰ. Κάθε λίγο γύριζε καὶ τοῦ γαύγιζε πνικτὰ γιὰ νὰ τὸν ὀδηγᾷ ἴσα.

Οἱ σκέψεις βελονιάζανε τὸ μυαλό του. "Ἐφερνε στὴ μνήμη του τὴν ἀχαρὴ του ζωὴ ἴσα μὲ τὴ στιγμή πού συναπάντησε τὴ Μαρριού. Τὸ χωριὸ δλάκερο τοὺς ἔδωξε μὲ πέτρες καὶ γιουχαϊτὰ, πού τολμήσανε νὰ κλεφτοῦνε. Μὰ κείνο πού τὸν ἔκαμε σάν καυτὸ σίδερο ἦτανε τὰ λόγια τοῦ Παπαῦ, σάν πήγε νὰ τοῦ ζητήσῃ νὰ τοὺς παντρεύῃ: «...»'Ἐν τζιαὶ κρίμα πού τὸν ἀφέντην τὸν Θεό, ἀφοῦ εἰσασιν τζι' οἱ θκυὸ στραβοί. "Ὀη, ἔθ θά σὰς ἀφήκοιμε νὰ παντρευτεῖτε τζιαὶ νὰ γεμόσετε τὸ χωρκόμ μας στραβούς...».

Κουράστηκε καὶ κάθησε σὲ μιὰ πέτρα νὰ ξαποστάσει. Εἶτανε καλοκαίρι κι' ὁ ἴδρωτας ἀλάκωνε τὸ μέτωπό του.

—Μαῦρο!

Τὸ σκυλλὶ ἔτρεξε καὶ ξάπλωσε μπροστὰ στὰ πόδια του λαχανιασμένο ἀπὸ τὴ ζέστη. Πῆρε καὶ τοῦ χαϊδεψε τὴ ράχη. 'Ἡ φωνὴ του εἶχε κάτι τὸ σιφὸ καὶ τὸ πικραμένο.

—Μαῦρο, σήμερα ἐνὰ φανεὶ ἂν ὁ ἀφέντης ὁ Θεὸς τὸ θέλησεν νὰ πάρω τὴ Μαρριού. "Ἄν τὸ μαρὸ πούν νὰ γεννηθεῖ ἐν στραβὸ σάν ἐμὰς...Θεέ μου, βοήθα μας. Μὲ μὰς πικράνεις τὴ ζωὴ μας. 'Ἡ Μαρριού ἔθθαντέξει. 'Ἐννὰ πεθάνει πού τὸν καμόν της. Βασάνιμα ἐμένα, μὰ ὅη τὴ Μαρριού γιὰ τὸ μαρὸ. Τσεῖνοι ἐν ἀθῶοι. 'Ἐγιὼ ἤμου ἡ αἰτία, ἐγιῶ...

"Ἐσκυψε τὸ κεφάλι συντριμμένος. Τὸ σκυλλὶ βάλθηκε νὰ τοῦ γλύφει τὰ χέρια. Συνήλθε. Σηκώθηκε ἀπάνω καὶ προχώρησε...

Γυρίσανε κάθιδροι.

Τὸ χαμηλὸ δωμάτιο γιόμιζε ἀπὸ τὰ θαραῖα βογγητὰ τῆς γυναίκας.

—Παναΐα μου, Παναΐα μου....

'Ὁ ἄντρας τὴν πλησιάζει, τῆς παίρνει τὸ χέρι καὶ τὸ χαϊδεύει. Τίποτα! 'Ὁ πόνος ραγίζει τὴν καρδιά. Τὸ στήθος ἀνεβοκατεβαίνει σπασμωδικὰ καὶ δλάκερο τὸ κορμὶ σπαρταράει.

'Ἡ μαμμὴ ἄδικα προσπαθεῖ νὰ τὴ λευτερώσει.

—Δύσκολη γέννα καὶ σκουπίζει μὲ τὸ χέρι της τὸ ἴδρωμένο της μέτωπο.

Τὰ λόγια τῆς μαμμῆς εἶναι μαχαιριὰ στὸ στήθος τοῦ ἄντρα. Θυμᾶται ξανά τὰ λόγια τοῦ Παπαῦ, τὴν ἁμαρτία του, καὶ σπαράζει ἡ καρδιά του ἀπὸ τὴ λύπη. Εἶναι ὀλοφάνερο πὼς ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τὸν παιδέψῃ, νὰ τὸν τυραννήσῃ. Γιατὶ νὰ μὴν ἀκούσει τότες τὸν Παπαῦ; Γιατὶ; Γιατὶ; "Ἄν πεθάνει ἡ Μαρριού στὴ γέννα; Τί θά κάμει αὐτός; Πὼς θά ἰμφορέσει νὰ ζήσει χωρὶς αὐτὴ, χωρὶς τὴ συντροφιά της; Θάθελε ν' ἀρπάξει τὸ λαϊμό του καὶ νὰ πιγγεῖ. "Ἰσως ἔτσι νὰ γλύτωνε ἀπὸ τὴν ἀγωνία ἡ γυναίκα καὶ τὸ παιδί του.

Δυό—τρεῖς ἀπανωτές, συρτές, στριγκλές φωνές τῆς τυραγνισμένης γυναίκας, τὸν συναφέρανε. Τὴν κόντεψε ψηλαφητὰ κι' ἀναζήτησε τὸ χέρι της. Τὸ θρῆκε νὰ κρατᾷ σφιχτὰ τὸ τριστέλι. 'Ἀπὸ τὸ σφίξιμο τοῦ χεριοῦ της ἔνοιωσε τὸ μέγεθος τοῦ πόνου πού ἐξόσχιζε τὰ σωθικά της. Τὸ χέρι της χαλάρωνε λίγο γιὰ νὰ γαντζωθεῖ μὲ πιότερη δύναμη στὸ δικό του. Φοβήθηκε πολὺ. Νόμιζε πὼς ἦτανε οἱ τελευταῖες της στιγμές. Οὔτε τὴ μαμμὴ νὰ τὴ ρωτήσῃ δὲν

(*) 'Ἡ «Λύτρωση» πρέπει νὰ διαβαστεῖ σάν συνέχεια τοῦ διηγήματός μου οἱ «Μάρτυρες», πού δημοσιεύτηκε στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» 1Ε' σ. 348. Φ.Χ.

εὔρισκε τὸ θάρρος. Χαίδευε μηχανικὰ τὸ γαντζωμένο χέρι τῆς γυναίκας του... Ἐναπάντεχα τὸ χέρι τῆς ξεψύχησε στὸ δικό του. Τὴν ἴδια στιγμή ἕνα «ἄχ» ἀνακουφιστικὸ γιόμισε τὴν καρδιά του ἀπορία. Δὲν πρόφτασε νὰ ρωτήσῃ καὶ τὰ «οὐά...οὐά...» τοῦ παιδιοῦ τοῦ κτυπήσανε χαρούμενα στ' αὐτιά. Ἡ καρδιά του φερούργισε. Ἐκανε σὰν τρελλός. Μιά στιγμή ἔσκυψε καὶ φίλησε τὴ γυναίκα του.

—Νὰ μᾶς ζήσει!

Τὰ χεῖλη του ἀγγίσανε στὸ ἰδρωμένο καὶ παγωμένο τῆς μάγουλο.

Ἡ φωνὴ τῆς ἀκούστηκε κομμένη.

—Ἦν...ταν...ποῦναι;

—Ἦνταν ποῦναι;

—Κοροῦ.

Σηκώθηκε καὶ πῆγε κοντὰ στὴ μαμμὴ. Ἡ φωνὴ του ἔτρεμε ἀπὸ συγκίνηση.

—Ἀφήνεις με νὰ τοῦ ντζίσω;

Πῆρε τὸ χέρι του καὶ τοῦ τὸ ἔβαλε ἀπάνω στὸ γυμνὸ παιδάκι. Ἔσυρε τὸ χέρι του ἀπαλὰ, ἀγγίζοντάς το μὲ τὰ δάκτυλα ποῦ τρέμανε. Ὅλη ἡ τρυφεράδα ξεχύθηκε ἀπὸ τὰ στήθη του.

—Κοροῦ μου!

Ἀξαφνὰ τὸ χέρι του σταμάτησε. Ἡ ἀμφιβολία δάγκωσε σὰν ὄχιὰ τὴν καρδιά του. Τὰ λόγια τοῦ Πατᾶ ξανάρθανε στὸ νοῦ του: «Ὅη, ἔθ θὰ σᾶς ἀφήκουμεν νὰ παντρευτεῖτε τζιαὶ νὰ γεμόσετε τὸ χωρκόμ μας στραβούς...».

Ἔστρεψε μὲ ἀπόγνωση τὸ πρόσωπό του στὴ μαμμὴ. Ἡ μαμμὴ κατάλαβε.

—Ἔννοια σου, Γιωρκῆ, τζιαὶ τὸ μωρὸ θωρεῖ.

Ἡ χαρὰ ξεπήδησε σὰν τὸ λεύτερο πουλὶ ἀπὸ τὸ τυραγνισμένο του στήθος. Ἐτρεξε στὴ γυναίκα του φωνάζοντας:

—Μαριοῦ, ὁ Θεὸς ἐμ μαζί μας! Ὁ Θεὸς ἐμ μαζί μας!!!

ΦΩΤΟΣ ΧΑΤΖΗΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΚΑΤΙ ΣΑΝ ΜΟΙΡΟΛΟΪ

Ἀπόψε κάπου μιὰ στιγμή,
ἕνας παλμός, βουβὸ κουβεντολόι,
κάτι μακρόσυρτοι λυγμοί,
στῆς σκέψης ἄραξαν τὸ κομβολοῖ.

Πόθοι ἀνείπωτοι, παλhoὶ
τῆς μνήμης τίς χορδὲς ξανακτυποῦνε,
χαμένου κόσμου ναυαγοί,
στεριά γιὰ λυτρωμὸν ἀποζητοῦνε.

Καὶ πάνω ἀπ' τὸ ἰσκιόβαθρο,
ἀχνόστεφες, μουγγές, περνοῦν οἱ ὄρες...
Στὸ διάβα τους τ' ἀνάλαφρο,
τὴ λήθη μοῦ κερνοῦν πανώριες κόρες.

Ἀπόψε κάπου μιὰ στιγμή,
στῆς σκέψης ἄραξαν τὸ κομβολοῖ,
κάτι μακρόσυρτοι λυγμοί,
κάτι σὰν ξεχασμένο μοιρολόι.

25)10)50.

Δ. ΔΑΝΙΗΛ

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Είναι ὁμορφὴ ἡ Κύπρος ;

Εἶναι ἕνα ρῶτημα πού σου ξυ τ' ἄκουσα. "Αν ρωτῆσεις τοὺς καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου μας, μὲ τοὺς ὁποίους τῆ γυρίσαμε, θὰ σηκώσουν τοὺς ὤμους διασταχτικά. Γιατί πολὺ τοὺς κούρασαν οἱ ἀποστάσεις, ἡ ζέστη καὶ ἡ ἀδιάκοπη δουλειά. Κυρίως ὅμως γιατί τοὺς κρατᾶνε ἀκόμα τὰ μάγια τῆς Ρόδου. Αὐτὴ ἡ Ρόδος στάθηκε μέσα τους σάν ἕνας κυριαρχικός ὄρος σύγκρισης, πού δὲν τοὺς ἄφησε νὰ ἰδοῦν μὲ δικαιοσύνη οὔτε τῆς Κύπρου οὔτε τῆς Αἰγύπτου τὴν ἰδιαίτερη ὁμορφιά.

Νομίζω ὅσο πὼς ὑπάρχει καὶ ἕνας ἄλλος παράγοντας πού παίζει ρόλο στὶς ἐντύπώσεις πού μᾶς ἀφήνει ἕνας τόπος ὅταν τὸν γνωρίζουμε γιὰ πρώτη φορὰ.

Μὲ τίς πόλεις πού πρωτοβλέπουμε συμβαίνει αὐτὸ πού γίνεται καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Κάθε τοπεῖο, καθὼς καὶ κάθε πολιτεία, ἔχει μιὰ φυσιογνωμία πού μᾶς προδιαθέτει καλὰ ἢ κακὰ, μᾶς δίνει ἐρωτικά ἢ μᾶς ἀπώθει, μᾶς γίνεται ἀγαπητὴ ἢ ἀπλῶς μᾶς ἀφήνει ἀδιάφορος. Μιά πολιτεία εἶναι ἕνα νέο πρόσωπο πού μπαίνει στὴ ζωὴ μας. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μπαίνουν καταχτητικά ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ ξέρουμε τὸ γιατί. "Υστερα, σάν ἀνακαλύψουμε πὼς αὐτὸ τὸ πρόσωπο ἐξασκεῖ ἀπάνω μας κάποια ἀκαθόριστη, ὅμως ἀκατανίκητη, ἔλξη, προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε μὲ τὸ νοῦ τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν αὐτὴ τὴν ἔλξη. "Ετσι γίνεται καὶ μὲ κάθε τόπο, μὲ κάθε νέα πόλη πού γνωρίζουμε. Οἱ πόλεις ἔχουν, ἡ κάθε μιὰ, τὴ δικὴ τῆς ἔκφραση. Εἶναι πόλεις κοκκέτες καὶ πόλεις ἀσοιούπωτες ἢ αὐστηρές. "Υπάρχουν πόλεις χωριατοπούλες καὶ πόλεις μοδάτες καὶ πόλεις μακιγιαρισμένες μὲ ἐπιμέλεια, καὶ ἄλλες ἀχτένιστες. Πόλεις παχειές καὶ πόλεις σιλουέτες, πόλεις μπακάλισες, πόλεις δασκάλες καὶ πόλεις κοκότες. Πόλεις νοικοκυροῦλες καὶ πόλεις ξενύχτισσες. Πόλεις, πεινασμένες καὶ χορτασμένες πόλεις. Πόλεις ἄσπρες, ξανθές, μελαχρονές, μελαψές, κίτρινες, καὶ πόλεις τριανταφυλλές. Καὶ ἡ κάθε μιὰ, σάν τοὺς ἀνθρώπους, ἔχει τὸ δικό της χνῶτο, τὴ δικὴ τῆς ὄσμη, τὴ δικὴ τῆς φωνή.

Αὐτὴ ἡ ξεχωριστὴ φωνὴ τῶν πόλεων εἶναι κείνη πού μοῦ κάνει πάντα θαθεῖα ἐντύπωση. Κάθε μιὰ ἔχει τοὺς δικούς της ἤχους, καὶ οἱ ἤχοι εἶναι ἕνας τόνος ἀδιάσπαστος ἀπὸ τὴν προσωπικότητά της, ἀπὸ τὴν μυροειδία της καὶ ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία της. "Η φωνὴ τῆς "Αθήνας εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ Πειραιᾶ, τὴ φωνὴ τῆς Πάτρας καὶ τὴ φωνὴ τῆς Θεσσαλονίκης. "Ολα αὐτὰ δημιουργοῦν μέσα μας ὀρισμένες ἀντιδράσεις. Κάποιοι σοφὸς καὶ πολιταξιδεμένος φίλος μου μοῦ εἶπε σχετικὰ καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ ἐνδιαφέρον. Κάθε πόλη τὴ γνωρίζουμε μέσα ἀπὸ κάθε γυναίκα πού μᾶς τὴν ἔδειξε. Εἶναι ἴσως κι' αὐτὸ ἕνας νέος τρόπος αἰσθητικῆς ἐποπτείας, πού ἀξίζει νὰ ἀπασχολῆσει τοὺς εἰδικούς καὶ τοὺς ἐπαίοντες.

"Όσοδὴποτε εἶναι ἄδικο νὰ πηγαίνει κανεὶς πρὸς μιὰ νέα γνωριμία, τόσο σπουδαία καὶ τόσο σημαντικὴ ὅπως εἶναι ἡ Κύπρος, μὲ τίς πέντε αἰσθήσεις του μπουχτισμένες ἀπὸ τὸ παραδεισιακὸ ὄραμα τῆς Ρόδου. Γι' αὐτὸ θέλω νὰ ταχτοποιήσω τίς αἰσθητικὲς μου βεβαιώσεις γιὰ τὸ νησί τῆς "Αφροδίτης, προσπαθώντας νὰ ξεθολώσω τὴν κρίση μου ἀπὸ τὰ Δωδεκανησιακὰ μάγια. Θὰ τὸ κάνω μὲ μιὰ σύντομη ἀντιπαραβολή. "Η Ρόδος εἶναι τὸ εἰδύλλιο. "Η Κύπρος εἶναι τὸ πάθος. "Η Ρόδος εἶναι μιὰ γυναίκα πεντάμορφη, θαυμάσια ντυμένη, λυγρὴ, γεμάτη ἀστραποβόλες ματιές καὶ χαμόγελα. Εἶναι ἑσπλωμένη, ἔτοιμη νὰ σοῦ παραδοθῆ. Σοῦ δείχνει ὅλους τοὺς θησαυροὺς της καὶ σὲ καλεῖ ν' ἀπλώσεις τὰ χέρια νὰ γιομίσεις τίς φουχτες σου ἀγαθὰ. "Η Κύπρος εἶναι ἡ στίβαρη Μητέρα, ἡ γεννήτρα, ἡ καρπερὴ, ἡ σεβάσμια. Πρέπει νὰ κουραστῆς γιὰ ν' ἀνακαλύψεις τὴν ὁμορφιά της, τὴ σοβαρὴ καὶ ἀγέλαστη ὁμορφιά της. Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους της μέσα στὸν Αὐγουστο. "Ο θεριστὴς ἔβαλε φωτια στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, πού καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο τοπεῖο. Παντοῦ ἦταν ἄλῶνια, καὶ μέσα στ' ἄλῶνια οἱ Κυπριώτισες σφιχτὰ μανταλω-

μένες, έπρεχαν θρονιασμένες πάνω στο ξυλένιο έλκυθρο του άλωνίσματος, χουγιαζοντας τ' άλογα που τόσεραν πάνω στα στάχυα. Αυτή ή εικόνα με παρακολουθούσε σ' όλη τή διαδρομή. Μιά μορφή αρχαϊκά ωραία της Κύπρου της δουλεύτρας της αγρότισσας, που έχει στεφανωμένο τό μελαχροινό της μέτωπο με μία χεροβολιά χρυσά στάχυα. Άνέθηκα και στα περίφημα βουνά του νησιού. Έκει είναι ή αιώνια δροσιά, εκεί τρέχουν νερά και τραγουδούν ρεματιες, όταν κάτω ό κάμπος καίγεται και ιδρώνει. Έκει τό δάση είναι πυκνά και τό δέντρα ψηλά και ίσια, ψηλά ως τόν ουρανό, και τρίζουν από τό βάρος του κρυσταλλένιου θόλου που σηκώνουν στις κορφές τους. Έκει παραθερίζουν οί πλούσιοι του νησιού και της Αιγύπτου και του Λιβάνου, εκεί περνούν τό καλοκαίρι τους και οί έπίσημοι Έγγλέζοι των ύπηρεσιών της Κατοχής. Τά ξενοδοχεία είναι πελώρια, πολυτελή, οί κατασκηνώσεις είναι πεντακάθαρες, κάτω από γιγάντια πεύκα που σμίγουν τήν κόμη τους. "Όλα αυτά ήταν θαυμαστά, όπως θαυμαστά ήταν τά γιγάντια μήλα και τά αγλάδια που σάς πουλούν οί χαρικοί. Κάτι καρποί τόσο μεγάλοι, που μου θύμιζαν μία ξυλογραφία στην Ίερά Ίστορία των παιδιάτικων χρόνων μας, που παριστάνει δυό Έβραίους κατάσκοπους, που έστειλε ό Ίησούς του Ναθή στη Γή Χαναάν, και αυτοί γύρισαν πίσω φορτωμένοι με κάτι πελώρια φρούτα από τή γή της Έπαγγελίας. Τά έχουνε κρεμασμένα σ' ένα μακρύ ραβδί, και κρατάει ό ένας τή μιάν άκρη του στον ώμο, και ό άλλος τή άλλη. Λοιπόν και εκεί πάνω δέν υπήρχε ειδύλλιο. Ήταν τό δάσος τό σοβαρό, τό σκούρο, ό ίσκιος ό θαύος, σχεδόν θαρός. "Ετσι είναι όλη ή φυσιογνωμία της Κύπρου. Τό στοιχείο της όμορφιάς της είναι ή θαρύτητα. Η ψυχή της Ρόδου είναι θηλυκή. Η ψυχή της Κύπρου είναι αρσενική. Έπική ζει ακόμα τό Έπος του Διγενή Άκρίτα. Στη γραμμή των βουνών, που πάνω τους σου δείχνουν τά σημάδια από τή χερίά που αποτύπωσε κει ψηλά σαν τ' άδραξε ό γίγαντας. Άνέθηκα στο Κάστρο του Άγιου Ίλαρίωνα. Είναι χτισμένο πάνω στις πέτρινες μασσέλες ενός κάθετου βουνού, που ό άγριος θράχος του σηκώνει τά δόντια του μεσουράνα σαν ένα μνημείο γοθικό. Έκει πάνω είναι χτισμένη ή άητοφωλιά των φράγκων και των βυζαντινών αρχόντων της μεσαιωνικής Κύπρου. Είναι καταπληχτική ή έντύπωση που κάνει αυτό τό δαιδαλώδες κάστρο. Είναι ένα έργο πολέμου φοβερό, που στέκεται εκεί ψηλά τό έπειρες στοές και κάμαρες και πολεμιστρες του, «τά χίλια σπία της βασίλισσας», τό λέει ό λαός. Και είναι κει ένα τοξωτό παράθυρο, «τό παράθυρο της βασίλισσας», από όπου τό θέαμα του κάμπου και της θάλασσας που σέρνεται στα πόδια του βουνού είναι έξαισιο. Τά έρείπια είναι γεμάτα από τή μυστηριώδη παρουσία των αιώνων που τά γέμισαν. Στις τρύπες των στοών, στις σκιερές γαλαρίες, στις φαρδιές ζεματίστρες, είναι, θαρρείς, κουρνιασμένες μαζί με τσαμπιά νυχτερίδες όλες οί ψυχές, οί κραυγές, οί πολεμικές προσταγές, οί ήχοι από σάλπιγγες ίπποτών, από τά κνηγετικά κέρατα της αύλης των Λουζιανών, από τό αλαλητό των σκυλιών και τό φρούμασμα των άλόγων. Σάν αρχίζει νά θραδυάζει, όλα αυτά τρίζουν εκεί στους θόλους κάτι σαν έλυτρα, κάτι σαν θρούισμα από φτερούγες ή μεταξωτά, πολύχρωμα φλάμπουρα με σαυρούς και λιοντάρια. Τότε περπατείς σιγά-σιγά κάτω από τους θόλους, γιατί φοβάσαι μήν άκούσεις τά θήματά σου νά ξυπνάν από τόν ύπνο του θανάτου όλα αυτά τά φαντάσματα της Κυπριακής Ιστορίας.

Πουθενά δέν βρήκα τήν Ίστορία νά πατά τόσο καταθλιπτικά τό στήθος ενός τόπου, όσο στην Κύπρο.

Αυτή τήν έντύπωση μου τήν άφησαν οί πελώριοι γοθικοί ναοί της, τό άμέτρητα Βυζαντινά εκκλησιάκια και τά κάστρα της. Δέν είναι αυτά χαρωπά και άνθοστόλιστα, όπως τά κάστρα της Ρόδου. Δέν είναι γύρω στις πολιτείες της Κύπρου μία σκηνογραφία καλλιγραφημένη, με τό φεστόνι της πετρίνας νταντέλλας τους φρεσκοσιδερωμένο. Είναι πύργοι βαριοί και πένθιμοι, που κοιτάζουν τά κύματα, και τά μετράν επί αιώνες, και περιμένουν νά άγναντέψουν στο φουρτουνιασμένο πέλαγο τά μαύρα καράβια των φράγκων κουρσάρων, των σουλτάνων και των άράπηδων. Είναι εκεί ό πύργος του Όθέλλου, που τό πιό μεγάλο πνεύμα της Άγγλίας τόν γιόμισε με φαντάσματα, προικισμένα από αιώνια ζωή, όπως εκείνα του Όμήρου.

Ἡ θάλασσα βoγγᾶ στὰ ριζά του, καί κεί ψηλά, πάνω στὰ φαρδεῖὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ θήματά του ὁ Ἱάγος πίσω ἀπὸ τὸ θελοῦδινο φόρεμα τῆς γλυκειᾶς Δεισδαίμονας, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιάλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἄθωα ἄρνια τοῦ Πάσχα. Οἱ γοθικὲς ἐκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοῖρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχὴ, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, πού ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ καταλοῦν σιγά-σιγά. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀῤῥαεῖο τοῦ Πέλαπαις, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι πού βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι, κι' αὐτὰ εἶναι κείνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά, διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ τίς ἐπάλλξεις τῆς Ἁγιά-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Μέσα στὸ ἀπέραντο δάπεδὸ τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ Ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σάν ἄρρωστοι. Καί κεί ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγυρίζαν τὰ πετρένια κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμερφες ρουγιές, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στις γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θάπρεπε νὰ προβάλλει πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαισιος ἐρωτευμένος καλόγηρος, παραφυλάγοντας σάν γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη τσιγγάνα. Ἄντις γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἓνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα, καὶ ἀπὸ κεί ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ.

«Ἐνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ!» Ἡ φωνὴ κατεβαίνει φαλμουδιστῆ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηκία τῶν ἀνθρώπων πού σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσημαντοί, στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου ναοῦ, πού ἔχασε τὸ Θεό του.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Τ Ο Μ Π Ο Γ Α Ζ Ι

Μὲ τὰ ὀλοπράσινα βουναλάκια
καὶ μὲ τὴ θάλασσα πού σ' ἀγκαλιάζει,
μὲ τὰ ὀλόλευκα μικρὰ σπιτάκια,
παραδεισότοπος μοιάζεις, Μπογάζι!

Νά οἱ γοργόφτερες μικρὲς θαρκοῦλες,
οἱ ψαροθάρκες καὶ τὰ καράβια,
πού ξεκινοῦν τίς χρυσαυγοῦλες
καὶ σιγαράζουν ἄργά τὰ θράδρια.

Νά τ' ἀκρογιάλια σου τὰ ὄνειρεμένα,
π' ἀπλώνουν δίκτυα οἱ ψαράδες,
τὰ λιμανάκια σου τ' ἀγαπημένα,
οἱ ἀμμουδιές σου μὲ τίς λιακάδες....

Καλημερίζει σε τὴ δροσαυγοῦλα
ὁ ναύτης παίζοντας μὲ τὰ κουτιά,
σὲ νανουρίζει μέσ' τὴ νυχτούλα
τὸ κύμα, σκάζοντας στὴν ἀμμουδιά.

Ἡ φύση πλούσια σ' ἔχει στολίσει
καὶ ἡ ψυχὴ μου, πού σὲ θαυμάζει,
τὴν ὁμορφιά σου θὰ τραγουδήσει,
παραδεισότοπε, θεῖο Μπογάζι!

ΑΥΓΗ ΡΟΔΙΝΗ

Τ Ο Τ Ρ Α Γ Ο Ϊ Δ Ι

Σιγοκουβεντιάσαμε ρουφώντας ήδονικά τὸν καφέ μας στὸ καφενεδάκι τοῦ μπάρμπα Θωμά. "Ἐτσι διάβαιναν λίγες ὥρες λησμονιάς, λίγες στιγμές μακριὰ ἀπ' τὸ στρατόνα. "Ὁ μπάρμπα Θωμάς ἦταν ἑακουστός γιὰ τοὺς ἀγνοῦς καφέδες του. Ἀλλὰ καὶ στὴν καθαριότητα καὶ τὴν περιποίηση τῶν πελατῶν δὲν ἔπεφτε κάτω. "Ὀλους τοὺς πλησίαζε φρέσκος καὶ χαμογελοστός, λέγοντάς τους μιὰ καλὴ κουβέντα.

—Τί γίνονται τὰ παιδιὰ μας ; Πῶς πάτε, βρὲ παιδιὰ, ἐκεῖ πάνω, τοὺς τσακίσατε, τοὺς ἄτιμους ; Σαραντάφυχοι εἶναι, κακόχρονο νάχουνε ;

—Καλὰ τὰ πάμε, ἀλλὰ δὲν φοφάνε, οἱ βροκολοκισμένοι...

—"Ε... τί νὰ γίνεῖ... σιγὰ σιγὰ... Ἔχει ὁ Θεός.

Ἐκείνη τῇ στιγμῇ νάσου καὶ ξεπροβάλλει ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ μεγάλου δρόμου ἓνα πατριωτικὸ τμήμα. Τρεῖς γραμμὲς μονάχα φαίνονταν νὰ κινοῦνται μ' ἓνα σταθερὸ βηματισμὸ... χράπ, χρούπ... "Ὀλο καὶ πλησίαζε. Ἀρχισαν νὰ διακρίνονται τώρα καθαρὰ τὰ φανταράκια, σιγυρισμένα, καθαρὰ, γυαλισμένα. Τὸ περήφανο καὶ πειθαρχημένο βάδισμα ἔδινε ἐντύπωση ρομπότ. "Ὁ κόσμος στὸ πεζοδρόμι σταμάτησε νὰ θαυμάσει τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ἀγέρωχο παράστημα τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους. Χράπ, χρούπ, ἓνα πόδι, ἓνα χέρι.

—Ἐπιτέλους εἶδα στρατό, μίλησε κάποιος μεγάλωφωνα. Αὐτός, παιδί μου, μάλιστα... Πέθαναν πιὰ ἐκεῖνα τὰ ἀσουλοῦπτα καὶ τὰ κακομοιριασμένα.

Δὲν πρόλαβε νὰ συμπληρώσει τὸ ἐγκώμιό του καί, σὰν ἀπάντηση, μιὰ φωνὴ βροντερῆ καὶ γλυκεῖα ἀπὸ ἑκατὸν περὶπου ἄρρενωπὰ στόματα σκορπίστηκε ἀντιλαλώντας στ' ἀντικρινὰ μέγαρα : «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει...». Τὰ ἔνοπλα νιάτα τραγουδοῦσαν μιὰν ἀλήθεια καὶ ἔθιγαν τίς εὐαίσθητες χορδὲς τῶν διαβατῶν ποῦ ἡ ἔθνικὴ ἀνατριχίλα καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τους σὲ λίγο ξέσπασε σὲ παταγώδη χειροκροτήματα.

—Μπράβο, παιδιὰ, νὰ μᾶς ζήσετε... Αὐτός εἶναι στρατός... Ζήτω τὰ νιάτα μας...

Κάτι τέτοια ξεστόμιζαν αὐθόρμητα. "Ἐνας διπλανός μας, ἀνακινώντας τὸ καπέλλο του, φώναξε στοὺς ψωλμωδούς τοῦ Ἔθνους : «Αὐτὸ νὰ τοὺς πῆτε καὶ κεῖ πάνω, γιὰ νὰ μάθουν τί θὰ πεῖ Ἑλλάδος».

—Ναί, βέβα α... φώναξε μὲ συγκινημένη εὐθυμία κι' ὁ μπάρμπα Θωμάς. Ἦλθε κοντὰ μας καὶ συνέχισε : "Ἀχ, τοὺς ἄτιμους, δὲν βλέπουν τὰ ὠραῖα πράγματα ! Δὲ νιώθουν αὐτὰ τὰ μεγαλεῖα !

"Ἐρριξε τυχαῖα μιὰ ματιὰ στὸ συνάδελφό μου, ποῦχε τὸ κεφάλι σκυφτὸ καὶ συγκρατημένο μὲ τὸ δεξί του χέρι. Σταμάτησε τὸ θαυμασμό του καὶ τὸν ρώτησε :

—Ποῦ πάει, καλόπαιδο, ἡ σκέψη σου τέτοιες ἁμορφες στιγμές ;

"Ὁ συνάδελφός μου ἀνασηκώθηκε ξαφνιασμένος, ἔρριξε μιὰ φευγαλέα ματιὰ καί, σὰν νὰ μὴν ἔτρεχε τίποτα, τοῦ ἀπάντησε : Στὸ ἴδιο μέρος μὲ τὴ δική σου, μπάρμπα Θωμά. Καὶ βυθίστηκε πάλι στὴ ρέμβη.

"Ὁ μπάρμπα Θωμάς παραξενεύτηκε. "Ὁ καλοκάγαθος ἄνθρωπος, φιλοπερίεργος γιὰ τ' ἀκατονόητα καὶ παράδοξα, τοῦ ξαναμπῆκε στὴ μούρη :

—Βρὲ παιδί μου, δὲν σὲ καταλαβαίνω... Ἐμεῖς λέμε κ' οἱ κατσαπλιάδες ν' ἀκούσουν αὐτὰ τὰ τραγοῦδα γιὰ νὰ συνέλθουν, καὶ σὺ μὸ λὲς «στὸ ἴδιο μέρος μὲ τὴ δική σου» ;...

—Ναί, ἀκριβῶς, αὐτὸ εἶναι, ἀπάντησε ὁ συνάδελφός μου, ἔχοντας τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του στοὺς μακρινούς τόνους μιᾶς ἠρωϊκῆς χορωδίας. Σκέπτομαι, ἢ μᾶλλον προσπαθῶ νὰ ξαναβρίσκω πῶς εἶπαμε τὸ ἴδιο τραγοῦδι ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες πρὶν στοὺς δρωμεροὺς κατσαπλιάδες.

"Ὁ μπάρμπα Θωμάς σὰν τᾶκουσε βουθάθηκε' ἄρπαξε ἓνα κάθισμα σβέλτα καὶ κάθησε ἀντίκρυ του, προσπαθώντας νὰ ταξιδέψει μὲ τὴ βάρκα τῶν σκέψεων τοῦ ἀποτραβηγμένου συναδέλφου μου. Ἐναγκάστηκε τώρα τίς ἀλαργινές του σκέψεις νὰ ζωντανέψει μὲ λόγια, κι' ἄρχισε :

—Αὐτὲς τίς στιγμές σὰς φάνηκε πῶς πέρασε ἡ Ἑλλάδα περήφανη μπροστὰ μας. Τὸ μεγαλεῖο τῆς φυλῆς μας πραγματώθηκε στὴν πιὸ ἀπλὴ καὶ ψυχωμένη μορφή του. Αὐτὸ τράβηξε τὸ νοῦ μου πολὺ μακριὰ καὶ ψηλότερα ἀκόμη, γιὰ νὰ μὲ κάμει στοχαστικὸ καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια.

Δέν καταλάβαμε πότε μαζεύτηκε γύρω μας τόσος κόσμος, πού κατανοητικά, σάν νά ἐπρόκειτο γιά ἱεουργία, τέντωσε τ' αὐτιά του στό συνάδελφό μου.

—Τὸ δεκαπενταύγουστο τοῦ 1948, συνέχισε, μὲ μιὰ διλοχία τοῦ τάγματός μας ἐγκαταστάθηκαν στὴ Φλατσάτα, ἕνα ψηλὸ κι' ἀπόκρημο ὕψωμα μὲ σπουδαία στρατηγικὴ σημασία. Ἦταν ἡ διάβαση ἀπὸ τὸ Βίτσι στοῦ Γράμμο κι' ἔπρεπε νὰ φυλαγέται ἀγρυπνῶντας. Ἀντικειμενικὸ σκοπὸ εἶχαμε νὰ πορνεοποιήσουμε ἀνταρτικὲς μετακινήσεις, πού θάχαν σκοπὸ νὰ βοηθήσουν τὰ συντρόφια τους στοῦ Γράμμο. Ἐνα δράβυ ἀρκετὰ σκοτεινιασμένο, ἐκεῖ πού ἀναπαύονταν ὄλοι «ἐν ἐπιφυλακῇ» στὰ χαρακώματα, ἀκούστηκε μιὰ φωνή, μακρινὴ κάπως, ἀλλὰ δυνατωμένη μὲ τὸ περιλάλητο χουνὶ τους: «Ἐδῶ δημοκρατικὸς στρατὸς. Μοναρχοφασίστες, παραδοθῆτε γιατί θὰ σὰς σφάζουμε...». Πάραυτα οἱ σκοποὶ ἔκαμαν συναγερμὸ κι' ὄλοι σ' ἕνα λεπτό, ἀθόρυβα κι' ἀτάραχα, περιμέναμε διαταγὴ μὲ τίς κάννες προτεταμένες. Ὁ ἀσυρματιστὴς Ἀλέξανδρος Χαρίσης, παδὶ τῆς λεβεντογεννήτρας Μακεδονίας, βρισκόταν λίγο πιά πέρα ἀπὸ μὰς καὶ ἔδινε σῆμα στὴν πυροβολαρχία πού υπεράσπιζε τὸ ὕψωμα ἐνὰ διατελῆ ἐν ἀνομοιῇ». Τὸ τηλεσίγραφο τους μὲ τὸ χουνὶ ἐπαναλήφθηκε, ἀνακατωμένο τούτῃ τῇ φορά καὶ μὲ σλαυικὲς βρισιές. «Ὅσο πήγαινε καὶ ποικιλότροπες φωνές, ἀρσενικοθηλυκες, πλησίαζαν κατ' ἐπάνω μας. Ἀγωνιούσαμε... Ἦτανε μεγάλο μπουλούκι, φαίνεται... Εἶχαμε ὅμως διαταγὴ νὰ μὴ χυτῆσουμε ἂν δὲν φτάσουν μπροστὰ μας. Ἐπρεπε νὰ τρυπηθοῦν μὲ τὴ λόγχη —πολὺ τοὺς ἦταν ἡ σφαῖρα. Σὲ λίγο ὁ κόσμος χαλοῦσε... Κτύπαγαν λυσσασμένα μὲ ὅ,τι εἶχαν καὶ δὲν εἶχαν, Μπουζούκια, ὄλους, μυδράλια, τάρριχναν ἀσυλλόγιστα στὶς γραμμὲς μας. Οἱ ἀπειλητικὲς φωνές καὶ βρυσιές τους, πνιγμένες στὸν κρότο καὶ τὸ πλατάγισμα τῶν ὄλων, ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ἐπιθετικῆς μανιασμένων σαρκοβόρων θηρίων. Τὰ πυρὰ τους ὄλοένα καὶ πλήθαιναν ἀνάλογα μὲ τίς θάρβαρες καὶ κανιβαλικὲς ἀπειλές τους. Τότε ἀκούστηκε δυνατὴ ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ μας: «Παιδιά, θάρρος' ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας' ὁ ἀγῶνας μας ἱερός». Φώναξε τὸν ἀσυρματιστὴ καὶ τοῦδωσε σῆμα γιὰ τὸ πυροβολικὸ μας. Τρέχοντας ὅμως ἐκεῖνος ν' ἀνοίξει τὸν ἀσύρματο, κτυπιέται ἀπὸ σλαυικὸ βόλι στό κεφάλι καὶ πέφτει. Σέρνεται μὲσ' στὰ αἵματα καὶ τοὺς πόνους ὡς τὸν ἀσύρματο, τὸν ἀνοίγει, καὶ ξεψυχώντας ἐκπέμπει: «Ἐμπρός, νίκη πρὸς νίκη 2, νίκη πρὸς νίκη 2 ἐπὶ 873 ἀνὰ πέντε πύρ». Ἐκαμε τὸ ἱερώτερό του καθήκον. Σὲ λίγο τὸ τραγοῦδι τῶν φίλων ὀδίδων, πού ξερνοῦσαν φωτιά καὶ πυρακτωμένο σίδηρο στὰ πεινασμένα τσακάλια, ἦταν τὸ ξεπροβόδισμα τῆς ψυχῆς τοῦ παλληκαριοῦ. Ἐτρεξε νὰ τὸν βοηθήσω... μάτιας ὅμως, γιατί μὲσ' στοῦ θάμποπρᾶσινο φῶς τοῦ ἀσυρμάτου, ἀπ' τὸν ἄγια πιά μορφὴ του, ἔβγαζαν σθησμένες δυὸ λέξεις: «Ζήτω ἡ Ἑλλάς». Πάνω ἀπ' τὰ παιδιά καὶ τὴ γυναῖκα του, τὴν ὕστατη ἡρωικὴ στιγμή θυμήθηκε τὴ μεγάλη μάνα, γιατί αὐτὴ τὸν δέχτηκε σὲ λίγο στὴν ἀγκαλιά της. Ἐτρεξε, ὅν ἄλλοι στὸν τιμημένο νεκρὸ κι' ἀπ' ὄλους, ἀντὶ νὰ βγεὶ δάκρυ κι' ἀναστεναγμένος, ὁμόφωνα δονήθηκε ὁ τόπος μὲ τὸ τραγοῦδι «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει...». Τὸ ἀκατάπαυστο βῆν βῆν τῶν ὀδίδων ἐσεκοντάριζε στοῦ τραγοῦδι γιγαντώνοντας τίς καρδιές μας. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἄγγιξε τὴν τρέλλα' λησμονήσαμε τὴ διαταγὴ κι' ὀρμήσαμε ἔξω ἀπὸ τὰ χαρακώματα. Τὸ παράδειγμά μας μιμήθηκε ταυτόχρονα ὄλη ἡ διλοχία. Ἐνας παίνας, γεννημένος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ σὲ ὥρα τιανομαχίας, σκόρπισε τὸν ὄλεθρο σὲ μιὰ ὥρα μέσα στὰ φειριασμένα λεφούσια. Ξαγρυπνησαμε ὡς τὸ πρῶτὸ μὲ συγκρατημένη ἀνάσα. Ὅλα εἶχαν σωπάσει' μόνον ἄγρια βογγητὰ καὶ σφασασμοὶ ἀπὸ λαβωμένους ἔχθρους ἀκούαμε πιὸ κάτω μας. Εἶχε ξημερώσει κ' οἱ κομποὶ ἀπ' τὰ καμμένα κουφάρια τους ἀνέβαιναν σάν σπονηδὴ στοῦ βασίλειο τοῦ Σατανᾶ. Ἀντικρῶντας τίς κατηγοριὲς ἔνωθε καιεὶς τὸ χαλασμὸ μὲ τὴ δόξα ἀνακατωμένα. Ὁ ἥλιος πρόβαλε λαμπρότερος κείνη τὴ μέρα. Ὁ Διοικητὴς μὰς καλεῖ ὄλους μπρὸς στὸν ἡρωικὸ νεκρὸ. Ἀποκαλυπτόμεθα καὶ σὲ στάση προσοχῆς, κάτω ἀπ' τ' ἀνέμισμα τῆς γαλανόλευκῆς, ἀκοῦμε: «Ἡμερησία διαταγὴ τάγματος. Κοινοποιῶ κατωτέρω Η.Δ.Μ. πρὸς τὴν φρουρὰν ὑψώματος Φλατσάτας. Ἡ μεγαλειώδης ἀντίστασις καὶ τὸ παράτολμον ἐπιθετικὸν πνεῦμα ὑμῶν ἔθραυσε ἐπίλεκτον ταξιαρχίαν Σοφianoῦ καὶ ἡμποδισεν ἄφειξιν τῆς εἰς θεματιζόμενας ἐπιχειρήσεις Γράμμου. Τὸ παράδειγμα ὑμῶν εἶναι ἐφάμιλλον τῆς ἐποποιίας τῆς Πίνδου». Ὁ Διοικητὴς μὰς πρόσθεσε: «Γενναῖα παιδιά, οἱ θραδυνοὶ μητραλοῖαι εἶναι οἱ ἴδιοι οἴτινες ὑφ' ἡμῶν ἐκυνηγήθησαν καὶ διελύθησαν εἰς ἐπιχειρήσεις Παίκου. Ἐσεῖς ἐδῶσατε τὸ δεύτερον καὶ καιρίον πλήγμα. Τιμὴ σας. Ἡ θεὰ Νίκη περισότερα ὀφείλει εἰς τὸν πρό ἡμῶν κοιμώμενον τὸν αἰώνιον ὕπνον ἥρωα, ὅστις ἐκπνέων ἀπέστειλε διαταγὴν μου εἰς τὴν πυροβολαρχίαν πρὸς ὑποστήριξιν μας. Ἡ συγκίνησίς μου ἐμποδίζει νὰ εὔρω

λόγους πρὸς ἔπαινον τοῦ ἡρωϊκοῦ Χαρίση· θὰ ἐπαναλάβω ὁμῶς ὅ,τι καὶ ὁ ἴδιος τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀνεφώνησε : Ζ ἦ τ ω ἦ Ἑ λ λ ά ς».

Ἐντὶ νεκρικὴ ἀκολουθία στὸ λιόλουστο κείμενον πρῶτ' ψάλλθηκε ἀναμνηστικὰ ἀπ' ὅλα τὰ παιδιὰ τὸ τραγούδι τῆς νίκης μας «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει»...

Νά, ποῦ πήγαине ἡ σκέψη μου κείνη τὴν ὥρα, μπάρμπτα Θωμά.

Ἐὼν τὰ μάτια εἶχον βουρκώσει...Κανεῖς δὲ μιλοῦσε...Τάχαν χαμένα...Μόνο ὁ μπάρμπτα Θωμάς, σκουπίζοντας μὲ τὸ μαντήλι τὰ μάτια του, εἶπε χτυπώντας στὸν ὦμο ἐλαφρὰ τὸ συνάδελφό μου:

—Τώρα σὲ νιώθω, καλὸ μου παιδί...Ἐχεις δίκαιο...Μὲ τέτοια παιδιὰ ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει.

ΦΩΤΗΣ ΗΛ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΑΓΧΟΝΗ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ

Κίτρινες νύχτες τοῦ Νοεμβρίου.
Ἄτμοι ἀπὸ θειάφι κι' ἀνήμερους ἡμερους
Ἐχρὸ λείψανο—τὸ κερί τῶν ἱερέων
ἢ σθηστὴ ψαλμωδικὴ φωνὴ τους
δάκρυα—λυγμοὶ—μάταιοι θρήνοι.

Τρυπὰς τὴ γῆ, μὲ τὰ σπασμένα,
κατάλευκα δοξάρια τῶν ὀσῶν σου.
Ἄπ' τὶς λυωμένες σάρκες σου,
μιὰ γιάσεμιὰ γεννήθηκε
—λευκοντυμένη νύφη—
στολίδι καὶ πληγὴ γιὰ τὸ κορμί μου.

Ξερὴ πολιτεία—ἐγκαταλελειμμένη,
λευκοὶ σταυροί,
σιωπηλὰ κυπαρίσσια,
ἄδειοι ὀμιχλώδεις οὐρανοί.

Ἐὼν ἔφυγες,
ἔζησα πολὺ κοντὰ στὴν τρέλλα,
ὀδοιπόρησα σκληρὰ,
πλήγωσα τὰ πόδια
μέσα σὲ λόχμες αἰχμηρές,
ὅταν ἔφυγες—ἔμεινα μόνος
δίχως νερό—δίχως ἔρωτα—δίχως πίστη...
Ἐὼν σοῦ διάβασαν τὶς τελευταῖες εὐχὲς
ἔσπασε—σκορπίστηκε στοὺς τέσσερεις ἀνέμους
ἡ ζωὴ μου.

Λυδία, δὲν μπορεῖς νὰ δεῖς
τὶς χαρακίες στὸ δέρμα,
ἄφοῦ ἡ γαλαζοχάντρες τῶν ματιῶν σου
ἐγίναν χῶμα.
Τ' ἀτσαλένια μου φτερὰ τσακίστηκαν.

Εἶμαι, Λυδία,
ἓνας ταπεινὸς Δὸν Κιχώτης
δίχως Σάντζο, δίχως ἔρωτα
δίχως τὴν ἐλπίδα τῆς λύτρωσης
—δολοφονημένος ἀπὸ τὸ γκρίζο
στιλέτο τῆς θανάης σου.
Ποῦ νὰ πάω, Λυδία,
τώρα ποῦ ξέρω πὼς στὸ τέλος τῆς πορείας
μὲ περιμένει ἡ ἀγχόνη τῆς πλήξης ;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΝΟΣ

STEFAN ZWEIG

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ

Πέρασα τὸν Αὐγουστο τοῦ περασμένου καλοκαιριοῦ στὸ Καντενάμπια, ἕνα ἀπὸ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα τοπία στὶς ὄχθες τῆς λίμνης Κόμο, ποῦ εἶναι κρυμμένα μ' ἕνα τόσο χαριτωμένο τρόπο ἀνάμεσα στὶς λευκὲς ἐπαύλεις καὶ τὸ σκοτεινὸ δάσος.

Ἡ πολίχνη αὐτὴ, ἀκόμα κι' ὅταν οἱ κάτοικοι τοῦ Μπελλάντζιο καὶ τοῦ Μενάντζιο, στὶς πυρωμένες μέρες τῆς ἀνοιξῆς, καταφθάνουν ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα, εἶναι πάντα σιωπηλὴ κι' ἥσυχη. Ὅμως, τὶς θερμὲς αὐτὲς ἑβδομάδες ἦταν ἕνα θαυμάσιο καταφύγιο γιὰ νὰ ἀπολαμβάνει κανένας τὸν ζεστὸν ἥλιο.

Τὸ ξενοδοχεῖο ἦταν σχεδὸν ἔρημο. Ὑπῆρχαν λίγοι ἀραιοὶ ξένοι, κι' ὁ καθένας ἔβλεπε τὸν ἄλλο σὰ φαινόμενο, γιατί εἶχε διαλέξει αὐτὸ τὸ ἔρημο μέρος γιὰ παραθερισμό. Καὶ κάθε πρωὶ ἀποροῦσαν ποῦ ὁ σύντροφός τους θρῆσκόταν ἀκόμα πιστὸς στὸ κάθισμά του. Ὅσο γιὰ μένα, ἐκεῖνο ποῦ τραβοῦσε τὴν περιέργειά μου ἦταν ἕνας κύριος περασμένης ἡλικίας, πολὺ κομψὸς καὶ μορφωμένος (ὁ «μέσος τύπος» ὅπως θὰ λέγαμε, ὅταν ἐννοοῦμε τὸν τύπο τοῦ σοβαροῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ γλεντζέ Παριζιάνου), ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ ἐπιδίδεται σὲ κανένα θαλάσσιο σπὸρτ γιὰ νὰ περνᾷ τὸν καιρὸ του, ξεχνιόταν κοιτάζοντας τὶς τολῦπες τῶν σιγαρέττων ποῦ διαλύονταν στὸν ἀγέρα ἢ, πότε—πότε, μετροφυλλώντας ἕνα θιβλίο. Ἡ θραεὶά μοναξιά ποῦ νοιώσαμε ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη βροχὴ δυὸ ἡμερῶν καὶ οἱ ἥσυχοι τρόποι τοῦ ἔδωσαν γρήγορα στὶς σχέσεις μας τὴν ἐγκαρδιότητα ἐκείνην ποῦ ἔκρυβε σχεδὸν ὀλότελα τὴν διαφορὰ τῆς ἡλικίας ποῦ μᾶς χωρίζει.

Ἦταν ἀπὸ τὴ Λιβονία, κι' εἶχε σπουδάσει στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἀγγλία. Καθὼς δὲν ἐξασκοῦσε κανένα ἐπάγγελμα κι' ἐπειδὴ ταξίδευε ὀλοένα ἀπὸ χρόνια τώρα, ἦταν, μποροῦμε νὰ ποῦμε, χωρὶς πατρίδα, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ ὑπῆρχαν οἱ Σκανδιναβοὶ ἐπιδρομεῖς Βίκινγκς καὶ οἱ πειρατές, ποῦ στὸ διάστημα τῶν ἐπιδρομικῶν περιπάτων τους μάζευαν ὅλα τὰ πλοῦτη ἀπὸ ὅλες τὶς πόλεις. Ἦταν γνώστης ὅλων τῶν τεχνῶν, ὅπως εἶναι ἕνας Μαικήνας. Ἡ περιφρόνηση ὅμως ποῦ ἔτρεφε σὰν ἄνθρωπος ἀξίας γιὰ τὴ μεταχείριση τῶν τεχνῶν ἦταν πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὴν ἀγάπη ποῦ ἐνοιῶσε γι' αὐτές. Εἶχε ζήσει μ' αὐτὲς χίλιες ἀξέχαστες ἄρες, χωρὶς ὅμως ν' ἀφιερῶσει σ' αὐτὲς οὔτε μιὰ ἀπὸ τὶς δημιουργικὲς ἀξίες του. Ἡ ζωὴ του ἦταν μιὰ ὑπαρξή, σὰν ἐκείνες ποῦ μοιάζουν νὰ εἶναι περιττές, γιατί δὲν σχετίζονται μὲ καμμιά πεζότητα, γιατί ὅλος ὁ πλοῦτος, ποῦ δίνουν σ' αὐτὴν χίλια ἀξέχαστα ἐπεισόδια, ἐξαμιμίζεται μὲ τὴν τελευταία τους πνοή, χωρὶς ν' ἀφήσουν σημάδια πίσω τους.

Γι' αὐτὰ τὰ πράγματα μιλοῦσα μαζί του ἕνα θράδυ, μετὰ τὸ δείπνο. Καθόμασταν μπροστὰ στὸ ξενοδοχεῖο καὶ κοιτάζαμε τὴ λάμψη τῆς λίμνης ποῦ ἔσθηνε σιγὰ—σιγὰ μπροστὰ στὰ μάτια μας. Χαμογέλασε. «Ἴσως νὰ ἔχετε δίκιο, εἶπε. Στὴν πραγματικότητα δὲν πιστεύω στὶς ἀναμνήσεις. Ὅσα πράγματα ζήσουμε παύουν ἀμέσως νὰ ὑπάρχουν μιὰ καὶ τὰ ζήσαμε. Μήπως κι' ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία δὲ σθίνει ἔπειτα ἀπὸ εἴκοσι, πενήντα ἢ ἑκατὸν χρόνια; Θὰ σὰς διηγηθῶ ὅμως κάτι ποῦ νομίζω πὼς θὰ μποροῦσατε νὰ τὸ κάνετε ἕνα ὄραϊο μυθιστόρημα. Ἐλάτε. Περιπατώντας μᾶς εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ μιλάμε γιὰ τέτοια πράγματα».

Πῆραμε λοιπὸν τὸ θαυμάσιο μονοπάτι τῆς παραλάς, ποῦ τὸ σκίαζαν αἰωνόβια κυπαρίσσια καὶ φουντωτὲς καστανιές, ἀνάμεσα στὰ κλαδιὰ τῶν ὀπιῶν ἢ λίμνη λαμπροκοπῶν σὰν καθρέφτης. Πιὸ πέρα, σὰ λευκὸ σύννεφο, ἀπλωνόταν τὸ Μπελλάντζιο ποῦ ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπορροφοῦσε τὶς χλωμὲς λάμπεις τοῦ ἡλιοῦ ποῦ ἔδυε. Καὶ ψηλά, ἀκόμα πιὸ ψηλά, πάνω στὸ σκοτεινὸ λόφο, τὸ φωτεινὸ στεφάνι ποῦ σημάτιζαν οἱ τοῖχοι τῆς ἔσπαυλης Σερμπελλόνι ἔμοιαζε μ' ἕνα κατάφωτο λαμπερὸ διαμάντι. Ἡ ζέσητῆ ἦταν λίγο θραεὶά, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καταθλιπτικὴ. Ἐμοιαζε μὲ γλυκεῖα γυναικεῖα ἀγκάλγ,

κι' άπλωνόταν μαλακά πάνω στις σκιές, σκορπίζοντας στην άτμόσφαιρα τó άρωμα μιάς άόρατης άνθησης.

«Πρώτα — πρώτα, θά σάς έξομολογηθώ κάτι, άρχισε. "Ως τώρα δέν σάς είπα πώς και τόν περασμένο χρόνο, τήν ίδια εποχή, ήμουνα εδώ στη Καντενάμπια, στό ίδιο αυτό ξενοδοχείο. Δέν πρέπει ν' άπορήσετε, μ' όλο πού σάς έχω πει πώς στη ζωή μου άπόφευγα πάντοτε τις έπαναλήψεις. Πριν άπ' όλα όμως, άκούστε: 'Η μοναξιά ήταν τότε ή ίδια όπως και τώρα. Ήταν κι' ó κύριος άπο τó Μιλάνο, πού όλη τή μέρα ψαρεύει ψάρια για νά τά ξαναρίξει μέσα στό νερό σά νυχτώσει και νά τά ξαναψαρεύει πάλιν τó πρωί. Ήταν άκόμα δυό γρηές Άγγλίδες πού φυτοζωούσαν σιωπηλά και πού κανέννας δέν τις πρόσεχε. Ήταν κι' ένας ώραιός νέος με μιά χαριτωμένη και χλωμή νέα, για τήν όποία δέν πιστεύω, άκόμα σήμερα, πώς ήταν ή γυναίκα του, γιατί έμοιαζαν ν' άγαπιώνται πολύ, με μεγάλο πάθος. Τέλος ήταν και μιά οικογένεια, άπό τήν βόρειο Γερμανία, πού άποτελείτο άπό μιά κυρία περασμένης ήλικίας, πολύ αδύνατη και ξανθή με αδέςιες κι' άσχημες κινήσεις. Είχε μια πού τρυπούσαν, σάν άπό μέταλλο, κι' ένα στόμα σφιχτό και γρινιάρικο πού έμοιαζε με άκονισμένο μαχαίρι. Μαζί της ήταν ή αδελφή της, γιατί είχε τά ίδια χαρακτηριστικά, μονάχα πού ήταν λιγώτερο χτυπητά και πιό γλυκά. Δέν χωρίζονταν ποτέ, κι' όμως δέν μιλιόνταν ποτέ. Ήταν πάντοτε σκυμμένες πάνω στό έργόχειρό τους, πώς στό όποίο έμοιαζαν νά κεντούν όλο τó περιεχόμενο του μυαλού τους, σάν άδυσώπητες μοίρες ενός ένοχλητικού και περιωρισμένου κόσμου. Μαζί τους ήταν ένα κορίτσι, ως δεκάξη χρόνων, κόρη μιάς άπ' αυτές, ποιανής όμως δέν ξέρω, στην όποίαν τά στεγνά κι' άσχημάτιστα χαρακτηριστικά του κοριτσιού έσμιγαν με τις στρογγυλότητες τής γυναίκας.

» Στην πραγματικότητα, δέν ήταν ωραία. Ήταν πολύ αδύνατη, μικροκαμωμένη κι' έξέ άλλου ντυνόταν μ' ένα άμελή τρόπο. Στην άπλοικότητα της όμως αυτή ύπήρχε κάτι πού συγκινούσε.. Είχε μεγάλα μάτια πού είχαν μια ζοφερή λάμψη και πού κοιτάζαν με άμηχανία ενώ τó φέγγος τους διαλυόταν σέ φυεγαλέες άνταύγειες. Είχε κι' αυτή τó έργόχειρό της. Μά τά χέρια της έμεναν άκίνητα τις περισσότερες φορές. "Όταν τά δάκτυλά της άκίνητούσαν αυτή καθόταν σιωπηλή άφήνοντας τó όνειροπόλο και ήρεμο βλέμμα της νά πλανάται πάνω στη λίμνη. Δέν ξέρω τι είναι εκείνο πού με τράθηξε πιό πολύ στην εικόνα αυτή. Μήπως ήταν ή χυδαία κι' όμως άκατανίκητη σκέψη πού μάς γεμίζει όταν βλέπουμε τή μαρσμένη μητέρα νά κάθεται κοντά στην κόρη πού άνθίζει, όταν βλέπουμε τή σκιά πού κρύβεται πίσω άπό τήν πραγματικότητα άπό τήν όποία προέρχεται; Μήπως ήταν ή σκέψη ότι σέ κάθε μάγουλο ύπήρχε ή ρυτίδα πού περίμενε κρυμμένη, όπως πίσω άπ' τó γέλιο κρύβεται τó άποκάωμα και πίσω άπ' τó όνειρο ή άπογοήτευση; "Η μήπως ήταν ή άντικειμενική εκείνη έπιθυμία, ή άκαθόριστη και νιογέννητη, πού φανερωνόταν παντού στην έφηβική ήλικία, ή μοναδική κι' άξιοθαύμαστη εκείνη στιγμή τής ζωής των κοριτσιών κατά τήν όποίαν στρέφουν τó άπληστον βλέμμα τους στό άπειρο, γιατί δέν έχουν άκόμα γνωρίσει τó μοναδικό εκείνο πράγμα πάνω στό όποίο θά προσκολληθούν για όλη τους τή ζωή, όπως τά φύκια πού περιτυλιγονται πάνω σ' ένα πλεούμενο ξύλο; Για μένα ήταν πολύ συγκινητικό νά τήν παρακολουθώ, νά κοιτάζω τó ύγρο και όνειροπόλο αυτό βλέμμα, τόν άγριο κι' άναμμένο τρόπο με τόν όποίο χάιδευε τους σκύλους και τους γάτους, νά ξεεταζώ τους τρόπους της, όταν άρχιζε διάφορα πράγματα, χωρίς όμως νά τά άποτελειώνει. "Επειτα, ή όρμητική εκείνη διάθεση με τήν όποία, τά θράδνα, ριχνόταν πάνω στα λίγα άθλια βιβλία τής βιβλιοθήκης του ξενοδοχείου ή με τήν όποία μετροφυλλούσε τους δυό τόμους ποιημάτων του Γκαίτε και του Μπάουμπαχ πού είχε φέρει μαζί της και πού ήταν πολύ μεταχειρισμένοι, γιατί είχαν διαβάστη πολύ.. Γιατί όμως χαμογελάτε;»

'Αναγκάστηκε νά δικαιολογηθώ. «Νά, ήταν άπλως αυτή ή σχέση του Γκαίτε με τόν Μπάουμπαχ.»

«'Α, ναι, φυσικά, είναι κωμικό. Κι' όμως, αν τó καλοσκεφθήτε, δέν είναι. Πιστέψτε με. Στα κορίτσια αυτής τής ήλικίας είναι έντελώς άδιάφορο αν διαβάσουν καλά ή κακά ποιήματα, ειλικρινά ή προσποιητά. Γι' αυτά οι στί-

χοι είναι κύπελλα μέσα στα οποία θα ξεδιψάσουν τη δίψα τους και δεν δίνουν προσοχή στην ποιότητα του κρασιού που είναι μέσα, γιατί ή μέθη τις έχει καταλάβει ήδη πριν ακόμα αρχίσουν να πίνουν. "Ετσι ή νέα αυτή ήταν τόσο πλημμυρισμένη απ' το πάθος που ξεχειλίζει από τα μάτια της, ώστε τα δάκτυλά της έτρεμαν πάνω στο τραπέζι και το θάδισμά της ήταν παράξενο κι' άδεξιο, γιατί ταλαντευόταν ανάμεσα στην πτήση και το φόβο. Φαινόταν να κάζεται από την έπιθυμία να μιλήσει με κάποιον, να δώσει σε κάποιον λίγο από τον έαυτό της. "Αλλά δεν υπήρχε κανένας. "Υπήρχε μονάχα ή μοναξιά κι' οί ψυχρές και συλλογισμένες ματιές των δύο κυριών. "Ενοιωσα μιὰ ξαφνική κι' άπέραντη συμπόνια. Κι' όμως δεν μπορούσα να σχετισθώ μαζί της. Γιατί, αλήθεια, τι μπορεί να είναι ένας ήλικιωμένος άνδρας για ένα νεαρό κορίτσι, που ή ψυχή του θρισκόταν σ' αυτή τη κατάσταση; Κι' έξ άλλου ή άποστροφή που ένοιωθα για τις σχέσεις με οικογένειες και πρό πάντων με γρηές κυρίες της άστικής τάξης απέκλειε κάθε δυνατότητα για ένα τέτοιο πράμα. Τότε, σκέφτηκα ένα παράξενο τρόπο. Είπα. Είναι ένα άρχαριο και χωρίς πείρα κορίτσι που ήρθε για πρώτη φορά στην 'Ιταλία και που βλέπει σ' αυτή τη χώρα — χάρις στον "Αγγλο Σαίξπηρ που ποτέ του δεν πήγε εκεί — τη χώρα του ρωμαντικού έρωτος, τη χώρα του Ρωμαίου και της 'Ιουλιέττας, τη χώρα με τις μυστηριώδεις περιπέτειες, με τα γυαλιστερά στίλετα, τις προσωπίδες, με τις άκολούθους και τις τρυφερές έρωτικές έπιστολές. Χωρίς άλλο όνειροπολεί περιπέτειες —ποιός μπορεί να ξέρει τα όνειρα των κοριτσιών, τα λευκά και κυματιστά αυτά σύννεφα που τρέχουν μέσα στο άπειρο και που, καθώς τα σύννεφα του ούρανοϋ, πυρπολούνται, τα θραδυνά, με τα πιό φλογερά χρώματα, απ' το τριανταφυλλέιο ώς το φλογερό πορφυρό; "Εδώ, τίποτα δεν πρέπει να σου φανεί άπίθανο ή άδύνατο. Μ' αυτή τη σκέψη άποφάσισα να της δημιουργήσω ένα μυστηριώδη έρωτευμένο. Και το ίδιο θράδυ, έγραψα μια πολυσέλιδη έπιστολή, γεμάτη από ταπεινή και συνεσταλμένη τρυφερότητα, με παράξενους ύπαινιγμούς και χωρίς καμμιά ύπογραφή. "Ηταν μιὰ έπιστολή που δεν ζητούσε τίποτα, και δεν ύποσχόταν τίποτα. "Άλλου ήταν γεμάτη έξαψη κι' άλλου ήταν συγκρατημένη. "Ηταν μιὰ έπιστολή γεμάτη από ρωμαντικό έρωτα, όπως τον συναντούμε, όταν διαβάζουμε ποιήματα. Και, καθώς ήξερα πώς κάθε μέρα ή άνησυχία της την έσπρωχνε να είναι πάντα πρώτη στο πρόγευμα, έκρυσπα την έπιστολή αυτή μέσα στη πετσέτα της.

»"Η άλλη μέρα ξημέρωσε. "Από τον κήπο όπου είχα πάγει, είδα την άπεριγράπτη έκπληξή της, τον ξαφνικό τρόπο που ένοιωσε. Είδα την κόκκινη φλόγα που άναψε στα χλωμά μάγουλά της και που άμέσως άπλώθηκε μέχρι το λαιμό της. Είδα τις συγχισμένες ματιές που έρριχνε γύρω της, το τρεμούλιασμα της, τη λαθραία κίνηση που έκανε για να κρύψει την έπιστολή, κι' έπειτα την είδα να κάθεται νευρική και ταραγμένη. Μόλις είχε έγγίσει το πρόγευμά της όποτε σηκώθηκε άμέσως για να πάει όπουδήποτε, μέσα στους σκοτεινούς κι' έρημους διαδρόμους, να διαβάσει τη μυστηριώδη έπιστολή... Πώς είπατε;».

Χωρίς να το θέλω, είχα κάνει μιὰ κίνηση κι' έπρεπε, άναγκαστικά, να δώσω μιὰ εξήγηση. «Βρίσκα πώς αυτό που κάνατε ήταν πολύ ριψοκινδυνευμένο, είπα. Δεν συλλογιστήκατε πώς μπορούσε ν' άρχιζε τις άναζητήσεις ή το λιγώτερο να έρωτήσει τον ύπηρετή πώς θρέθηκε ή έπιστολή μέσα στην πετσέτα της; "Η ακόμα, να έδειχνε την έπιστολή στη μητέρα της;».

«Φυσικά, το είχα σκεφθεί. "Αν όμως βλέπατε τη νέα, το δειλό και τρομαγμένο αυτό πλάσμα που κοίταζε πάντοτε φοβισμένα γύρω της, όταν μιλούσαν δυνατά, δεν θα νοιώθατε κανένα φόβο γι' αυτό του είπατε. Είναι κορίτσια στα όποια ή αιδώς είναι τόσο μεγάλη, που μαζί τους θα μπορούσατε να τολμήσετε ό,τι θέλετε, γιατί είναι δλότελα κλεισμένα στον έαυτό τους και θα προτιμούσαν πιό πολύ να ύποφέρουν παρά να πούν μιὰ λέξη σ' ένα άλλο.

»Την κοιτάζα με χαμόγελο και με ίκανοποίηση για τον τρόπο με τον όποιο το παιγνίδι μου είχε πετύχει. Σέ λίγο ξαναγύρισε, κι' ένοιωσα ξαφνικά το αίμα να κτυπά στα μηνίγγια μου. "Η νέα που έβλεπα τώρα μπροστά μου δεν ήταν ή ίδια όπως πρωτύτερα' είχε μιὰ δλότελα διαφορετική εμφάνιση. Πλησίαζε μ' ένα θήμα άνησυχο και ταραγμένο. "Ενα κύμα ζέστης ήταν άπλω-

μένο στο πρόσωπό της και μιά γλυκειά στενοχώρια τήν ἔκανε ἀδέξια. Τέτοια ἦταν ὅλη τῆ μέρα. Τό βλέμμα της πετοῦσε σ' ὅλα τὰ παράθυρα, σά ν' ἀναζητοῦσε ἐκεῖ τὸ μεγάλο μυστικό. Ἐξέταζε ὄλους τοὺς διαβάτες καὶ κάποτε ἔπεσε πάνω μου. Φρόντισα ὅμως νὰ τ' ἀποφύγω, γιὰ νὰ μὴ προδοθῶ ἀπὸ τὸ τρεμούλιασμα τῶν ματιῶν μου. Ὅμως, στὸ δευτερόλεπτο αὐτὸ ποὺ πέρασε σάν ἀστραπὴ, ἔνοιωσα ἕνα ἐρωτηματικὸ τόσο φλογερὸ, ποὺ σχεδὸν τρόμαξα. Κι' ὅ,τι εἶχα νὰ νοιώσω ἀπὸ χρόνια, δοκίμαζα πάλιν, πὼς καμμιὰ ἡδονὴ δὲν εἶναι τόσο ἐπικίνδυνη, τόσο ἔλκυστική καὶ τόσο διεστραμμένη ὅσο ἐκείνη ποὺ νοιώθουμε ὅταν κάνουμε ν' ἀναπηδῆσει αὐτὸς ὁ πρῶτος σπινθήρας μῆσα στὰ μάτια ἑνὸς κοριτσιοῦ. Τὴν εἶδα ἔπειτα ποὺ κάθησε ἀνάμεσα στὶς δυὸ γρη῏ες κυρίες, μὲ τὰ δάκτυλα ναρκομένα. Διέκρινα ὅμως πὼς πάντοτε ἔβαζε ἀστραπιαία τὰ χέρια της σὲ κάποιο μέρος τοῦ φορέματός της ὅπου, ἤμουν βέβαιος, εἶχε κρύψει τὴν ἐπιστολή.

»Τὸ παιγνίδι μ' εἶχε ἐξερεθίσει, καὶ τὸ ἴδιο θράδου ἔγραφα μιά δεύτερη ἐπιστολή, ποὺ τὴν ἀκολούθησαν κι' ἄλλες στίς ἐπόμενες μέρες. Ἐνοιωθα ἕνα ἰδιαίτερο, καὶ συγκινητικὸ θῆλυτρο ποὺ μοροῦσα νὰ ἐξωτερικεῖω μῆσ' στὶς ἐπιστολές μου τίς ἐντυπώσεις ἑνὸς ἐρωτευμένου νέου, νὰ δημιουργῶ ἕνα ἀναμένο πάθος, ποὺ ἦταν προσηπιτό. Γιὰ μένα εἶχε καταστήσει μιά ἔλκυστική ἀσκηση, ὅπως χωρὶς ἄλλο συμβαίνει στοὺς κυνηγοὺς ὅταν στήνουν τίς παγίδες τοὺς ἢ ὅταν παρασύρουν τὸ θήραμα μπροστὰ στὴν κἀνήν τοῦ ὄπλου τοὺς. Ἡ ἐπιτυχία μου ἦταν τόσο καταπληκτικὴ κι' ἴσως τρομακτικὴ γιὰ μένα, ποὺ ὑλλογιζόμουνα κι' ὅλας πὼς ἔπρεπε νὰ σταματήσω. Καὶ θὰ τὸ ἔκανα, ἀλλὰ ὁ πειρασμὸς μὲ εἶχε πειὰ φλογίσει γιὰ τὸ ἀρχιμένο παιγνίδι. Μιά ἐλαφρότης καὶ μιά δυνατὴ ταραχὴ, σάν ἐκείνη ποὺ δημιουργεῖ ὁ χορὸς, ἄλλαξαν τὸ θάδισμά της. Μιά ἰδιαίτερη καὶ γεμάτη πυρετὸ ὁμορφία σκέπασε τὰ χαρακτηριστικά της. Δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία πὼς περνοῦσε τὰ θράδουα της αὐτῆ, μὲ τὴν ἀναμονὴ νὰ λάβει τὴν ἐπιστολή της ἐπομένης, γιὰτὶ τὰ μάτια της τὸ πρῶτὶ ἦταν ὑθισμένα σὲ μιά ζοφερὴ σκιά καὶ ἡ φλόγα τοὺς ἦταν ἀσταθῆς.

»Ἀρχισε νὰ περιποιεῖται τὸν ἑαυτὸ της. Ἐβαζε λουλούδια στὰ μαλλιά της κι' ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅλα τὰ πράματα μὲ μιά θαυματουργὴ τρυφερότητα. Στὸ βλέμμα της ὑπῆρχε ἕνα ἐξακολουθητικὸ ἐρωτηματικὸ. Γιὰτὶ ἔνοιωθε, ἀπὸ χίλιες λεπτομέρειες ποὺ σκόρπισαν στὶς ἐπιστολές μου, πὼς ὁ ἄγνωστος ἔπρεπε νὰ βρισκόταν κοντὰ της σάν κάποιος ἄλλος Ἀριέλ ποὺ γέμιζε τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ τὴ μουσικὴ του, πὼς ἦταν κάπου ἐκεῖ κοντὰ, πὼς παραφύλαγε τίς παραμικρότερες κινήσεις της καὶ πὼς ἔμενε ἀόρατος γιὰτὶ τὸ ἤθελε. Ἐγίνε τόσο εὐθύμη ποὺ ἡ μεταμόρφωση αὐτὴ δὲν πέρασε ἀπαρτήρητη ἀπ' τίς δυὸ κυρίες ποὺ ἦταν ἀπορροφημένες στὶς συνθήσεις τοὺς, γιὰτὶ πότε — πότε, μὲ μιά ἄκακη περιέρεια, παρακολουθοῦσαν τὴ σιλουέττα τῆς νέας ποὺ ἔτρεχε σ' αὐτές, κοιτάζαν τὰ κοκκινισμένα μάγουλά της κι' ἔπειτα κοιτάζονταν μ' ἕνα γρηγορὸ βλέμμα. Ἡ φωνὴ της ἔγινε πιὸ ἡχηρὴ, πιὸ δυνατὴ, πιὸ καθαρὴ, πιὸ τολμηρὴ καὶ συχνὰ ἕνα σκίρτημα γέμιζε τοὺς πνεύμονές της σάν κάποιο τραγοῦδι νὰ ἦταν ἔτοιμο νὰ βγεῖ σ' ἕνα ἀλλέγκρο τερέτισμα, σάν... Ἀλλὰ, τί συμβαίνει, χαμογελάτε πάλιν.»

«Ὅχι, ὄχι, συνεχίστε τὴν ἀφήγησή σας, σὰς παρακαλῶ.»

«Λοιπόν, ἡ μαριονέττα χόρευε κι' ἤμουνα ἐγὼ ποὺ τραβοῦσα τίς κλωστὲς μ' ἕνα ἐπιδέξιο χέρι. Γιὰ νὰ διώξω ἀπὸ πάνω μου κάθε ὑποψία (γιὰτὶ ἔνοιωθα κάποτε τὸ ἐρωτηματικὸ βλέμμα της νὰ ζητᾷ νὰ εἰσχωρήσει μῆσα στὸ δικό μου) τῆς ἔδωσα νὰ ἐνοήσῃ πὼς ὁ ἄγνωστος ἐπιστολογράφος δὲν κατοικοῦσε ἐδῶ, ἀλλὰ σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς σταθμοὺς κι' ὅτι ἔρχονταν, κάθε μέρα, μὲ τὴ θάρκα ἢ μὲ τὸ ποταμόπλοιο. Ἀπὸ τότε τὴν ἔβλεπα, ὅταν κτυποῦσε ἡ καμπάνα τοῦ πλοίου ποὺ θὰ ἐπλεύριζε, νὰ εἰσφεύγει πάντα, μὲ ὁποιαδήποτε δικαιολογία, ἀπὸ τὴ μητρικὴ ἐπιβλεψη καὶ φτάνοντας στὴ κινητὴ γέφυρα νὰ ξεετάζει τοὺς νιοφερμένους, κρατώντας τὴν ἀναπνοὴ της.

»Μιά μέρα ὅμως (ἦταν ἕνα θλιβερὸ ἀπόγευμα καὶ δὲν εἶχα τίποτα ἄλλο νὰ κάνω παρά νὰ χαζεύω) συνέβηκε κάτι τὸ πολὺ παράξενο.

»Ἀνάμεσα στοὺς ἐπιβάτες, ἦταν ἕνας ὠραῖος νέος, ντυμένος μὲ τὴν

άλλοκοτη αυτή κομψότητα τῶν νεαρῶν Ἰταλῶν. Καί καθώς αὐτὸς κοίταζε γύρω του, τὸ ἀνήσυχο, ἐρωτηματικὸ καὶ γεμάτο πάθος βλέμμα τῆς νέας ἔπεσε ὀλοκλήρο στα μάτια του. Εὐθὺς μιὰ ντροπαλὴ κοκκινάδα πλημμύρισε τὸ πρόσωπό της, ποὺ ἔκρυβε ἕνα ἀπροσδιόριστο ἐλαφρὸ χαμόγελο. Στὴν ἀρχὴ ὁ νέος ἔνοιωσε μιὰ ἐκπληξή, ἔπειτα τὴν πρόσεξε (ὅπως εἶναι φυσικὸ ὅταν πιάνουμε ἐπ' αὐτοφῶρῳ ἕνα βλέμμα τόσο φλογερό, γεμάτο ἀπὸ χίλια κρυφὰ πράγματα), τῆς χαμογέλασε καὶ ζήτησε νὰ τὴν ἀκολουθήσει. Ἐκείνη ὅμως ἔτρεξε, σταμάτησε σὲ λίγο γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ πὼς ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀναζητοῦσε τόσο καιρὸ, ἐξακολούθησε πάλιν τὸ τρέξιμό της καὶ ξαναστράφηκε γιὰ νὰ κοιτάξει. Ἦταν τὸ αἰώνιο αὐτὸ παιγνίδι ἀνάμεσα στὸν πόθο καὶ στὸν φόβο, ἀνάμεσα στὸ πάθος καὶ στὴν ντροπὴ, τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ ὁποῖο μ' ἄλλα ταῦτα ἢ ἀδύναμη τρυφερότης εἶναι ἢ πιὸ ἰσχυρὴ. Ἐκείνος γεμάτος ἀπὸ ἐκπληξή καὶ θάρρος ἔτρεξε πίσω ἀπ' αὐτὴ, καὶ σὲ λίγο θὰ τὴν ἔφτανε. Ἄρχισα νὰ φοβοῦμαι μίπως δημιουργῶταν ἕνα φοβερὸ χάος, ὅπταν οἱ δύο γρηῃς κυρίες φάνηκαν στὴν ἀκρὴ τοῦ δρόμου. Ἡ νέα κατεβύθηκε πρὸς αὐτές, σάν ἕνα τρομαγμένο πουλί, ἐνῶ ὁ νέος ἀποτραβιόταν μὲ φρόνηση. Ὁμως κι' οἱ δύο μαζί κοιτάζαν πίσω τους καὶ τὰ βλέμματά τους συναντήθηκαν γιὰ νὰ θυπιστοῦν τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο, γεμάτα κυρετὸ.

Ἐπὶ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ μ' ἔβαλε στὴ σκέψη πὼς ἔπρεπε νὰ δώσω ἕνα τέλος σ' αὐτὸ τὸ παιγνίδι. Ὁ πειρασμὸς ὅμως ἦταν μεγάλος κι' ἀποφάσισα νὰ ἐπωφεληθῶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ σάν βοήθημα γιὰ κάτι ἄλλο πού μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ. Τὸ ἴδιο θράδυ, ἔγραψα στὸ νέο μιὰ ἐξαιρετικὰ πολυσέλιδη ἐπιστολὴ μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ στὶς σκέψεις του. Μὲ εἶχε ἐξερεθίσει τῶρα ἡ ἴδεια νὰ δημιουργήσω δύο πρόσωπα στὸ παιγνίδι μου.

Ἐπὶ τὸ πρωτὶ τῆς ἐπομένης, τρόμαξα σάν εἶδα τὴ φοβερὴ μεταβολὴ τῶν χαρακτηριστικῶν της. Ἡ ὠραία ἀνησυχία εἶχε δώσει τόπο σὲ μιὰ ἀνεξήγητη νευρικότητα. Τὰ μάτια της ἦταν ὑγρά καὶ κοκκινισμένα, σὰ νὰ εἶχε κλάψει. Ὁ πόνος ἔμοιαζε νὰ εἶχε μπεῖ στα ἄδυστα τῆς ὑπαρξῆς της. Ὅλη ἡ σιωπὴ νόμιζες πὼς θὰ τέλειωνε σὲ μιὰ ἄγρια κραυγὴ. Τὸ μέτωπό της ἦταν συλλογισμένο. Στὸ βλέμμα της διάβαζες μιὰ ἀπελπισία γεμάτη σκοτεινὴ ἀγριότητα ἐνῶ, ἀκριβῶς, ἐγὼ περίμενα νὰ τὴν δῶ νὰ πετᾷ ἀπὸ τὴ χαρὰ της. Ὁ τρόμος μὲ κατέλαβε. Γιὰ πρώτη φορὰ, συνέβαινε κάτι τὸ ἀνώμαλο. Ἡ μαριονέττα ἔπαυσε νὰ ὑπακούει κι' ἐχόρευε ἀλλοιώτικα ἀπὸ ὅτι τὸ ἤθελα. Ἄρχισα νὰ συλλογίζομαι τί μπορούσε νὰ εἶχε συμβεῖ, μὰ δὲν εὑρίσκα τίποτα. Ἄρχισα νὰ φοβοῦμαι γιὰ τὸ παιγνίδι μου αὐτὸ, καὶ δὲν γύρισα στὸ ξενοδοχεῖο παρὰ μόνον ὅταν νύχτωσε, γιὰ ν' ἀποφύγω τὴν κατηγορία ποὺ διάβαξα στὰ μάτια της. Ὅταν ἐπέστρεψα, κατάλαβα τί εἶχε συμβεῖ. Τὸ τραπέζι τους δὲν ἦταν στρωμένο. Ἡ οἰκογένεια εἶχε ἀναχωρήσει. Ἡ νέα ὑποχρεώθηκε νὰ φύγει μαζί τους, χωρὶς νὰ μπορέσει νὰ πεῖ οὔτε μιὰ λέξη στὸν ἀγαπημένο της καὶ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πεῖ στοὺς δικούς της πόσο ἡ καρδιά της ποθοῦσε νὰ ἔμενε ἀκόμα μιὰ μέρα, μιὰ ὥρα περισσότερο. Τὴν ἔπαιρναν μακριὰ ἀπὸ ἕνα τρυφερὸ ὄνειρο, τὴν τραβοῦσαν πρὸς τὴν σκληρὴ πεζότητα μιᾶς ὁποιασδήποτε πολιτείας.

Ἀὐτὸ δὲν τὸ εἶχα σκεφτεῖ. Καὶ τῶρα ἀκόμα, τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο βλέμμα, ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος πανίσχυρος θυμὸς, ὁ γεμάτος πόνος, ἀπελπισία, καὶ ἡ μικρότερη ἐκείνη λύπη ποὺ εἶχα στάξει στὴ ζωὴ της (ποιὸς ξέρει πόσο βαθεῖα στὴ ζωὴ της) ἐξακολουθεῖ νὰ με πιέζει σὰ μιὰ κατηγορία.»

Σιώπησε. Ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει, κι' ἀπ' τὸ φεγγάρι ποὺ τὸ σκέπαζαν τὰ σύννεφα, ξέφευγε ἕνα φῶς μὲ περίεργες λάμπεις. Ἀνάμεσα στὰ δέντρα, κρεμόνταν σπινθηρές κι' ἄστρα, κι' ἡ ὠχρὴ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης. Περπατοῦσαμε σιωπηλοί. Τέλος, ὁ σύντροφός μου διέκοψε τὴ σιωπὴ.

—Αὐτὴ ἦταν ὅλη ἡ ἱστορία. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ γραφεῖ ἕνα ὠραῖο μυθιστόρημα;

—Δὲν ξέρω. Ὅπωςδήποτε εἶναι μιὰ ἱστορία ποὺ θὰ τὴ θυμάμαι πάντοτε καὶ ποὺ θὰ προστεθεῖ στὶς τόσες ἄλλες ποὺ σὰς χρωστῶ. Ἄλλὰ νὰ γράψω ἕνα μυθιστόρημα;... Ἴσως νὰ εἶναι μιὰ καλὴ ἀρχή, ποὺ μπορεῖ νὰ μὲ γοητέψει. Γιατί τὰ πρόσωπα αὐτὰ τὰ ψαχουλεύουμε μονάχα, χωρὶς νὰ τὰ γνω-

ρίσουμε δλότελα. Είναι ή αρχή τοῦ πεπρωμένου τους, χωρίς ὅμως νά ξέρου-
με ὄλη τή μοίρα τους. Πρέπει ν' ἀποτελειώσουμε τὸ σχεδιογράμμα πού ἔ-
χουμε.

—Καταλαθαίνω τί ἐννοεῖτε. Τή ζωὴ τῆς νέας, τὴν ἐπιστροφή της στὴν
πολιτεία, τὴν τραγικὴ φοβερότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

—Ὅχι, δὲν εἶναι ἀκριβῶς αὐτό. Ἡ νέα δὲ μ'ἐνδιαφέρει πειὰ καθόλου.
Οἱ νέες εἶναι πάντοτε πολλὸ λίγο ἐνδιαφέρουσες, παρ' ὄλη τὴ μεγάλη ἰδέα
πού ἔχουν οἱ ἴδιες γιὰ τὸν ἑαυτό τους, κι' αὐτὸ γιὰτί ὄλα τὰ ἐπεισόδια πού
τοὺς συμβαίνουν εἶναι ἀρνητικά, κι' ἐπομένως μοιάζουν μεταξύ τους. Στὴν
περίπτωσή μας, ἡ νέα, ὅταν φτάσει ἡ ὥρα, θὰ παντρευτεῖ μ' ἕνα νέο τῆς
πολιτείας κι' ἡ περιπέτειά της θὰ παραμείνει τὸ ἄνθος τῶν ἀναμνήσεών της.
Ὅχι, ἡ νέα δὲν μ' ἐνδιαφέρει καθόλου.

—Περίεργο, Μήπως θρίσκετε τίποτα ἐνδιαφέρον στὸ νέο ; Ὁ καθένας μας,
ὅταν ἦταν νέος, ἐγνώρισε τέτοιες ματιές, κι' ὄλοι νοιώσαμε αὐτὴν τὴν φλό-
γα. Μονάχα οἱ περισσότεροι δὲν δίνουν προσοχή, κι' ἄλλοι λησμονοῦν πολὺ
γρήγορα. Πρέπει κανεὶς νά φτάσει σὲ μεγάλη ἡλικία γιὰ νά νοιώσει πραγμα-
τικά, πῶς εἶναι ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πού ὑπάρχει ὅ,τι εὐγενικότερο
καὶ θαύτερο μᾶς δίνει ἡ ζωὴ, κι' αὐτὸ εἶναι προνόμιο τῆς νεότητος.

—Ὅχι, δὲν εἶναι οὔτε ὁ νέος πού μ' ἐνδιαφέρει.

—Τότε;

—Θὰ ἄλλαξα λίγο τὸν ἡλικιωμένο κύριο, πού ἔγραψε τίς ἐπιστολές, καὶ
θ' ἀποτελείωνα τὸ σχεδιογράμμα. Πιστεύω πῶς σὲ καμμιά ἡλικία δὲ γρά-
φουμε ἀτιμωρητὴ φλογερές ἐπιστολές, ὅπως δὲν μπορούμε νά πειράξουμε τὰ
αἰσθήματα τοῦ ἔρωτος χωρίς νά διατρέξουμε κίνδυνο. Θὰ προσπαθῶ νά
σᾶς ἀποδείξω πόσο τὸ παιγνίδι εἶναι σοβαρό, πῶς ὁ πρωταγωνιστὴς νομίζει
ὅτι διευθύνει τὸ παιγνίδι, ἐνῶ αὐτὸ τὸ παιγνίδι εἶναι κι' ὄλας ὁ κυρίαρχός
του. Ἡ ἀθισμένη ὁμορφιά τῆς νέας, πού νομίζει πῶς τὴν κοιτάζει ἀντικει-
μενικά, τὸν ἐξάπτει καὶ τὸν συγκινεῖ θαθεῖα, καὶ τὴν στιγμή πού ξαφνικά τοῦ
ξεφεύγει, γεννιέται μέσα του ὁ αὐθόρμητος πόθος τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ τῆς
κούκλας. Ἀσφαλῶς θὰ εἶχα γοητευτεῖ θαθεῖα ἀπὸ τὴν καμψὴ αὐτὴν σὸν ἔρω-
τα, πού πιθανώτατα τὸ πάθος ἐνὸς ἡλικιωμένου ἀνδρὸς τὸν κάνει νά μοιάζει
μὲ τὸ πάθος ἐνὸς παιδιοῦ, γιὰτί κι' οἱ δύο τους δὲν εἶναι προικισμένοι μὲ φυ-
σικά μέσα. Θάβασα στὴ ψυχὴ τοῦ πρωταγωνιστοῦ μου τὴν ἀγωνία καὶ τὴν
ἀναμονή. Θὰ τὸν ἔκανα νά φαίνεται ἀνήσυχος. Θὰ ἔφευγε σ' ἀναζήτηση τῆς
νέας, πού ὅμως τὴν τελευταία στιγμή δὲ θὰ τολμοῦσε νά πλησιάσει. Θὰ ἦταν
φυσικὸ ἀκόμα νά ξαναγυρνοῦσε στὸ ἴδιο μέρος, στὶς ὄχθες τῆς λίμνης, μὲ τὴν
ἐλπίδα νά τὴν ξαναδεῖ, μὲ τὴν ἐλπίδα νά συνηκολογήσει μὲ τὸ πεπρωμένο
πού εἶναι πάντοτε ἀδυσώπητο. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ φανταζόμουνα τὸ μυθι-
στόρημα, καὶ τότε θὰ ἦταν...

—Ψεύτικο, ἀπατηλό, ἀδύνατο.

Ἔνοιωσα ἕνα ξαφνικὸ τρόμο. Ἡ φωνὴ του αὐτὴ ἔκοβε τὰ λόγια μου μὲ
σκληρότητα, μὲ μιὰ τρανταχτερὴ θραχνάδα, κι' ὁ τόνος της ἦταν σχεδὸν
ἀπειλητικός. Ποτέ δὲν εἶχα δεῖ τὸ σύντροφό μου σ' αὐτὴ τὴν ἔξαψη. Εὐθὺς
κατάλαβα πῶς εἶχα πληγώσει τὸ εὐαίσθητο σημεῖο του, ἀθελά μου, καὶ κα-
θῶς σταμάτησε ἀπότομα, ἔνοιωσα μιὰ ὀδυνηρὴ συγκίνηση θλέποντας τὰ γυα-
λιστερά ἄσπρα μαλλιά του.

Θέλησα τότε ν' ἀλλάξω τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας μου. Ἐκεῖνος ὅμως ξανάρ-
χισε πρόθυμα, καὶ μὲ μιὰ ζοφερὴ γλυκύτητα, ἀφοῦ ξαναβρῆκε τὴν ἡρεμὴ καὶ
θαθεῖα φωνὴ του πού ἔκρυβε ἕνα σύννεφο ὀραίας μελαγχολίας, εἶπε :

—Πολὺ πιθανὸν νά ἔχετε δίκιο. Πραγματικά, ὅπως τὰ λέτε, θὰ εἶναι πολὺ
ἐνδιαφέρον. Μιὰ ἀπ' τίς πιὸ συγκινητικὲς ἱστορίες τοῦ Μπαλζάκ εἶναι, νομί-
ζω, ἡ «Τὶ στοιχίζει ὁ ἔρωσ στοὺς γέροντας». Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ θὰ μπορούσαν
νά γραφοῦν πολλὰ ἀκόμη. Οἱ ἡλικιωμένοι ἀνθρωποι, πού ξέροντ τὰ πράγμα-
τα ἀπὸ τὸ θάθος τους, μιλοῦν πάντα γιὰ τίς ἐπιτυχίες τους κι' ὄχι γιὰ τίς
ἀδυναμίες τους. Φοβοῦνται μήπως γίνου γελῶτοι, γιὰ τὰ πράγματα πού στὴν
πραγματικότητα εἶναι τὸ ἰσόβαρο τῆς αἰωνιότητος. Μποροῦμε τάχα, ν' ἀπο-

δώσουμε στην τύχη τὸ γεγονός ὅτι «ἔχουν χαθεῖ» τὰ κεφάλαια τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Καζανόβα, στὰ ὁποῖα μιλά γιὰ τὰ γεροντικά του χρόνια, ὅποτε ὁ κόκορας κερατώνεται; Ἡ μήπως εἶναι γιατί ἐνοιώθη τὸ χέρι του βαρὺ καὶ τὴν καρδιά του σφιγμένη;

Ἡ φωνή του εἶχε ξανάθει τῶρα τὴν ἡρεμία της, τὴ σταθερότητά της, καί, χωρὶς καμμιά συγκίνηση, τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι του.

— Καληνύχτα, εἶπε. Βλέπω πὼς εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ λέμε ἱστορίες στοὺς νέους, τὶς καλοκαιριάτικες βραδύες, ποὺ δημιουργοῦν τρελλές σκέψεις καὶ διάφορα ἄπειρα ὄνειροπολήματα. Καληνύχτα.

Ἔφυγε μ' ἓνα ἐλαφρὸ θῆμα ποὺ τὰ χρόνια τὸ ἔκαναν πιὸ ἀργό, καὶ χάθηκε μέσα στὸ σκοτάδι. Ἦταν ἀργά. Κι ὅμως ἡ κούραση, ποὺ πάντοτε ἐνοιώθη ἔνωρίς καὶ ποὺ ὀφειλόταν στὴ ζέστη, εἶχε ἐξαφανιστεῖ ἐκείνη τὴ βραδυά, ἀπὸ τὴν ἔξαψη ποὺ ἀναταράζει τὸ αἷμα μας, ὅταν συμβαίνει κάτι τὸ ἀσυνήθιστο ἢ ὅταν ἡ καρδιά ἐνὸς ἄλλου εἰσχωρήσει μέσα στὴ δικιά μας. Πῆρα τὸ σκοτεινὸ κι' ἤσυχον μονοπάτι ποὺ ἔφερνε στὴν ἔπαυλη Καρλόττα, ἀπὸ ὅπου ξεκινᾷ ἓνα μαρμαρίνο σκαλοπάτι ποὺ φτάνει ἴσαμε τὴ λίμνη, καὶ κάθησα πάνω στὰ δροσερὰ σκαλιά. Ἡ νύχτα ἦταν ἐξαισία. Τὰ φῶτα τοῦ Μπελλάντζιο ποὺ στὴν ἀρχὴ ἔλαμπαν κοντά, μοιάζοντας μὲ κολεόπτερα, ἀνάμεσα στὰ δέντρα, ἔμοιαζαν τῶρα νὰ ἦταν πολὺ μακριά, στὴν ἄλλη μεριά τῆς λίμνης, κι' ἐχάνονταν ἀργά, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι. Ἡ λίμνη ἦταν βουθὴ καὶ γυάλιζε σὰν ἓνα μαῦρο κόσμημα, τοῦ ὁποῖου οἱ ἄκρες πετοῦσαν ἀνακατεμένες λάμψεις. Ὅπως ὅταν λευκὰ δάκτυλα κτυποῦν πάνω σὲ φιλντισιὰν πλήκτρα, ἔτσι καὶ τὰ κύματα κολυμποῦσαν μὲ παφλασμό, κι' ἄλλοτε ψήλωναν κι' ἄλλοτε χαμῆλωναν ἀπὸ τὰ μαρμαρίνα σκαλιά, ἀφήνοντας ἓνα ἐλαφρὸ ψίθυρο. Οἱ ὠχρὲς σκιὲς τ' οὐρανοῦ, ὅπου σπινθηροβόλοῦσαν χίλια φῶτα, φάνταζαν σὲ ἀχανῆ ὕψη. Τὰ ἄστρα ἔφεγγαν ἤσυχα, μέσα στὸ σιωπηλὸ σπινθηροβόλημά τους. Ποῦ καὶ ποῦ, κάποιος ἀπ' αὐτὰ ἔφευγε ἀπ' τὴ διαμαντένια τροχιά του κι' ἔπεφτε μέσα στὴν καλοκαιριάτικη νύχτα. Ἐπεφτε μέσα στὸ σκοτάδι, ἀδιάφορα ἂν ἔπεφτε μέσα σὲ κοιλάδες ἢ σὲ ἀβύσσους ἢ σὲ θουνά ἢ σὲ μακρινὲς θάλασσες, χωρὶς νὰ ξέρει ποῦ πηγαίνει, γιατί τὸ ἔσπρωχνε μιὰ τυφλὴ δύναμη, ὅπως ὅταν σπρώξουν ἀτότομα μιὰ ζωὴ μέσα στὸ χάος ἀγνώστων πεπρωμένων.

Μεταφρ. Ν. ΚΑΣΙΟΣ

T. S. ELIOT

ΜΑΤΙΑ ΠΟΥ ΣΤΕΡΝΑ ΕΙΔΑ ΜΕΣ ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ

Μάτια, ποὺ στερνά εἶδα μὲς τὰ δάκρυα
Ἄνάμεσα σὲ διαίρεση,
Ἐδῶ στοῦ θανάτου τὸ ἄλλο βασίλειο
Φανερώνεται πάλι τ' ὀλόχρυσον δράμα.
Βλέπω τὰ μάτια μὰ ὄχι τὰ δάκρυα
Αὐτὴ εἶναι ἡ θλίψη μου.

Αὐτὴ εἶναι ἡ θλίψη μου
Μάτια δὲ θὰ ξαναδῶ,
Μάτια ἀποφάσεως
Μάτια δὲ θὰ δῶ, παρ' ἔκτος
Στὴν πόρτα τοῦ θανάτου, στὸ ἄλλο βασίλειο,
Ποῦ, ὅπως καὶ δῶ,
Τὰ μάτια διαρκοῦν γιὰ λίγο,
Διαρκοῦν γιὰ λίγο τὰ δάκρυα
Καὶ μὰς ἐκθέτουν στὴ χλεύη.

Μεταφρ. Σ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΙΩΤΗΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

[“Ένα παληό Διαπλάσόπουλο για τόν Φαίδωνα τής «Διαπλάσεως».]

Δέν θάμαι ἐγώ ἐκείνος πού θ’ ἀσχοληθῆ μέ τόν μεγάλο μας νεκρό καί γιά τὸ πολύμορφο ἔργο του. Γιά τόν θεατρικό συγγραφέα, τόν μυθιστοριογράφο, τόν διηγηματογράφο, τόν κριτικό, ἄλλοι ἀξιώτεροι καί εἰδικότεροι ἀπό μένα θά γράψουν καί θά ἐρευνήσουν. Σάν ἓνα παληό Διαπλάσόπουλο, ὅμως, ἔχω δικαίωμα, μὰ καί καθκον, νά γράψω λίγα λόγια, σάν εὐλαβικό μνημόσυνο στήν μνήμη τοῦ Δασκάλου, πού, στήν πιό κρίσιμη ἡλικία, μέ ὠδήγησε, ὅπως καί χιλιάδες πολλές Ἑλληνόπουλα, στόν ὀρθό, στόν ὠραίο δρόμο τῆς αἰσθητικῆς συγκίνησης καί τῆς πνευματικῆς—μέ τήν πιό πλατειά ἔννοια—ἀνάπτυξης. Τόν Φαίδωνα τῆς Διαπλάσεως θά κλάψω σήμερα, τόν ἀλησμόνητο Ὅδηγό πού τὸ διάβα του χάραξε βαθειά τὰ ἴχνη του στά πρώτα μου βήματα.

Οὔτε θυμάμαι ἀπό πότε ἄρχισα νά διαβάζω τῆ «Διάπλαση τῶν Παίδων». Συνοδηγητὴ ἀπό τὴν πρώτη τοῦ Δημοτικοῦ, θυμάμαι πὼς ἄρχισα νά συλλαβίζω σιγά—σιγά, στίς πρώτες ἐξωσχολικὲς ἀναζητήσεις μου, τῆ Διάπλαση. Δέν καταλάβαινα πάντα—σὴν ἀρχή—τὶ ἔγραφε: Οὔτε κι’ ὅλα ὅσα ἔγραφε. Μὲ τόν καιρὸ βρῆκα ἐνδιαφέρον. Ὑστερα, λαχτάρα. Πιὸ ὕστερα, ὅταν πῆγα στὸ Γυμνάσιο, περίμενα, κάθε φορὰ πού τὸ Ἀθηναϊκὸ ταχυδρομεῖο θά μᾶς ἔφερνε στήν Κύπρο τῆ Διάπλαση, μέ ἀνυπομονησία τὴν πνευματικὴ τῆς τροφῆ. «Σὰς ἀσπάζομαι—Φαίδων». Τὸν περιμέναμε κάθε βδομάδα τὸν ἀξέχαστο Δάσκαλο μέ τίς «Ἀθηναϊκὲς Ἐπιστολές» του νά μᾶς δεῖξη τὸ δρόμο. Θυμάμαι, τὰ καλοκαίρια πού δέν εἶχα μελέτη, διαβάζα παλαιότερα τεύχη τῆς Διαπλάσεως, στοὺς δεμένους τόμους πού εἶχα, βρίσκοντας ὅλο—ἓνα καί πιὸ πολύ ἐνδιαφέρον στίς ἐπιστολές αὐτές, πού τότε πού κυκλοφόρησαν δέν ἤμουνα σὲ θέση νά τίς καταλάβω. Κι’ αὐτὸ συνεχίστηκε χρόνια. Ἀσυνεῖδητα στήν ἀρχή, συνειδητὰ μέ τὸν καιρὸ, ἡ γραμμὴ πού χάραξεν ὁ ἀξέχαστος Φαίδων στήν Διάπλαση μ’ ἐπῆρασε βαθειά. Ἡ ἀγάπη μου στὰ νεοελληνικά γράμματα, τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὰ πνευματικὰ κι’ αἰσθητικὰ ζητήματα, ἡ δίψα τῆς μελέτης καί τῆς μάθησης πέρα ἀπὸ τὰ σχολικὰ βιβλία, ἡ ὀρθὴ τοποθέτησή μου στὸ ζήτημα τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας, ὀφείλονται κατὰ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος στήν ἐπίδραση τοῦ Ξενοπούλου.

“Ὅταν πρωτοῆρθα στήν Ἀθήνα, ἓνα ἀπ’ τὰ πρώτα μου εὐλαβικά προσκυνήματα ἦταν τὸ σπῆτι τοῦ Δασκάλου, τὸ παληό του σπῆτι στήν ὁδὸ Εὐριπίδου, πάνω ἀπ’ τὰ γραφεῖα τῆς Διαπλάσεως. Πῆγα μέ συγκίνηση καί μιὰ κάποια ταραχή. Ἀνέβηκα τίς ἀτέλειωτες σκάλες τοῦ πενιχροῦ ἐρημητηρίου του—ἐρημητηρίου στὸ κέντρο τῆς ἀγορᾶς—ὅπου ὁ Γρηγόριος Ξενοπούλος ἐργαζότανε χωρὶς διακοπῆ, μέρα καί νύκτα. Μὲ δέχτηκεν ὁ σεβάσμιος πρεσβύτες (κι’ ἦταν τέτοιος καί στὰ 1933 πού τὸν πρωτοεῖδα) μ’ εὐγένεια κι’ εὐπροσηγορία. «Σὲ κούρασε, παιδί μου, τὸ ἀνάβασμα ἐδῶ πάνω», μοῦ εἶπε. Δέν ξέρω πού βρῆκα τὴν ἐτοιμότητα νά τὸ ἀπαντήσω μέ τὸ χωρὶο τοῦ Ἰσοκράτους στήν πρὸς Δημόνικον ἐπιστολή: «Μὴ κατόκνει μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελλομένους...». Γέλασε καλόκαρδα ὁ Ξενοπούλος. Μοῦπε νά κάτσω. Τοῦ μίλησα μέ θέρμη γιὰ τῆ Διάπλαση, γιὰ τὰ ὄνειρα καί τίς λαχτάρες μου, γιὰ τὴ τιμὴ ποῦνοιῶθα κουβεντιάζοντας μέ τὸν «Πρῦτανι τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων». Τὸν εἶδα πολλές φορές ἔκτοτε. Καί στὸ γραφεῖο του, καί στήν Ἀκαδημία, καί στὸ θέατρο, καί σὲ διάφορες γιορτές. Ἐβγαίνει σπάνια, μὰ ἐβγαίνει ὅταν ἦταν ἀνάγκη νά βγῆ.

Ἡ Πολιτεία, ἡ Διανοήση, ἡ Ἀκαδημία, τὰ Πνευματικὰ Ἰδρύματα, τὰ σωματεῖα, ὁ τύπος, τὸν τίμησαν, ἢ θά τιμήσουν τὸν Γρηγόριο Ξενοπούλο. Μέσα σ’ ὅλους ὅμως αὐτοὺς τοὺς μεγαλόσχημους, κι’ ἓνα παληό Διαπλάσόπουλο μπορεῖ καί πρέπει νά προσθέσῃ τὴν ἀδύναμη φωνῆ του. Τὸν ἀσύγκριτο Δάσκαλο καί Ὅδηγό ποτὲ δέν θά ξεχάσω, γιὰτὶ ἄφησεν ἀσθητὰ τὰ ἴχνη τῆς ἀνθρωπιάς καί τῆς σοφίας του στήν πνευματικὴ καί τὴν ἠθικὴ μου ζωῆ. Κι’ ἄς εἶναι τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ἀγάπης μιὰ μικρὴ προσφορά εὐγνωμοσύνης κι’ ἀπὸ μένα.

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ *

Καί φτάνει ὁ Ἀδάκρυτος, πού ὅλα τὰ ψηφᾶ καί τῆς προτείνει τὸ αἶνιγμα:

«Στὸν πατέρα μου κἀβάλα
καί τῆ μάνα μου φορώ
κι' ἦπια γιὰ νὰ ξεδιψᾶσω
μὲ τὸ χάρο μου νερό».

Τότε ἡ Ἀγέλαστὴ κοιπιάζει, κερώνει κι' ἀπορεὶ καὶ δὲ μπορεῖ, κι' εἶν' ἀξήγητος ὁ λόγος κι' ἦθ' ὁ νικητῆς! Ἔτσι πῆρε ὁ Ἀδάκρυτος τὴν Ἀγέλαστὴ. Κι' ὅταν αὐτὴ τοῦ εἶπε, πὼς ὁ Λαὸς στεφάνια τοῦ πλέκει κι' ἀγιοζέρια τ' ἀνάφτει καὶ θρόνο τοῦ ἐτοιμάζει, ὁ Ἀδάκρυτος, πού ἀκόμα δὲν ἔφτασε στὸν τελικό σκοπό του, μὰ μόνον ἔγινε: ἀνταμιχὸ στοιχεῖο, τῆς ἀπάντησε μὲ λεβεντιὰ καὶ καλοσύνη:

«Τὼν ἀδάκρυτων πᾶμε, καλὴ μου,
κάτου ἐκεῖ τῆ φυλὴ νὰ γενήσουμε,
πού θ' ἀλλάζει τὴν πλάση.
Γιὰ νὰ φτάσω στὴν ἀφταστὴ γένηνα,
τὴν καρδιά μου τὴν ἔκανα πέτρα,
τὴν ψυχὴ κοιμητήρι,
τὸ νοῦ σάατα, τῆ θέληση λάμια
κι' ὅλα τάφαγα ἐγὼ πρωταρχίζοντας
ἀπὸ μάνα καὶ κῆρη».

Λὲν ἤθελε θρόνους καὶ λιβανισμοὺς ὁ Ἀδάκρυτος. Τὸν τραβοῦσαν δυὸ μεγάλες ὑποχρεώσεις: Ἡ εὐγνωμοσύνη γιὰ τοὺς γονεῖς του κι' ὁ...λογαριασμοὺς μὲ τὸν Βασιλιά, πού τὸν ἔστειλε στὸν Εὐφράτῃ γιὰ ξεμπέροδεμα.

Κι' εἶπεν ὁ Ἀδάκρυτος στὴν Ἀγέλαστῃ:

«Στοὺς γονιοὺς μου τοὺς γέρους, πού σέβωσαν
εὐλογώντας τὸ γιό τους τὸν μπόγια,
πᾶμε τάφο νὰ ὀψώσω.
Καὶ τοῦ Ρῆγα τοῦ ἀλλόφυλου πᾶμε
τὸ δικό μου τὸ μῆμα, πού γύρεψε,
μῆμα ἐγὼ νὰ τοῦ δώσω».

Ὁ Ἀδάκρυτος εἶναι ἡ δυνατὴ θέληση, πού «σοζοτώνοντας ὅλες τίς προλήψεις, τίς δεισιδαιμονίες καὶ τίς σάπιες κληρονομίες» φτάνει νὰ πάρει τὴν Ἀγέλαστῃ. Κι' ὅπως λέει ὁ Βλαστός: Ἡ ἀφεγαδίαστὴ γενιά θά σπασθεῖ ἀπὸ γονιοὺς, πού καταφρονοῦν τὰ γέλια καὶ δὲν καταδέχονται τὰ δάκρυα. Καὶ τελειώνει ὁ Ἀδάκρυτος:

«Μέσ' τοὺς γύρους τῶν κύκλων τὰ πάντα
φεύγουν, ἔρχονται, ἀλλάζουν, εἶν' ἴδια
καὶ μιά μερὰ θά φτάσει
ραγισμοὺ καὶ σεισμοὺ γιὰ τὰ πάντα
καί, ὦ παιδιὰ μου, ἐσεῖς μόνο θά μένετε
ὀρθοὶ στῶλοι, κρατώντας τὴν πλάση!».

Τὸν «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» ἔβγαλε γιὰ 5ῃ ἔκδοσιν ὁ γιὸς τοῦ Παλαμᾶ, ὁ Λεάντρος, πού ἐπιχωρῶν τὴν 4ῃ ἔκδοσιν τοῦ κ. Τσάτσου.

Εἶπα πρὸ πάντων γιὰ τὸν Ἔρωτα καὶ τὸ Θάνατο. Ὁ πόνος κι' ὁ ἔρωτας «χρωματίζουν ζωηρὰ τὸν κόσμο τῶν Ἑλληνικῶν εἰδώλων, τὴν αἴσθησιν τῆς ἀξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, πού ἀγωνίζεται στὴν Ἱστορία».

Ὁ Ποιητῆς ζωντανεῖ τὴν Ἀσχαία ψυχὴ καὶ τὴ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ διαλαλεῖ, πὼς «Ἡ φλόγα τῆς Ρομοσύνης ξεῖ στὸν Κόσμο. Οἱ Λαοὶ φωτίστηκαν ἀπὸ τὸ Ἀστέρι, ποῦγε χρόνια καὶ καιροὺς σβηστοί, μὰ ὄρανο ἀκόμα περπαταί μεσ' τ' ἀπέραντα κι' ἀχνοφωτᾶται τὸν ἀκούραστο νυχτοταξιδευτῆ».

Ὁ Παλαμᾶς, ὁ μεγάλος ἀναμορφωτῆς καὶ θεμελιωτῆς τῆς Νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐπιθυμοῦσε τὸν Λόγο καὶ τὸν Ρυθμό, τὴν Ὁμορφίαν καὶ τὴν Ἀρμονίαν. «Τὰ Αἰσθητικὰ καὶ ἠθικὰ ἰδανικὰ φαίνονται καμιά φορὰ ὡς ἰδανικὰ τῆς Τέχνης καὶ τῆς Θρησκείας. Στὴν τέχνη εἶναι ἐμπιστευμένη ἡ Ἀθανασία τῶν ἔργων καὶ τῶν ἰδεῶν. Κι' ἡ Τέχνη εἶναι παντοτεινὴ».

Γιὰ τίς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Παλαμᾶ ἔγραψε ἄρθρο ὁ κ. Δ. Μπαλάνος στὴ Χριστογεν. «Ν. Ἔστια» τοῦ 1943.

Ὁ Ποιητῆς μας παρουσιάζει ἰδανικὰ πολυθεϊκά, ὥστόσο ὄνειρεῖται μίαν ἀνάμειξιν τῆς λατρείας τῆς Ὁμορφίας μὲ τὴ λατρεία τῆς Καλοσύνης. Συχνὰ φανερώνει

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

μιὰ θρησκευτικότητα Βυζαντινή και την επιθυμία νά πλησιάσει τόν Χριστό και νά τόν αγαπήσει. Λέει στόν «Δωδεκάλογο»:

«Και τοῦ κάκου σά ληστής και σά φονιάς
δὲ σταυρώθη ὁ Ναζωραῖος ἀπὸ πάνω σου, κόσμε,
πέρασε ὁ θλιμμένος ἑαυτός ἴσκιος Του και σὲ
κάρφωσε ἡ ματιά τῆς Παναγιάς».

Ὁ τραγουδιστής τῶν «Πατριδῶν» τραγούδησε τὴν Πάτρα, τὸ Μεσολόγγι, τὴν Ἀθήνα, τίς πατρίδες του. Μά και γενικότερα ἡ Ἑλληνική Πατρίδα εἶχεν ἐμπνεύσει τὸν Ποιητή.

Ὁ Παλαμᾶς τραγούδησε τὴν Ἑλληνική φύση σὰν βασίλειο ἀρμονίας. Ἡ Ἀθήνα μέσα στο φῶς και τὰ θαύματα τῆς Τέχνης και τῆς Φύσης μᾶς προσκαλεῖ στὴ ζωή:

«Πρῶτ', και λιοπερίχυτη και λικόκαλ' εἶναι ἡ μέρα,
κι' ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι».

λέει στὸν 7ο λόγο τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ»

Τὰ Ἑφτάνησα «ἀναγκαλιᾶζουν με τὴν ἐφτάδιπλη ὁμορφιά τους».

«Ἡ Ρούμελη εἶναι μιὰ κοράνα ἀπὸ ρουμπίνι»,

λέει στὴ συλλογὴ του «Πολιτεία και Μοναξιά». Στὸ πρόλογο τῆς συλλογῆς αὐτῆς γράφει ὁ ἴδιος: «Ὁ Ποιητής γιὰ νά χαίρεται τὰ ὄνειροθρεφτα παιδιά, ποὺ γεννᾶ ἡ Μοναξιά, ἡ γυναίκα του, ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς Πολιτείας». Στὰ 6 βιβλία τῆς συλλογῆς ἔχει και τὸν Ἑλληνικὸ Ὑμνο στὸν Μυστράλ, ποὺ κάθε στροφὴ τελειώνει με τὸ δίστιχο:

«Κι' ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα ἡ δάφνη! Μιά φορὰ κανεὶς πεθαίνει».

Ἔχει ἀκόμα τὴν «Κύπρο» ποὺ λέει:

«πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες, δὲν ἄλλαξες καρδιά...».

Και τὸ Ποίημα «Σχολεῖα Χτίστε» ὅπου:

«Και τὰ εἰθλία σὰν τὰ τραγοῦδια νά εἶναι!
στὴ γῆ τῆς ὁμορφιάς ἀρματωμένη
τὴν Ἐπιστήμη, ἡ ὁμορφιά, χαρὰ τῆς!
ἀρχὴ σοφίας».

Ὁλόκληρη ἡ ἱστορία ζεῖ στο νοῦ και στοὺς στίχους τοῦ Παλαμᾶ. «Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» ἔξυμνεῖ τὸ βασίλειο τοῦ Βουλγαροκτόνου κι' ἀπλώνεται σὲ 12 λόγους, ποὺ μέσα τους δὲν ὑπάρχει ἕνας ἥσυχος, μὲ ὀλόκληρη ἡ Ἐθνότητα ἡ Ἑλληνική. Ὁ ποιητής, τονίζει ἕνας ζηλωτής τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, «θνοιάζει τὸ προσωπικὸ του Ἐγώ, χύνοντάς το μέσα στο δημοῦργημά του. Ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» ἀξίζει ὄχι τόσο γιὰ τὸ αἰσθητικὸ τῆς μέρος, ὅσο γιὰ τὰ ἐπικά στοιχεία τῆς».

Ὁ Ποιητής Γιάνκος Ἀργυρόπουλος σὲ μιὰ ὀμλία του γιὰ τὸν Παλαμᾶ εἶπε τὰ παρακάτω: «Ὁ Παλαμᾶς ἔκλεισε στὸν στίχο του τὴν αἰώνια Ἑλλάδα, σ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ τῆς πληρότητα. Ὁ Παλαμᾶς δὲ μισεῖ, ἀγαπάει, εἶναι ἄσχος εἰρημιστής, κι' ὁ κοσμοπολιτισμὸς του πηγάζει ἀπὸ τὸν βαθὺν ἀνθρωπισμὸ του».

Οἱ πόλεμοι και πὸ πολλὴ ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἔφεραν τὸν Ποιητὴ στὰ Παληκάκια και ζυμώθηκε τὸ ἥρωικὸ στοιχεῖο μέσα του με τίς ἀνανήσεις και τοὺς θούλους τοῦ Μεσολογγιοῦ και τῆς Ρούμελης. Καὶ τὸ ἥρωικὸ αὐτὸ πνεῦμα, «παρ' ὅλες τίς φιλοσοφικὲς και κοσμογονικὲς περιπλανήσεις του σὲ ἄλλους ὀρίζοντες» ἔμεινε ἡ βάση και τὸ θεμέλιο τοῦ τραγουδιοῦ του.

Γιὰ τὴ συλλογὴ με τὸν τίτλο «Τὰ Παράκαιρα» μεταφέρω ἐδῶ μερικὲς γραμμὲς ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ Κύπριου μελετητῆ τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου κ. Γιάνκου Ἡλιάδη: «Τὰ Παράκαιρα» εἶναι γεμᾶτα ὑποκειμενισμὸ. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἐγώ τοῦ Ποιητῆ. Ὁ Παλαμᾶς σάθηγε νά ξεκορμασθεῖ ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικὸ κοίταγμα τῆς Ἱστορίας, τῶν ἐποχῶν, τῶν πραγμάτων, τῶν προσώπων. Στὰ «Παράκαιρα» δρῶσονται ὅλα τὰ χαρίσματα τῆς Παλαμικῆς τεχντροσίας. Ὁ κ. Ἡλιάδης δρῶσαι, πὼς ἡ μουσικότητα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄλλα χαρακτηριστικά. Τὸ μουσικὸ, λέει, στὴν Παλαμικὴ Ποίηση εἶναι κάτι «τὸ ἀντιρῶναι ἔντονο...ποὺ παίρνει χίλιον λογίων ἀποχρώσεις και τόνους, ἀνάλογα πάντα με τὴν πλούσια συνασθηματικὴ τῆς Ποιητῆ». Καὶ ξεχωρίζει ὁ διαλεχτὸς κριτικὸς τὸ 2ο τραγοῦδι ἀπὸ τὰ «Παράκαιρα» σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα:

«Σ' αγαπῶ μὲ τὴ γλῶσσα
τοῦ πουλιοῦ τ' ἀηδονιοῦ
καὶ μὲ τ' ἀφραστὰ μ' ὄσα
στὸ θαμπό μου τὸ νοῦ
μισοῦν, φγορεῖουν,
ἀπὸ χάος λάσ,·
κι' ἐναγώνια γυρεύουν
τὴ μορφή καὶ τὸ φῶς.
Σ' αγαπῶ μ' ὄλα τ' ἀστρα
τοῦ θαθιοῦ μου οὐρανοῦ.
Στήσου, ἀγάπη μου πλάστρα,
στὸ θαμπό μου τὸ νοῦ
καὶ τῶν ἰσκιῶν τὸ σμάρι
βουίζει γύρω σου, ὦ πῶς!
ἀπὸ σὲ γιὰ νὰ πάρει
τὴ μορφή καὶ τὸ φῶς!».

Τὸ «Τροαγοῦδι τῶν Προσφύγων», ποῦ βρίσκεται στὴ συλλογή: «Οἱ Πεντασύλλαβοι καὶ τὰ Παθητικὰ Κρυφομιλήματα» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ψηλότερα ἐπιχολοιὰ τῆς μοντέρνας Λογοτεχνίας, μὲ τὸ πικρὸ ὕφος, δίχως ρητορική, μὲ συγκίνηση χυμὴν σὲ γερούς στίχους. Ἡ ὑπόθεση εἶναι λαομένη ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφή. Ἀναφέρω ἓνα κομμάτι:

«Πόσο ἀκριβὰ πληρώνεται
τ' ἀνθισμα τῶν Πατρίδων,
τοῦ Μάη κι' Ἀπρίλη τῶν Ἐθνῶν
ὁ ξαναγεννημός!».

Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ἀφιερωμένο στὸ Σίμο Μενάδο.

Ἄλλοῦ πάλι ὁ Παλαμᾶς, δίνει σὲ μεγαλόστομους στίχους τὸ τι εἶναι Ἑλλάδα. Λέει:

«Ἑλλάδα, ἐσύ, ποῦ ὄλα τὰ λέει τ' ἀθάνατο δνομά σου,
πηγή, ἀπὸ σένα πάντα ἀναβρῦζει κι' ὁ ἥρωας κι' ὁ σοφός,
ἀκόμα καὶ στὸ γέγραμμά σου, στὸ κατρακόλισμά σου
τῆς Ἱστορίας εἶσαι τὸ φῶς!».

Γιὰ τοὺς «Πεντασύλλαβους καὶ τὰ Παθητικὰ Κρυφομιλήματα» νὰ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ Κύπριου ποιητῆ Γλαῦκου Ἀλιθέου: «Ὁ Παλαμᾶς ἐδῶ ξαναγρῖζει σ' ἓνα ἀκρατὸ ὑποκειμενικὸ λυρισμό, συνεχίζοντας ἔτσι ὀρισμένη διάθεση τῆς πολύχορδης ψυχῆς του, ποῦ μᾶς ἔδωκε ἀριστοτεχνικὰ παραδείγματα παρόμοιας ἐμπνεύσεως στοὺς «Ἰαμβοὺς καὶ Ἀναπαύστους», στὴν «Ἀσάλειντη Ζωή», στὴν «Πολιτεία καὶ Μοναξιά» καὶ πλεὸν πολὺ στοὺς «Βομοὺς». Μποροῦμε νὰ προσθέσουμε, ὅτι σχεδὸν τὸ Παλαμικό οἰκοδόμημα εἶναι πιά τελειωμένο. Στὸ ἰσόγειο του συναντιοῦνται πολλοὶ φιλόσοφοι... ἐνῶ στὰ ἀνδρά του ἀνθίζει ὁ αἰώνιος Ἀπρίλης καὶ μεθοῦνε σὲ συμφωνίεσ ὄλα τὰ ἀηδονία τοῦ λυρισμοῦ».

Καὶ ποῖο δὲν ἔχει διαβάσει ἀπὸ τοὺς «Βομοὺς» τὴν «Κασσιανή»:

«Κύριε, γυναίκα ἀμαρτωλή, πολλά,
πολλά, θολά, ἐσριά τὰ κρίματά μου.
Μὰ, ὦ Κύριε, πῶς ἡ θεότη Σου μιλά
μεσ' στὴν καρδιά μου!...».

Οἱ «Βομοί» σὲ 7 βιβλία, τελειώνουν μὲ τὴ «Λειτουργία», ποῦ ἀρχίζει:

«Ὅταν ξεσπερμεύονται οἱ λαοὶ
καὶ ξεθεμελιώνονται οἱ πατρίδες
μέσα στῶν πολέμων τῆ βῆθ
κι' ἔξω καὶ παρᾶμερα, δὲν εἶδες;
Σιγοδέονται κάποιοι σάν ἱερούργοι
κι' ἐνῶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους τρανάζει
κι' ἐνῶ σειέται καὶ χαλιέται γύρω ἡ γῆ,
τίποτε, θαρρεῖς, δὲν τοὺς ταραξεί».

Τὰ «Δεκατετράστιχα» εἶναι μιὰ συλλογὴ μὲ 102 σονέττα, μὲ πρόλογο τοῦ Ποιητῆ ἀπ' ἀφορμὴ τὸ σονέττο. Σὲ δύο ἀπ' αὐτὰ ἀναφέρει καὶ τὴ Φωτεινή:

«Στὴν παράδεισο μὲ ξαναγυρίζεις,
ποῦ ἦμουν παιδί. Ἐκεῖ φέγγει, ὦ ξανθὸ βράδυ!
τὸ διαμαντένιο τοῦ ὄρθρου μου πετράδι».

Ὁ «Κύκλος τῶν τετραστίχων» ἀποτελεῖται ἀπὸ 136 τετράστιχα. Νὰ τὸ δεύτερο:

«Στὸ θόρβορο ἴσα ἀπάνου κι' ὁ ἥλιος πέφτει
καὶ λάμπει ὁ θόρβορος ὡς νὰ εἶναι ἡλιοῦ σταυραδερφός.
Ὁ ἥλιος κι' ἐκεῖ πάντα ἥλιος δὲν ξεπέφτει
μῆτε κι' ὁ θόρβορος ἀλλάζει δὲ γίνεται φῶς!».

Ἀπὸ τῆ συλλογῆ: «Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ» ἀναφέρω τὰ 2 ἀπὸ τὰ «Λαμακὰ ἐπιγράμματα», πὸν μοῦ δίνουν πάντα ξεχωριστὴ συγκρίνη.

«Στῆς Ἀλαμάνας ἢ Κλειῶ τὸ θρυλικὸ γεφύρι
τῆ δάφνη τὴν ἀμάραντη κατέθηκε νὰ σπεύρῃ
κ' ἢ Ἐλευθερία, πὸν τ' ἄστρο τῆς ἀνέσπερο στὴν πλάση,
τὸ Λεωνίδα ἀνάστησε στὸ Δίακο τὸ Θανάση».

Τὸ ἄλλο:

«Θρέμμα τοῦ Ἀνδρούτσου, πρέπει σου
τῆς δόξας τὸ στεφάνι
ναὸ τῆς Νίκης ἔχτισες
μὲ τῆς Γραβιάς τὸ χάνι».

Στὴν ἴδια συλλογῆ ὑπάρχουν ποιήματα στὸν Ρομαῖν Ρολλάν καὶ στὸν Γαβριήλ Ντ' Ἀνουντιο, ὅταν πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Στὶς «Νύχτες τοῦ Φήμιου» μὲ τὰ 264 τετράστιχα βρῖσκεται καὶ τοῦτο:

«Κυπριώτισες, κ' ἀγνώριστες μοῦ φτάνετε, σὰς εἶδα
τῆ Ρήγαίνα μοῦ φέρνετε, γρικῶ τῆ θεῖα φωνῆ τῆς
μ' ὅποιο δεσπότη! Ἐλευθερὴ ἢ Ἑλλάδα ζῆ ἢ πατρίδα
καὶ γιὰ τὴν Κύπρο μας μὰς μιλάει μελωδικὰ ὁ Λανίτης».

Οἱ «Νύχτες τοῦ Φήμου» εἶναι «τὸ πενταστάλαγμα τῆς βιοτικῆς σοφίας καὶ τῆς πείρας τοῦ ποιητῆ», λέει ὁ κ. Δημαρᾶς.

Στὴν «Ποιητικὴ ἢ» τοῦ ὁ Παλαμᾶς καθὼς καὶ στὰ «Χρόνια μου καὶ τὰ Χαοτιὰ μου» παρουσιάζει τὴν ἀνάλυση κ' ἐξέταση τοῦ ἔργου του, σὰν βιολογικὴ ψυχογραφία καὶ μὰς δίνει τὴν αὐτοβιογραφία του, καθὼς καὶ πληροφορίες γιὰ τὸν Κάλβο, τὸν ὁποῖο αὐτὸς ἐλάνσασε στὸ κοινὸ. Στὸ Β' τόμο δημοσιεύονται καὶ φωτογραφίες τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Παλαμᾶ στὴν Πάτρα, καὶ τῆς προτομῆς τοῦ Ποιητῆ, πὸν φιλοτέχνησεν ὁ κ. Σῶχος καὶ βρῖσκεται στὸ Μεσολόγγι.

Βιαστικὰ περνῶ τώρα στὴ συλλογῆ του μὲ τὸν τίτλο: «Ξανατονησμένη Μουσιζή», πὸν εἶναι μεταφρασμένοι σὲ στίχους Γάλλων ποιητῶν στίχοι τοῦ περασμένου αἰῶνα, σὰν τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ, τοῦ Μυστρόλ, τοῦ Σουλὺ Προντόμ καὶ πὸ πολλὸ τοῦ Λεζόντ ντὲ Αἰλ.

Ἀπὸ τὴν Παγκόσμια Δογοτεχνία ὁ Ποιητῆς προτιμοῦσε τὸν Λάντε, τὸν Σαίξπηρ, τὸν Γκαίτε, τὸν Ἴψεν, τὸν Τολστόη, τὸν Ντυστογιέφσκυ καὶ πὸ πολλὸ τὸν Ἀνατόλ Φράνς, τὸν Οὐγκώ καὶ τὸν Μπιάσον, γιὰ τοὺς ὁποῖους ἔχει γράψει καὶ εἰδικὸ βιβλίον.

Στὰ 1944 ὁ Λεάντρος Παλαμᾶς παρουσιάζει τὴ «Βραδυνὴ Φωτιὰ» μὲ 29 ποιήματα τοῦ πατέρου του. Στὸν πρόλογο διαβάζομε: «Στὶς πολυσάλεντες στοροφῆς τῶν στίχων βρῖσκεται χυμένος ἕνας ἀκράτητος κ' ἀπάνταστος παλμὸς ζωῆς... Σχινὰ ἢ μεγαλόπρεπη καὶ μεγαλόστομη εἰκόνα βρῖσκεται συνφασμένη μὲ τὴν πὸ βαθεῖα καὶ πὸ διάπυρη αἰσθησι».

Τεράστια, λοιπόν, σὲ ὄγκο καὶ σὲ πολυμέρεια στάθηκε ἡ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Παλαμᾶ. Πέρασαν τὶς 20 οἱ ποιητικῆς συλλογῆς, λυρικῆς κ' ἐπικολυρικῆς.

Τὸ Πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ ἀποτελοῦν: ὁ «Θάνατος τοῦ Παληαριοῦ» καὶ μὰ σειρὰ ἄλλα διηγήματα.

Καὶ στὸ δρώμα δούλεψε ὁ Παλαμᾶς. Στὰ 1903 ἔβγαλε τὴν «Τρισεύγη», τὸ λυρικὸ καὶ ζωντανὸ ἔργο, πὸν παίχτηκε στὰ 1935 στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο στὴν Ἀθήνα καὶ φάνηκε ἡ ἀξία τοῦ Παλαμᾶ τοῦ δράματος κριῶς γιὰ τὰ λυρικά του στοιχεῖα. Καὶ ζωηρὴ μοῦ μένει ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὴ δυναμικὴ κ' ὀρητικὴ Τρισεύγη, πὸν εἶχε ζωντανέψει ἡ μεγάλη τραγωδὸς Κατίνα Παξινού, κ' ἀπὸ τὴν Ποθοῦλα, πὸν ὑποδύθηκε ἡ Μανωλίδου. Ἀξέχαστοι θὰ μοῦ εἶναι: ὁ μέγας μας Βεᾶξης, ὁ δυναμικὸς Μινωτῆς κ' ὁ Γληνός. Θυμᾶμαι ἀκόμα μὰ φράση, πὸν λέει ὁ Νίκασος, ὁ βιολιτζῆς στὸν ἀγοορῆλακα Μπουρνόβα: «Γιὰ νὰ πᾶτε μπρὸς καὶ γιὰ νὰ γίνετε καλοὶ καὶ σωστοί, μάθετε νὰ μεθάτε ἀπὸ τὴν ὁμορφία... Προσωνγάτε τὶς ὁμορφες σὰν τὰ εἰκονίσματα...». Εἶναι λόγια τοῦ Ποιητῆ, πὸν κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν βιολιτζῆ. Στὸ δραματικὸ τοῦτο ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἀντιπαλεῖσθαι δὴνὸ στοιχεῖα: Ὁ συντηρητισμὸς κ' ἡ πρόδοος καὶ συμβολίζεται ὁ πόθος τοῦ Ποιητῆ γιὰ τὴ χειραφέτηση τῆς γυναίκας, τῆς χώρας του καὶ τῆς Πόησης. Ὁ συγκαρφᾶς τῆς «Δημιόνας» ποιητῆς καὶ γιατὸς κ. Κύπρος Χρυσάνθης, σ' ἔνα γράμμα του, πὸν δημοσιεύτηκε στὰ «Κυπρ. Γράμματα» τοῦ 1936, μὰς δίνει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ μὰ καλὴ διάλεξη τοῦ Ρήγα Γκόλφη γιὰ τὴν «Τρισεύγη» τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ Λέων Κουκούλας δημοσίεψε γιὰ τὴν «Τρισεύγη» διαφωτιστικὸ ἄρθρο στὸ εἰδικὸ

τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα», πού ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Παλαμᾶ.

Κι' ἐρχόμαστε τώρα στὴν Κριτικὴ ἐργασία τοῦ Ποιητῆ. Τύπως τὶς παρακάτω ἐργασίες: Τὸ ἔργο τοῦ Κωνστᾶλλη, ὁ Σολωμός, Γράμματα 2 τόμοι, Τὰ ἡρωϊκὰ πρόσωπα καὶ κείμενα, Τὰ πρῶτα Κριτικά, Βαλαωρίτης, Βιζυηνός, Τυπάλδος, ὁ Γκαίτε στὴν Ἑλλάδα, ὁ Γκαίτε κι' ἡ Ποίηση, Ἄννα Νοάιγ, Πέσοι δρόμοι κ.λ.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ὁ Παλαμᾶς στὰ 1906 φιλοτέχνησε τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Βέλυου ποιητῆ Ἐμίλ Βερράεν: «Ἡ Ἑλένη τῆς Σπάρτης».

Ἄν προσθέσουμε καὶ τὰ διάφορα τεχνολογικὰ ἄρθρα του σὲ περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες, ἔχομε, πραγματικά, ἓνα τεράστιο δημοσιογικὸ ἔργο μπροστά μας, πού μᾶς ἀφῆσε γιὰ κληρονομιά ὁ Ποιητής, πού ἔγινε καὶ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ τίμησε τὸ Ἴδρυμα, πού τὸν τίμησε μὲ τὴν ἐκλογή του.

Αὐτὸ τὸ πλατὺ, βαθὺ καὶ ποικιλόμορφο ἔργο ἔχει νὰ ἀντιζήσει ὁ μελετητὴς τοῦ Παλαμᾶ.

Ἐδῶ ὅμως θὰ σταθούμε λίγο, γιὰ νὰ δοῦμε, τί ἔδωκεν ὁ Παλαμᾶς στὴν Κύπρο καὶ τί ἀνταπέδωσε ἡ Κύπρος στὸν Παλαμᾶ. Πολύτιμα βοηθήματα σ' αὐτὸ εἶναι τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τοῦ 1936 καὶ τὸ περιοδικὸ «Πάφος», πού εἰδικὰ τεύχη τους εἶναι ἀφιερωμένα στὸν Ποιητῆ.

Στὸ Α' μέρος τῶν «Κ.Γ.Ο.α.μ.ά.τ.ων» μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Παλαμᾶς κι' ἡ Κύπρος», δημοσιεύονται: 1) Τὸ ποίημα «Κύπρος», πού ἀπάγγειλε ὁ Παλαμᾶς σὲ μιά ἐσπερίδα στὰ 1901 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Κυπριακῆς ἔκθεσης στὴν Ἀθήνα. Στὴν ἐσπερίδα εἶχε προσφωνήσει τοὺς Κυπρίους ὁ Σ. Λάμπρου, κι' εἶχεν ἀντιφωνήσει ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης, Νά ἡ πρώτη στροφὴ τοῦ ὠραίου ποιήματος:

«Καλῶς μᾶς ἤρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη
στὴ Μακαρία τῆ γῆ,
στᾶζει τὸ μέλι ὀλόγλυκο σὰν πρῶτα; Ἀκόμα γίνεται
τ' ὀλόγλυκο κρασί;

Νά κι' ἡ τελευταία:

Καλῶς μᾶς ἤρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη
στὴ Μακαρία τῆ γῆ
στ' ὠραίο πολὺπαθο κορμί ἢ ἀγνή ψυχὴ δὲν ἐσθύσε
καὶ ζῆ, καὶ ζῆ, καὶ ζῆ!

2) Ἐνα ποίημα ἀφιερωμένο στὴ Λεμεσιανὴ Μαρία Ἐλευθερίου, τώρα κ. Γκαφιέρο, καθηγήτρια τῆς Ἀπαγγελίας, μὲ τὸν τίτλο «Τὰ τραγούδια μου».

3) Τὸ ποίημα «Δὲν εἶναι μοναχὰ τ' ἀηδόνια» σὲ 11 στροφές.

4) Ποίημα ἀφιερωμένο στὸν ἀειμνηστο καθηγητὴ μας Σίμο Μενάρδο ἀπὸ τὴ Λεμεσό, πού ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ.

Νά ἓνα τετράστιχο, πού ἐπαινεῖ τὴ συλλογὴ «Στέφανος».

«Καὶ τοῦ Ὀμήρου φωνὴ καὶ τοῦ Μουσαίου!
Ποίημα καινούργιο ὁ στίχος τὴν κάνει
καὶ τοῦ Παρνασσικοῦ χοροῦ τοῦ ἀρχαίου
τοῦ φορεῖς δροσοστάλαχτο στεφάνη...»

5) Ποίημα ἀφιερωμένο στὸν Κύπριο ποιητὴ Γλαῦκο Ἀλιθέωση.

6) Τετράστιχο, πού ἀναφέρεται στὶς δύο θυγατέρες τοῦ κ. Ν. Κλ. Λανίτη.

7) Χρονογράφημα μὲ τὸν τίτλο «Τὸ κρασί τῆς Κύπρου».

8) Κριτικὴ τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸν «Στέφανο» τοῦ Σ. Μενάρδου.

9) Ἀναφέρεται ὁ πρόλογος τοῦ Παλαμᾶ στὰ «Τριπυριώτικα τραγούδια» τοῦ Δ. Λιπέριτη.

10) Δυὸ γράμματα τοῦ Παλαμᾶ στὸν 1ο Κύπριο δημοτικιστὴ καὶ λογογράφου Μ. Δ. Φοαγκοῦδη, ἓνα γράμμα στὴ Μαρία Ἐλευθερίου κι' ἀπόσπασμα ἀπὸ γράμμα στὸν Ἀλιθέωση, καὶ

11) Εὐμενεῖς κρίσεις γιὰ τὸν Κύπριο ποιητὴ Παῦλο Κριναῖο μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Παλαμᾶς περὶ τῶν νέων ποιητῶν».

(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο).

ΑΠ. ΖΟΡΜΙΑΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Φέτο δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα οἱ Κύπριοι, ν' ἀνεβούμε μηχανικὰ τὰ βάρη τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ τοῦ '21 γιὰ νὰ ξελιγωθοῦμε στὶς συνηθισμένες ἐπικὲς κορῶνες καὶ λυρικές ἐξάρσεις. Γιατὶ πρόχειροι κι' εὐκολοὶ πανηγυρισμοὶ δὲν εἶναι νοητὸ νάχουν θέση σὲ στιγμὲς ποὺ πλαταγίζουν πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας οἱ σημαίες τῶν κρισίμων ὥρων καὶ τῶν ἀποφασιστικῶν ἐξορμήσεων. Οἱ ἀγῶνες μας κι' οἱ τύχες μας, σὰν ἀνθρώπων καὶ σὰν Ἑλλήνων, ἐπιβάλλουν κάτι τὸ πιὸ σοβαρὸ καὶ πιὸ οὐσιώδες. Τὴν ἐμπρακτὴ δηλαδὴ ἀξιοποίηση τοῦ μεγάλου μαθήματος ποὺ ἄφησαν πίσω τους οἱ πατέρες μας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση οὔτε γονὸς τυχαίῳ ἀποτελεῖ οὔτε κι' ὑπόθεση ποὺ μπορεῖ ὁ καθένας ν' ἀντικρύσει μ' ἐλαφρὴ συνείδηση καὶ νὰ προσπεράσει ἀσυλλόγιστα. Ἡ «ξαφνικὴ» παρουσία τῆς μέσα στὸν κύκλο τῆς Ἱστορίας σπλῶθηκε ἀπάνω σὲ τεσσάρων αἰῶνων προπαρασκευὴ καὶ τριῶν χιλιάδων χρόνων ἔντονα βιώματα ζωῆς ὑπεύθυνης καὶ δημιουργοῦ. Κι' ἤρθε γιὰ νὰ συντρίψει τὴν ἀδιαιρέτητα τῆς πιὸ ἀπαίσιας ὀργανωμένης πολιτικῆς ἀντίδρασης ποὺ γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμος, νὰ λυτρώσει καὶ νὰ μεταστρέψει συνειδήσεις, νὰ φωτίσει τοὺς ὀρίζοντες τῶν καταπιεσμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἐπιβάλει θριαμβικὰ τὸ δικαίωμα τῶν ἐθνότητων. Μὲ τὴν ἄκαμπτη θέληση τῆς ἀνεξαρτησίας, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, τὴ δραματικὴ ἀντοχὴ στὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυναίσθηση ὄλων ἐκείνων τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ποὺ εἶχαν πεισθῆ ἀπὸ ἑαυτοῦ τους πῶς δὲν ἦταν δυνατό καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ζήσουν χωρὶς ἐλευθερία.

Νά, ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου, ὅπως τὴ διηγεῖται ὁ Κολοκοτρῶνης: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» ἡμεῖς ποτὲ συμβιβασμὸ δὲν ἔκαμα μὲ τοὺς Τούρκους· ἄλλους ἔκαψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μὲ τὸ σπαθὶ καὶ ἄλλοι, καθὼς ἡμεῖς, ἐζούσαμε ἐλεύθεροι ἀπὸ γενεὰ εἰς γενεὰ· ὁ βασιλεὺς μας ἐσκοτώθη, καμμία συνθήκη δὲν ἔκαμε· ἡ φρουρά του εἶχε παντοτινὸν πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους... Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελλούς· ἡμεῖς, ἂν δὲν εἴμεθα τρελλοί, δὲν ἔκαναμε ἀγῶνα, διατὶ ἠθέλαμε συλλογιστῆ... τὴ δύναμη τὴν ἑδική μας καὶ τὴν τούρκικη δύναμη... Ἐμεῖς πολεμοῦ-

με διὰ τὴν πίστη μας, διὰ τὴν πατρίδα μας, διὰ τοὺς γέροντες γονεῖς μας, διὰ τὲς γυναῖκες καὶ τὲς θυγατέρες μας, διὰ τ' ἀδύνατα τέκνα μας, διὰ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς φίλους μας, διὰ τὴ ζωὴ μας, τὴν ἰδιοκτησίαν μας, τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν τιμὴν μας, διὰ τὰ δίκαια, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς μᾶς ἐχάρισε καὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ζήσουμε εἰς τὸν κόσμον...».

Δὲν μοῦ φαίνεται νὰ χρειάζεται παραπάνω ἀνάλυση τὸ μῆθημα τῶν πατέρων μας. Ὅτι ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε εἶναι ἂν εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὸ νιώσουμε καὶ νὰ τὸ ζήσουμε. Νὰ τ' ἀπλώσουμε μέσα μας σὰν χρέος καὶ νὰ τὸ προβάλλουμε σὰν πράξη. Βασικὴ προϋπόθεση, ὅμως, παραμένει ἡ συναίσθηση τῆς υποχρέωσης τῆς ἐλευθερίας. Θὰ μπορέσουμε ν' ἀντικρύσουμε τὸ βωμὸ καὶ θάχουμε δικαίωμα νὰ τὸν προσκυνήσουμε καὶ νὰ τοῦ κάψουμε λιθῖνι ἂν νιώσουμε βαθεῖα πῶς δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦμε πιὰ σκλάβοι. Κι' ἀναμετρώντας τὴν ἀξιοσύνην μας ν' ἀφήσουμε ν' ἀναρριχηθοῦν οἱ ψυχὲς μας ὡς τὴν κορφὴν τῆς βαρειᾶς κληρονομίας τοῦ '21. Ἀπὸ κεῖ πάνω θ' ἀτενίσουμε πιὸ φωτεινοὺς τοὺς δρόμους μας καὶ πιὸ σίγουρο, πιὸ ἑλληνικὸ τὸ μέλλον μας.

Γι' αὐτὸ ἡ φετινὴ ἐθνικὴ ἐπέτειος πρέπει νὰ δώσει σὲ μᾶς τοὺς Κυπρίους τὴν εὐκαιρίαν γιὰ περισυλλογὴν καὶ ζύγισμα τῶν εὐθυνῶν μας. Γιατὶ ὁ ἀγῶνας μας γιὰ ἐλευθερίαν μῆκε σὲ κρίσιμη φάση ποὺ ἀπαιτεῖ ὀλοκληρωτικὴν κινητοποίησην κι' ἐπιστράτευση. Δὲν ἔχει σημασία πῶς ἀναγκαστικὰ τὰ μέσα τῆς πάλης μας εἶναι καὶ θὰ παραμείνουν εἰρηνικά. Διαθέτουμε ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ὀρμητήρια ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Φτάνει νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε μὲ σύνεση, μὲ σύστημα, μ' ἀποφασιστικότητα. Ἡ ἀντοχὴν μας, ἡ ἀκούραστη προσπάθειαν γι' ἀσταμάτητην προώθησιν, ἡ ἐπιμονὴν κι' ἡ καρτερίαν μας δὲν μπορεῖ πέρα σύντομα νὰ δημιουργήσουν κατάστασιν, πού, τέλος, ὄλοι θ' ἀναγκαστοῦν ν' ἀναγνωρίσουν. Φτάσαμε στὸ μεταίχιμο. Τυχὸν κόπωση ἢ στραβοτιμονιά δυνατὸν ν' ἀνατρέψει τὸν ἀγῶνα μας. Καλὸς χειρισμὸς κι' ἀνένδοτη πάλη θὰ μᾶς ὀδηγήσει εἰς τὴν νίκην.

Συχνὰ ἀκούμε νὰ μεμψιμοιροῦν γιὰ τὸ λῶδ καὶ νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν παθητικὴν στάσιν του καὶ τὴν ἀδιαφορίαν του.

Ὁ λαὸς ὁ ἀνοργάνωτος, λένε, κι' ἡ δυσκίνησιά του δὲν ἐπιτρέπουν στὸν ἀγῶνα μας ἐντονώτερη διεξαγωγή. Λάθος. Ὁ λαὸς μας ἔχει ἐνθουσιασμό κι' ἀγωνιστικότητα ποὺ οὐδέποτε θὰ μπορέσουν νὰ συλλάβουν οἱ κατήγοροί του. Ὁκτακόσια ἐξήντα χρόνια ἀνίσταται καὶ παλεύει χωρὶς νὰ κουράζεται καὶ δίχως νὰ προδίδει τὴν ἐθνική του ἀξιοπρέπεια. Κι' ὅσες φορές κληθῆ στὶς ἐπάλληξες γιὰ πράξεις μεγάλες ἀποδέχεται τὸ ὠραῖο χρέος ἀποφασιστικά καὶ μὲ τὸ κεφάλι ψηλά. Γι' αὐτὸ νομίζουμε πῶς οἱ μεμψιμοιρη ἀποβλέπουν ἀπλῶς σὲ μετατόπιση εὐθύνων. Μὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κι' οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι, αὐτοὶ ποὺ ξέρουν νὰ δουλεύουν χωρὶς ὑπεροβουλία καὶ μποροῦν νὰ θρίσκουν καλύτερη κατανόηση μέσα στὴν ἀπλή καὶ μεγάλη ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐντείνων καὶ νὰ συντονίσουν τὶς ἀγωνιστικὰς τους προσπάθειες, χαλιβδώνοντας στὸ ἐσωτερικὸ τὶς συνειδήσεις καὶ ἐξανεμίζοντας στὸ ἐξωτερικὸ τὰ ἐγκληματικά προσήματα καὶ τὶς ἀσπρήχτες αἰτιάσεις. Ὁφείλουν οἱ πάντες νὰ στρατευθοῦν. Γιατὶ ἀνεύθυνος κανεὶς δὲν ὑπάρχει.

Πειθαρχημένοι, λοιπόν, κι' ἀναδαπτισμένοι μέσα στὴ φλόγα τῆς μεγάλης ἐπετείου ἄς τραθῆξομε τὸ δρόμο τοῦ κοθήκοντος, λυτρωμένοι ἀπὸ κάθε ὑποπιτη ἔγνοια, μὲ σκέψη ἀποκλειστικά ἐλληνική καὶ χωρὶς καμμιά ἰδεολογική παρεκτροπή. Κι' ἄς μὴ μᾶς τρομάξει ἐφιάλτης κανεὶς. Κι' ἂν ἔρθουν μαύρες ὥρες νὰ μὴν ἀφήσομε τὶς ψυχὰς νὰ γονατίσουν. Στὸ νησί μας δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα ν' ἀφήσομε νὰ σθῆσει ἡ ἐλληνική φωνὴ ἢ νὰ σιγήσει ἡ ὑποχρέωση τῆς Ἐλευθερίας. Ὅ,τι καὶ νὰ συμβεῖ. Ὁ μῦθος τοῦ φοίνικος, αὐτὸς ποὺ ἠλέχτρισε τὶς ψυχὰς τῶν πατέρων μας τοῦ 21, δὲν προδίδει ὅσους ξέρουν νὰ πιστεύουν καὶ ν' ἀγωνίζονται.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΟΙ ΠΑΛΑΜΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΦΟ

Μὲ ἐξαιρετικὴ λαμπρότητα ἐτελέσθησαν, τὴν 4ην Μαρτίου στὸ Μέγαρον τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Πάφου, οἱ ἐφετεινὲς Παλαμικὲς γιορτὲς, ποὺ μὲ πρωτοβουλία τοῦ διακεκριμένου Κυπρίου ποιητῆ καὶ Δημάρχου Πάφου κ. Χρ. Γαλατοπούλου καθιέρωσαν ἀπὸ τριετίας ὁ Δήμος Πάφου εἰς μνήμην τοῦ μεγάλου νεοέλληνα ποιητῆ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Ἄν ἡ ἀπόδοση τιμῆς στοὺς πρωτεργάτες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ γιὰ ὄλους τοὺς Ἕλληνας ἠθικὴν ὑποχρέωση, ἡ ἀπόδοση τῆς τέτοιας τιμῆς ἀποτελεῖ ἰδιαίτερα γιὰ μᾶς τοὺς Κυπρίους καθῆκον ἐθνικόν. Γιατὶ στὸν ἠθικὸ καὶ πνευματικὸν ἀγῶνα ποὺ σήμερα διεξάγομε, τίποτε δὲ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἐνισχύσει περισσότερον ἀπὸ τὴ στενὴν ἐπαφὴ καὶ συνάφεια μὲ τὶς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίες τοῦ Ἐθνους, ὅπως αὐτὲς διερμηνεύονται στὰ ἔργα μεγάλων ἐθνικῶν ποιητῶν, πεζογράφων ἢ καλλιτεχνῶν. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ νόημα ἔχουν κ' οἱ Παλαμικὲς γιορτὲς τοῦ Δήμου Πάφου, ποὺ ἀποβλέπουν ὄχι μονάχα στὴν ἐξαρση τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Ποιητῆ, ἀλλὰ κυρίως στὴν προβολὴ τῆς μεγάλης ἠθικῆς, πνευματικῆς καὶ προπαύτων τῆς ἐθνικῆς προσωπικότητος του, ὅπως οὕτῃ διαμορφώθηκε κι' ἀκτινοβόλησε μέσα στὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ἐξήντα χρόνων τῆς φυλῆς μας. Ὁ Παλαμᾶς σύμβολο τῆς νεοελληνικῆς ἀσθμητοῦργας καὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως—αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος χαρακτήρας τῶν Παλαμικῶν γιορτῶν, ποὺ καθιέρωσε πρώτῃ μετ' ὅση κατανόηση καὶ ἀγάπη ἡ πλοῦσια ἐπὶ πνευματικῆ παραδόσει πόλις τῆς Πάφου.

Τὸ ἐφετεινὸ πρόγραμμα τῶν Παλαμικῶν γιορτῶν περιλάμβανε εἰσηγητικὴν ὁμιλίαν τοῦ Δημάρχου Πάφου κ. Χρ. Γαλατοπούλου, ὁμιλίαν τοῦ κ. Νίκου Κρανιδιώτη μὲ θέμα «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐποχή του», Παλαμικὰ τραγούδια μελοποιημένα ἀπὸ τὸν Γ. Λαμπελῆ καὶ Α. Ἀργυρόπουλον—ποὺ ἐξετέλεσε μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν ἡ Μικτὴ χορωδία τοῦ Γυμνασίου Πάφου—, ἀπαγγελίας ἀπὸ τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης, τὰ Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου καὶ τὴ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ ἀπὸ τὴ δ. Λίνα Ταλαρίδου, τὸν κ. Νίκο Νικολαΐδη καὶ τὴ δ. Ντία Γεωργιάδου, ἀντιστοίχως, καὶ ἀνάγνωση ἀπὸ τὰ Πεζὰ τοῦ Ποιητῆ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Μ. Κιτρομηλίδη.

Οἱ ἐφετεινὲς Παλαμικὲς γιορτὲς τοῦ Δήμου Πάφου θὰ ἐπιστεγασθοῦν μὲ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ποιητῆ, τὴν ὅποιαν ἐφιλοτέχνησεν ὁ Μ. Τόμπρος, καὶ ἡ ὅποια θὰ στηθῆ στὴν Πλατεία Κωστῆ Παλαμᾶ Πάφου. Στὰ ἀποκαλυπτήρια—ποὺ θὰ γίνων τὸν Μάιον μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς τέλεσης τῶν προσεχῶν Παγκυπρίων Ἀγῶνων στὴν Πάφου— θὰ δοθῆ πανηγυρικὸς χαρακτήρας καὶ θὰ παραστοῦν ἀντιπροσωπεῖς ἀπὸ ὅλην τὴν Κύπρον.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

"Εργα Μιαρά"

"Ένας αγαθώτατος πάστωρ πέθανε από απότομο μαρασμό γιατί τον έγκαιρα τέλειψε η γυναίκα του. Το κοινό πρόβλημα περί κινηματογραφικού έργου—έμεινε ανικανοποίητο, μερικοί δὲ ἀπὸ τοὺς φιλολογοῦντας χαρακτηρίσαν τὸ ἔργο ὡς ἀνήθικο. "Ὅχι γιατί ἡ ἔγκρισις εἶναι πράγμα ἀσυνείηστο στὴν Τέχνη ἢ στὴ ζωὴ, μὰ γιατί ὁ πάστωρ ἦταν ὑπόδειγμα ἀρετῆς καὶ ἀφοσιώσεως καί, σύμφωνα μὲ τὸ "Αριστοτελικό, τὸ νὰ πάσχουν οἱ ἐπ' ἀρετῆ διακρινόμενοι εἶναι «ἀναισθη», δηλαδὴ ἐξεγείρει τὸ ἠθικὸ συναίσθημα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χειρότερο ἦταν, ὅτι καὶ ἡ γυναίκα ἦταν ὑπόδειγμα ἀφοσιωμένης καὶ ἐνάρετης συζύγου.

—Χάθηκα —βοῦίξε ἡ περὶ— οἱ μέσοι τύποι, οἱ μέτριες ἀρετές, οἱ μέτριες ἀφοσιώσεις, ποὺ νὰ χωρεύη καὶ ἡ ψυχὴ τὴν παραβίασίν τους; "Ὁ πόνος καὶ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ θαυμασίου πάστορος εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸ κοινὸ ἠθικὸ συναίσθημα, καὶ τὸ παραστράτημα τῆς γυναίκας τοῦ τύπου τῆς ἡρωίδας ἀνεξήγητο καὶ ἀσυχώρητο. "Αφοῦ ἦσαν τέτοια, γιατί νὰ παρουσιασθῆ ὡς ὑπόδειγμα καὶ ὄχι ὡς μεσότης, σὲ τρόπο ποὺ νὰ ὑποφέρεται ἔπειτα τὸ παραστράτημα τῆς; Τὸ κάτω κάτω ὅσο καὶ νὰ μὴ παραδέχεται κανεὶς ὡς ἄμεσο σκοπὸ τῆς Τέχνης τὴν ἠθικὴν ἐπίδραση, δὲ μπορεῖ νὰ τῆς φορτώσῃ τὸν ρόλο τοῦ διασαλευτοῦ τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Εἶναι βέβαιο πῶς ἡ Τέχνη ἐπιδρά ἔστω καὶ ἔμμεσα στὴ ζωὴ. "Αν τὰ πρότυπα λοιπὸν τῆς ἀρετῆς παρουσιάζονται τέτοια, πῶς πρέπει νὰ παρουσιαστοῦν τὰ πρότυπα τῆς κακίας; Κι' ἂν τὸ παραστράτημα ἔχῃ ὡς συνέπεια τὴν εὐτυχία—ἡ κυρία πάστορος μετὰ τὴν κηδεῖα τοῦ συχωρευμένου ἔτρεξε ἀκράτητη στὴν ἀνοιχτὴ ἀγκάλῃ τοῦ νεαροῦ ἔραστοῦ— ποιά συνέπεια πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ ἀφοσίωση στὸ καθῆκον; Τί θὰ γινόταν, ἂν ἀνάλογες ἀντιλήψεις τῆς Τέχνης ἀντεγράφοντο ἀπὸ τὴ ζωὴ;

Μερικοὶ φόρτωναν τὸ σφάλμα στὴ διαφορὰ τῆς ἡλικίας. "Ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει ἀδύνατα μιὰ τέτοια διαφορὰ. "Ἄλλο στὴ διαφορὰ τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὴ ζωὴ. "Ὁ πάστορας δὲν ἀγαποῦσε τὴ μουσικὴν, ἐνῶ τρελλαινόταν γι' αὐτὴν ἡ κυρία.

'Ασφαλῶς ἡ διαφορὰ τῆς ἡλικίας καὶ

τῶν γούστων παίζει ρόλο στὴν ἀρμονία τοῦ γάμου καὶ ἐκθέτει σὲ κινδύνους τὴ συζυγικὴ ἰσορροπία, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ, ποὺ τόσο ἐτοιώθη ἀπὸ τὸν συγγραφεὺς, δὲν ἔπαιξε κανένα ρόλο; "Αν ἡ φιλομουσία τῆς κυρίας ἦταν ἡ ἕναρξη τοῦ κατακλήματος, ἡ ἀρετὴ τῆς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ πρόληψη καὶ τὸ συγκράτημα;

Τὸ βέβαιο εἶναι πῶς ἡ Τέχνη, ὅσο καὶ νὰ μὴ εἶναι θεραπευτικὴ τῆς ἠθικῆς, δὲ μπορεῖ νὰ κηρυχθῆ ἔχθρὰ τῆς. "Ἡ εὐλογημένη ἡ κυρία πάστορος! Μποροῦσε νὰ μὴ ἦταν τόσο ἀφοσιωμένη καὶ ἐνάρετη, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἦταν καὶ "Ἑλληνίδα, ποὺ νὰ δικαιολογῆται νὰ παίξῃ τὸν ρόλο τῆς «σιγανοπασιάδας»! Θὰ τὴν συγχωρούσαμε καὶ θ' ἀπολαμβάναμε τὸ ἔργο. Μὰ ἦταν τόσο ἀθάνα καὶ ἀφοσιωμένη, ποὺ ἀναγκάστημε γιὰ τὴν πράξη τῆς καὶ φύγαμε χωρὶς νὰ τὴν συγχωρήσουμε. Ὅυτε φόβο οὔτε ἔλεο μπόρεσε νὰ μᾶς γεννήσῃ ἡ πράξη τῆς—μόναχα ἀναγκάστημε, ποὺ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι μέσα στὰ ὄρια τῶν σκοπῶν τῆς Τέχνης.

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τ. Βαρβιτσιώτης: «Φύλλα ὕπνου». Ποιήματα, 1950.

"Ὁ κ. Τ. Βαρβιτσιώτης εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς νέους ποιητὲς μας. "Ὁπλισμένος πρόωρα ἀκόμα μὲ τὴν καθαρὴν, ἀλλὰ καὶ κάπως μονομερῆ, συνείδηση τῆς Τέχνης, περιορισμένος ἀπόλυτα στὴ μοντέρνα μορφή τῆς, ἀναζητεῖ τὸ συγκεκριμένον σκοπὸ του, περιμένει μὲ τὰ ποιήματά του νὰ πάρῃ μορφή τὸ καλλιτεχνικὸ ἰδανικὸ του, στὸ ὁποῖο φανατικὰ πιστεύει, σὰ νὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἔχει ἀκουσθῆ ἀπὸ τὴ δικὴ του σκοπιά ἡ τελευταία λέξη πάνω στὴν ποιητικὴν οὐσία καὶ τὴν ἔκφραση. Σὰ νὰ βρέθηκε τὸ ἀπόλυτο στὴν τέχνη, σὰ νὰ μὴ εἶναι τὸ κάθε ἀνθρώπινο, σημάδι τοῦ ἐποχικοῦ, σημάδι μεταβλητό. Πρὶν ἀκόμα ἐρωτήσῃ τὸ στήθος του, ἐρώτησε τοὺς χρόνους του. "Ἐπήρε σαφῆ μηνύματα, πίστεψε πῶς βρῆκε σ' αὐτὰ τὸ τέλος, ὅπως ὅλοι οἱ νέοι οἱ φανατισμένοι μὲ τὴ «μοντέρνα» τέχνη. Δοκίμασε, ἔπειτα, τί ἔχει καὶ αὐτὸς νὰ γράψῃ, μέσ' ἀπὸ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὄχι τὸ ψυχικὸ "Εγώ, ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸ ὑποσυνείδητο εἶναι ἡ βαθύτερη πηγὴ τῆς ποιητικῆς συγκίνησης. "Ὁ κ. Βαρβιτσιώτης πίστεψε στὸ νέο θεὸ τοῦ "Υποσυνείδητου, μαζί μὲ μιὰ μακρὰ σειρά νέων ποιητῶν τῆς σύγχρονης γενεάς.

'Ἄλλὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονὸς δ-

τι ἡ βάση αὐτῆ ἔχει σήμερα κλεισθῆ ἀνεπανόρθωτα καὶ ἤδη οἱ ποιητὲς μας ξαναγαυρίζουν δειλὰ σ' ἕνα ἀνανεωμένο ψυχισμό—τόν ψυχισμό τῶν συγκινησέων—τὸ σημαντικό εἶναι, ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ ζητοῦμε, παρὰ ἀπὸ τούς μεγάλους μόνο νέες ριζικώτερες μεταβολές πορείας ἀπὸ τούς ἄλλους ζητοῦμε τοῦτο μόνο, τὸ ἔχει λίγο σημαντικό ὄμως: ὑπὸ ὁποιαδήποτε σημαία ὀρκίσθηκαν νὰ ἀγωνισθοῦν, νὰ ἀναδειχθοῦν ὄχι τυφλοὶ μιμητὲς, ἀλλὰ ποιητὲς ἱκανοὶ νὰ ἀναλάβουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ διανύσουν ὅσο γίνεται μὲ μεγαλύτερη ἀντοχὴ τὸ δρόμο, ποῦ οἱ μεγάλοι Ὁδηγοὶ χάραξαν.

Λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆ σημαία τοῦ «μοντέρνου» εἶναι ἀπαληθῆ ἀκόμα ἡ ἀνάδειξη τῆς ξεχωριστῆς προσωπικότητος. Ὁ κ. Βαρβιτσιώτης, καθὼς συγγέει τὴν παραμορφωτικὴν μὲ τὸ ὄνειρο, τὸ ἔμφυχο μὲ τὸ ἄψυχο, χαρακτηρίζεται προσωπικὰ σὰν ἕνας ποητὴς ποῦ ἀναζητεῖ τὴν παιδικότητα. Δυσπαιστεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἐξήγησιν, γιατί πουθενὰ δὲ φαίνεται νὰ τραγουδαίει αὐτὴ τὴ στάση τῆς ψυχῆς καὶ μόνο μερικὲς λεκτικὲς ὑποδηλώσεις ποῦ ὑπάρχουν δὲν μποροῦν νὰ ἀντικαταστήσουν τὸ συνεχὲς τραγούδιμα, τὴν τραγουδιστὴ ἀναζήτησιν τῆς ψυχῆς.

Ἄλλὰ τί εἶναι αὐτὸ, ποῦ τυχὸν ὑπάρχει; Τοῦτο, ὅτι: μᾶς μετὰ ἐστιγμὲς—πολὺ ἀκαθόριστες πάντα—πόνου καὶ τρυφερότητας ἢ αἰσθησῆ τῆς ἡμέρας ποῦ ἀνατέλλει, ἢ τῆς ὥρας ὅπου βυθίζεται ἡ ζωὴ στὴ δύση τῆς. Ἐνα προαίσθημα χαρᾶς, μιὰ μακρὰ καὶ σιγὰ σιγὰ σθηνόμενη προέκτασις θλίψεως εἶναι ὅλα τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς. Λεπτὴ καὶ εὐγενικὴ ὥρα. Εὐαίσθησις ποῦ μᾶς σταματᾷ. Προϋπόθεσις λοιπὸν κάθε ἀγνῆς καὶ πραγματικῆς ποίησης. Ὁ κ. Βαρβιτσιώτης δύναται νὰ εἶναι ποιητὴς ὑπάρχει γι' αὐτὸ ἡ θεατικότητα.

Ἄλλ' ἀκριβῶς τώρα θὰ πούμε, ὅτι μποροῦσε νὰ εἶναι λιγώτερο «μοντέρνος», δηλ. περισσότερο φωτεινὰ πονεμένος, περισσότερο φωτεινὰ διχασμένος ἄνθρωπος. Κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ σουρούπωνμα καὶ τὸ λυκαυγὲς τῶν πραγμάτων νὰ βγεῖ στὸ δρόμο, ποῦ θὰ συναντᾷται καὶ θὰ καλημερίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, σ' ἕνα δρόμο φωτισμένο ἀπὸ ἄγνωστο φῶς γιὰ νὰ ἀποδίδει ὑποβλητικὰ τὴν πορεία τοῦ Ἀνθρώπου μὲσ' ἀπὸ τὸν Πόνον, —καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀγάπην, τὴ γαλήνην, τὴ χάρὰ καὶ τὴν αὐτοκυρίαρχην ἐσωτερικὴν ἐ-

λευθερία: τὰ αἰώνια αἰτήματα τῆς ψυχῆς.

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

Ντίνου Κονόμου, Σολωμοῦ Ἀνέκδοτα Γράμματα στὸν Ἰωάννη Γαλβάνη, Collection de l' Institut Français d' Athènes. Ἀθήνα 1950, σ. 92.

Κάθε τι ποῦ ἀφορᾷ στὴ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας εἶναι χρησιμώτατο, γιατί πολλές φορές διαφωτίζει ὄχι μόνο τὴ ζωὴ ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργο τους. Γι' αὐτὸ ἡ συλλογὴ καὶ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν τους, σχετικῶν ἐγγράφων κ' ἑξακριβωμένων πληροφοριῶν γι' αὐτούς, εἶναι πάντα πολὺ βοηθητικὴ γιὰ τὴν ὀρθότερη ἐχτίμησιν τοῦ χαρρηχτήρα καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας των.

Συστηματικὰ ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶνε μονάχα γιὰ τὸ Σολωμὸ ὡς τώρα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὄχι πλήρως, ὅπως δείχνουν οἱ δεκατρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸ φίλο του Ι. Γαλβάνη, ποῦ τὶς δημοσιεύει στὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον ὁ κ. Ντίνος Κονόμος, μὲ εἰσαγωγή, μετάφρασιν καὶ σημειώσεις. Φαίνεται πὼς ὑπάρχει ἀκόμη πολὺ σολωμικὸ ὕλικὸ ἀνέκδοτο, παρ' ὅλες τὶς φιλότιμες προσπάθειες ποῦ εἶγιναν γιὰ ἑκατὸ σχεδὸν χρόνια.

Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Σολωμοῦ στὸ Γαλβάνη δὲ διαφωτίζουν τίποτε ἀπὸ τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργο, γιατί, ἔχτος ἀπὸ μιὰ βιαστικὴ καὶ ὑποτιμητικὴ ἀναφορά σ' αὐτὸ στὴν ἑβδομῆ ἐπιστολῇ (σ. 44), πουθενὰ δὲ γίνεται μνεῖα γιὰ τὰ ποιήματά του. Ἐχουν ὅμως πολὺτίμα στοιχεῖα γιὰ τὸ χαραχτήρα τοῦ Σολωμοῦ σὰν ἀνθρώπου ζωντανοῦ, σὰν «φυσιολογικοῦ» ἀνθρώπου, ὅπως πολὺ σωστὰ τὸ θέτει ὁ κ. Κονόμος. Δὲν ἦταν ὁ μέγας ἀπομονωμένος, ὁ αἴλος, ὁ ἀγνός καὶ ἀνώτερος ἄνθρωπος τοῦ σολωμικοῦ μύθου, ἀλλὰ ὁ κανονικὸς ἄνθρωπος, ποῦ χωρὶς νὰ χάνει τίποτε ἀπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ ποιητικὴν μεγαλοσύνην του, ὅμως συνήθιζε ν' ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ πεζὰ καὶ ἀντιποητικὰ ζητήματα τῆς τρέχουσας ζωῆς, μὲ χρέη καὶ δάνεια καὶ χρήματα καὶ περιουσίες, μὲ δίκες καὶ συγγένειες, μὲ φιλίες καὶ ἔχθρες, μὲ μικρὲς χαρὲς καὶ μικρὲς λύπες, μὲ συμβουλὲς σχετικὰ μὲ τὸ γάμο, καὶ μὲ τέτοια «μικροζητήματα» ποῦ ἀπασχολοῦν κυρίως τοὺς «κοινοὺς» ἀνθρώπους. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι πολὺ χρήσιμη ἡ ἀλληλογραφία αὐτῆ.

Καὶ σ' ἕν' ἄλλο ἀκόμη: Ὅσο καὶ ἂν ἀσχολεῖται προπάντων μὲ «πεζήτες»

στά γράμματα αυτά ο Σολωμός, όμως η θερμή καρδιά του, ο καθάριος κι άψηλός λογισμός του και η μεγάλη του ψυχή βρίσκουν τον τρόπο να παρουσιαστούν κ' εδώ, τότε σαν αθύρμητη φιλική έκδήλωση, τότε σαν λαγαρό άποφθεγμα κλασικής απλότητας και δύναμης, κι άλλοτε σά συμπεκνωμένη ψυχική έκφραση ποικίλης ουσίας και μορφής. Ο Σολωμός μένει Σολωμός και μέσα στις κοινοτοπίες της πεζής ζωής.

Ο κ. Κο. όμος άναγγέλλει πώς έτοιμάζει για έκδοση συλλογές επιστολών και άλλων κορυφαίων μορφών της Έπτανήσου. Τις περιμένουμε μ' ενδιαφέρο. Στο μεταξύ όμως δέν είναι άσκοπο να εισηγηθούμε, όλες οι έκδομένες επιστολές του Σολωμού, που είναι σκορπισμένες σε διάφορα βιβλία και περιοδικά, καθώς κι όσες μένουν ακόμη ανέκδοτες, να περιληφθούν σ' ένα Corpus, ώστε να μπορέσει εύκολα να τις χαρεί και να τις μελετήσει όλες μαζί, χωρίς ν' ανατρέχει σε δυσεύρετα έντυπα.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ή Έκθεση των Συλλογών του κ. και της κ. Καφιέρο.

Από τις 20-25 Φεβρουαρίου το ζεύγος Καφιέρο άνοιξε το σπίτι του στους προσκεκλημένους του, για να δούν τις συλλογές του, που αποτελούνται από αρχαιολογικά Κυπριακά εύρηματα, πίνακες ζωγραφικής και έργα λαϊκής τέχνης. Όλα αυτά ήσαν έκθεσιμμένα ή στα ειδικά δωμάτιά τους ή ήσαν σκορπισμένα σ' όλόκληρο το σπίτι, ήσαν δέ ένα δείγμα της καλλιιεργείας των πολιτισμένων αυτών συλλεκτών και ένα παράδειγμα προς μίμηση για τόσοους άλλους περισσότερα μέσα. Άξιος έπαινος και θερμές εύχαριστίες και συγχαρητήρια όφείλονται στους συλλέκτες για την έγλασία τους αυτή όσο και για την καλωσύνη τους να διοργανώσουν την έκθεση.

Από τις συλλογές ή αξιολογώτερη και σημαντικώτερη για μάς είναι ή συλλογή της λαϊκής Τέχνης, για την όποιαν, κατά μέγα μέρος, εύθύνεται ή κ. Καφιέρο, που εργάζεται για τό σκοπό αυτό από 30 όλόκληρα χρόνια. Ή συλλογή περιλαμβάνει, κυρίως, κεντήματα και ένδυμασιές. Από τα ξυλόγλυπτα τά σημαντικώτερα είναι δυό νυμφικές καρέκλες σπάνιες και δυσεύρετες. Ή συλλογή των

κεντημάτων καλύπτει όλην την περιοχή των γνωστών κυπριακών, δηλ. τά «ξεφτιστά», τά Παφίτικα ή Καρπασίτικα με τό ύφαντό κόσμημα και τά άλλα είδη, όπως και τά κεντήματα με τις τόσο καταφανείς ξένες επιδράσεις. Ή συλλογή ένδυμασιών περιλαμβάνει τις γυναικείες χρυσοκέντητες σάρκες — με τά ντόπια πολύχρωμα μεταξωτά φουστάνια, και τά άνδρικά γελέκα —, τις κεντημένες ποδιές, τις Παφίτικες ή Καρπασίτικες σαγιές με τά βαριά πλουμισμένα πανταλόνια και τά λοιπά έξαρτήματα. Από τη συλλογή φυσικά δέν λείπουν τά πλουμιστά «κολόκια», οι τσέστοι και άλλα βιοτεχνήματα που ποικίλλουν και πλουτίζουν τη συλλογή.

Ή πλουσία αυτή έκθεση με την επικαιρότητά της, ύστερα από την ίδρυση του Μουσείου Λαϊκής Τέχνης των Κυπριακών Σπουδών, στην Άρχιεπισκοπή, συνέθελε στην περαιτέρω άνακίνηση του ενδιαφέροντος για τη Λαϊκή μας Τέχνη.

Στους γυναικείους οργανισμούς, όπως την «Πνευματική Άδελφότητα», της όποιας ή κ. Καφιέρο άποτελεί επίλεκτον μέλος, έλπίζουμε πώς ή Έκθεση θα έφερε τό επιδιωκόμενον αποτέλεσμα: την αγάπη, την έκτίμηση και την κατανόηση των έργων της λαϊκής μας Τέχνης, όπως και την έπιθυμία για την συλλογή και τη μελέτη τους.

Έλπίζουμε πώς ή κ. Καφιέρο θα προβεί τώρα στο επόμενο σοβαρό βήμα, δηλ. στον κατάλογο, την περιγραφή και τις ειδικές πληροφορίες για την προέλευση και την τεχνική του κάθε είδους, πράγματα αναγκαία για την αξιοποίηση της συλλογής της.

Ή κ. Μαρία Έλευθερίου Καφιέρο δικαιούται να υπερηφανεύεται, πώς έχει δημιουργήσει την πλουσιώτερη στην Κύπρο ιδιωτική συλλογή λαϊκής Τέχνης, στην έξυπνιρέτηση της όποιας είναι πραγματική πρωτοπόρος.

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ή άγρη του λαού

Άγαπητέ κ. Κρανιδιώτη,

Είς τό τεύχος Μαρτίου (Άρ. 189) των «Κυπριακών Γραμμάτων» έδιάβασα μελέτην του κ. Κ. Π. Χατζηγιάννου δια τό τραγούδι του Διγενή και του Χάρου. Είς την σελίδα 74 εις τάς έρμηνευτικές σημειώσεις, αναφερόμενος ό συγγραφεύς εις τάς λέξεις «άγρη του λαού» γράφει «δέν λέγεται σήμερα και ούτε ξεύρομεν σήμερα τί ακριβώς σημαίνει».

Ἡ φράσις εἶναι ἐν κοινῇ χρήσει εἰς τὸ ἀμπελοφυγικόν μας διαμέρισμα, καὶ σημαίνει γενικῶς μὲν δόλοκληρο τὸ ψαχνὸ ποῦ περβάλλει καὶ προφυλάττει τὴν σπονδυλικὴν στήλην, εἰς δύο λωρίδας ἐπιμήκεις ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τῶν σπονδύλων, εἰδικώτερα δὲ τὸ μέρος ἀκριβῶς ἐκεῖνο τοῦ ψαχνοῦ, ὅπου εἰς τὸ ἐσωτερικόν υπάρχουν οἱ δύο νεφροί. Ἐπομένως ὅταν κανεὶς λέγῃ «νὰ φᾶς ἄγρη τοῦ λαοῦ», ἐνοεῖ τοὺς νεφροὺς μαζί με τοὺς τρεῖς σπονδύλους καὶ τὸ ψαχνὸ ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι συγκεκολλημένοι οἱ νεφροί. «Ἄγρη» λέγονται μόνον γιὰ τὸν λαγυῶν γιὰ τὸν χοῖρον λέγονται «λούντζα», καὶ τὸ μικρὸ ἐκεῖνο μέρος τῶν τριῶν σπονδύλων, «φαρούδια».

Μὲ ἐκτίμησιν

ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ἄμοδος, 3 Μαρτίου 1951.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οἱ Ἐκθέσεις

Στις αἰθούσας τοῦ Ζαπτείου ποῦ τις ξαναπῆρε πάλι τὸ Ἔθνικὸ Ἴδρυμα, ἐτοιμάζεται μιά πολὺ μεγάλη ἐκθεση τῆς «Ἀλληλεγγύης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ». Ἡ ἐκθεση ἔρχεται νὰ δεῖξῃ τί προσφέρει κάθε περιοχή τῆς χώρας στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν συμμορισπληκτος, τις παιδοπόλεις κλπ. Θὰ ἀντιπροσωπεύη καὶ ἡ Κύπρος μὲ στατιστικούς πίνακες.

Στὸ λίγο διάστημα ποῦ μεσολαβεῖ ὡς τὸ ἀνοίγμα τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς, στεγάστηκαν οἱ 4-5 αἰθούσες πολλὰς ἀτομικῆς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς. Ἐτσι ἐκθέτουν ἐκεῖ οἱ Τ. Μαθιόπουλος, Γ. Δοβλέτης, Νικ. Γιαννακόπουλος, Γκατ-Βούλαρη, Ἀγγελος Κόντης, Εὐκλείδης κ.λ. Ἀπ' αὐτῆς ἡ ἀτομικὴ ἐκθεση ὑδατογραφῶν τοῦ Κόντη συγκεντρώνει τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον.

—Τὸ μεγαλύτερο καλλιτεχνικὸ γεγονός τοῦ περασμένου Μάρτη, ἦταν ἡ ἐκθεση στὸ Ζάππειο τῶν ἔργων τοῦ Ἀγγλοῦ γλύπτη Henry Moore, ποῦ ἔγινε μετὰ τὴ φροντίδα τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου καὶ ποῦ συνέπεσε μετὰ τὴν ἐδῶ ἀφιέρῃ τοῦ ἴδιου τοῦ καλλιτέχνη. Τὸ γεγονός συνοδεύτηκε μετὰ σχετικὰ ἄρθρα στὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, μετὰ φωτογραφίες τοῦ γλύπτη καὶ τῶν ἔργων του, μετὰ συνεντεύξεις στοὺς δημοσιογράφους καὶ δηλώσεις του γιὰ τὴν ἐντύπωση του ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὰ Μουσεία, μετὰ εἰδικὴ διάλεξη τοῦ Α. Προκοπίου στὸν «Παρνασσό», μετὰ γεύματα καὶ δεξιώσεις.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ, λοιπόν, εἶχε κορυφωθῆ μετὰ τὴ διαφήμιση αὐτῆ καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ θέλει νὰ διαπιστώσει μετὰ τὰ μάτια του ἂν τὰ ἐρωτικὰ σχόλια τῶν χρονογράφων τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἦταν δίκαια κἢ ἂν τὰ γλυπτά ποῦ ἔδωλετε στὶς φωτογραφίες, μετὰ τὰ περιεργὰ σχήματα καὶ... τοὺς σπάγγους, εἶχαν καμιά σχέση μετὰ τὴν ἀληθινὴ τέχνη. Δὲν ξέρω ὅμως ἂν τὸ κοινὸ αὐτὸ ἐφυγε σοφώτερο ἀπὸ τὴν ἐκθεση κἢ ἂν εἶχε ἀποκρυσταλλώσει δική

του κρίση καὶ ποιά ἦταν αὐτή. Γιατὶ ἐνῶ ἡ ὑπευθυνὸς κριτικὴ θεωρεῖ τὸν Henry Moore σάν τὸν μεγαλύτερο σύγχρονο γλύπτη τῆς Ἀγγλίας καὶ σάν ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τοῦ κόσμου, υπάρχουν ἄλλοι ποὺ ἔχουν σοβαρὰ ἀντιρρήσεις γιὰ τις ἐπιδηλώσεις του ἢ τοῦ ἀρνούται κάθε ἀξία.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι σ' ἐμάς τοὺς Ἑλληνας, ποὺ ἡ σκιά τοῦ κλασσικοῦ παρελθόντος μετὰ τὴ δική του ὄραση τοῦ ὠραίου καὶ τ' ἀληθινοῦ, θαραίνει ἀπάνω μας κἢ ἔχει διαπλάσει τὴν αἰσθητικὴ μας ἔτσι ὥστε νὰ μὴ μπορούμε ν' ἀνεχθούμε τρῦπες σ' ἕνα γλυπτὸ κἢ ὅπου ἡ ἀπλή καὶ στέρη γραμμῆ ἑνὸς Κούρου ἢ τοῦ Ἀπόλλωνα τῆς Ὀλυμπίας, νὰ δίνει τὸ μέτρο τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας, εἶναι δύσκολο νὰ προσαρμόσουμε τὰ αἰσθητικὰ μας κριτήρια στὶς σύγχρονες τάσεις. Μετὰ τὴ ζωγραφικὴ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, γιατί δὲν ἔχουμε Ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ, κλασσικὴ παράδοση. Ἐκεῖ ἡ ἀφομοίωση τοῦ αἰσθητηρίου μας μετὰ τὴ μοντέρνα τέχνη εἶναι πιὸ ἐύκολη. Ἡ Βυζαντινὴ ζωγραφικὴ ποῦ εἶναι ὅτι ἔχουμε σάν ζωγραφικὴ παράδοση, τί ἄλλο εἶναι παρά μιά μὴ ρεαλιστικὴ ἀπεικόνιση;

Ἀλλά, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν ἐκθεση τοῦ H. Moore θὰ πρέπει κανένας νὰ εἰσελθεῖ στὴν αἴθουσα ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὅ,τι ἤξερε ὡς τώρα ἀπὸ τὴ γλυπτικὴ κἢ εἶται γυμνὸς ἀπὸ αἰσθητικὰ ὄραματα, νὰ μπορεῖ νὰ χαρῆ τις πρωτόγονες φόρμες, ποὺ ἐφευρίσκει ὁ γλύπτης γιὰ νὰ ὑποδηλώσει μιά ἔσπληνη μορφή μετὰ τρῦπες στὴ θέση τῶν μαστῶν ἢ ἑνὸς περιέρου ὄγκου πέτρας χωρὶς καμιά ἀπόλυτως συγκεκριμένη φόρμα. Ἀλλά, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας, εἶναι δύσκολη καὶ δὲν ξέρω ἂν μπορεῖ τὸ κοινὸ νὰ τὴν ἐπιτύχει.

Ὁ Henry Moore δουλεύει ἀπάνω σ' ὅλα τὰ ὕλικά, στὸ χαλκὸ, στὸν μπρούτζο, στὴν πέτρα, στὸ ἔξυλο, στὸ γύψο καὶ ἀνάλογα μετὰ τὸ ὕλικὸ ποῦ πλάθει τὸ ἔργο του. Στὴν πέτρα οἱ ὄγκοι εἶναι συμπαιγνῆς, σάν νὰ μὴ θέλει νὰ ξεφυγεῖ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς. Στὸ ἔξυλο γίνεται ἀνάλαφος, ὅπως τρῦπες καὶ μεγάλα ἀνοίγματα ὥστε νὰ μοιάζει τὸ ἔργο καὶ σάν φιγούρα καὶ σάν κορμὸς μετὰ κλαδιά. Στὰ χάλκινα μικρὰ ἀγάλματα εἶναι σχεδὸν κλασσικὸς μοιάζουν σάν εἰδῶλια, ἀπ' αὐτὰ ποῦ ἔρισκονται στὰ Ἑλληνικὰ Μουσεία. Ἀγαθὰ ξεχωριστὰ αὐτὰ τὰ μικρὰ ἔργα τοῦ H. Moore μετὰ τις οἰκογενειακὰς σκηνῆς (γονεῖς μετὰ τὰ παιδιά τους). Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ξεφρνιάζουν περισσότερο εἶναι τὰ ἔργα τῆς ἀφηρημένης τέχνης του, ὅπου οἱ φόρμες λαμβάνουν περιέργες διαστάσεις καὶ πλέκονται μετὰ σπάγγους, σάν ἐξωτικά μουσικὰ ὄργανα. Ἡ μεγάλη σύνθεση «Τρεῖς ὄρθιες γυναῖκες», μετὰ τὴν καλὴ διάταξή καὶ τὴ διάπλαση τῶν ὄγκων σοφὰ τοποθετημένη, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἐντυπωσιακὰ ἔργα τοῦ Moore.

T. M. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 20 Φεβρουαρίου πέθανε στὸ Παρίσι, σὲ ἡλικία 82 ἐτῶν, ὁ Γάλλος συγγραφέας Ἀντρέ Ζιτ. Ὁ Ζιτ ἔγραφε δράματα, διηγήματα, ἡμερολόγια, ἀναμνήσεις, εἰσιράφεις, ταξιδιωτικὰ ἐντυπώσεις καὶ μετέφρασε στὰ Γαλλικὰ ἔργα τοῦ Πούσκιν, τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Γουίλλιαμ Μπλέικ κ.ά. Τὸ 1947 τιμήθηκε μετὰ τὸ φιλολογικὸ βραβεῖο Νόμπελ.

—Στις 1, 8 καὶ 15 Μαρτίου ὁ κ. Ἀθ. Μερεμέτης συνέχισε —στὴ σειρά διαλέξεων

του Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου— τις ὁμιλίες του γιὰ τοὺς Προσωκρατικούς φιλοσόφους.

—Ὁ κ. καὶ ἡ κ. Καφιέρου ὠργάνωσαν, ἀπὸ τὶς 20-25 Φεβρουαρίου, στὸ σπίτι τους, ἐνδιαφέρονσαν Ἐκθεσὴ ἔργων τῆς πολυτιμοῦ συλλογῆς των, ἡ ὁποία περιλαμβάνει χαρακτηριστικὰ ἀρχαιολογικὰ Κυπριακὰ εὑρήματα, πίνακες ζωγραφικῆς καὶ ἔργα λαϊκῆς τέχνης.

—Ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὁμιλὸς Κύπρου ὠργάνωσε στὶς 4 Μαρτίου φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Ἄλ. Παπαδιαμάντη. Ὑστερα ἀπὸ σύντομὴ εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου κ. Κ. Σπυριδάκι, ὁ κ. Ν. Χ. Κονομῆς μίλησε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνην τοῦ μεγάλου Σκιαθίτη διηγηματογράφου, καὶ ἡ κ. Καλλιόπη Ἰαρογαίουρῆ διάθεσε ἀντιπροσωπευτικὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἔργο του.

—Στὶς 8 Μαρτίου, τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου ὠργάνωσε στὶς αἴθουσές του φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Κωστή Παλαμά, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ κ. Νίκος Κρατιδίτης μίλησε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, ἡ δὲ κ. Ναταλία Μιχαηλίδου, οἱ δ. Χρυστ. Τσικκίνη, Κλαίρη Ξενίδου καὶ ὁ κ. Λουκῆς Σαββίδης ἀπάγγειλαν ποιήματα ἀπὸ τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γυφτοῦ» καὶ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιῆ». Τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων ἀπὸ τὸ 1943, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ ποιητῆ, καθιέρωσε τὸ «Βραβεῖον Παλαμά», τὸ ὁποῖον χορηγεῖται ἐτησίως, ὕστερα ἀπὸ διαγωνισμό, στὸν τελειόφοιτο μαθητὴν ἢ μαθήτριά του Γυμνασίου Βαρωσίων, ποὺ θὰ γράφει τὴν καλύτερὴ σύνθεσιν ἀπάνω σὲ στίχους τοῦ Παλαμά.

—Ὁ Σύλλογος Ἀποφοίτων τοῦ Γυμνασίου Κυρηνείας, ὠργάνωσε στὶς αἴθουσές του τακτικὰ ἑβδομαδιαίους φιλολογικὰς συγκεντρώσεις, κατὰ τὶς ὁποίας ἀναπτύσσονται θέματα τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ζωῆς καὶ συζητοῦνται διάφορα προβλήματα. Πραγματεύθηκαν θέματα οἱ κ.κ. Κλ. Γεωργιάδης, Φρ. Βράχας, Γ. Ν. Ρωσιδίης, Εὐ. Κολόμβος, Σ. Χριστῆς, Τ. Χειμώνας κ. ἄ.

—Στὶς 14 Μαρτίου ἐτελέσθη στὴν αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Δημοτικοῦ Μεγάρου Λεμεσοῦ, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συνδέσμου Κυριῶν Λεμεσοῦ, φιλολογικὸ μνημόσυνο τῶν Γρηγορίου Ξενοπούλου καὶ Γεωργίου Δροσινῆ με ὁμιλήτες τὸν κ. Δημ. Δημητριάδη καὶ Πυθ. Δροσιώτη ἀντιστοίχως. Οἱ κ.κ. Λόλα Κ. Σωτηριάδου καὶ Ἐλεθρία Ραγουζαίου ἀπάγγειλαν ποιήματα τοῦ Δροσινῆ καὶ διάθεσαν περικοπὲς ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου.

—Ἡ «Πνευματικὴ Ἀδελφότης» Λευκωσίας ὠργάνωσε στὶς αἴθουσες τῆς τακτικῆς φιλολογικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς συγκεντρώσεως, κατὰ τὶς ὁποίας ἀναπτύσσονται διάφορα σύγχρονα κοινωνικὰ, πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα. Μίλησαν ὡς τώρα οἱ κυρίες Ἀλεξάνδρα Ἰακωβίδου, Βασιλικὴ Πλατρίτου, Μαρία Καφιέρου, ὁ κ. Νικ. Ἰακωβίδης κ. ἄ.

—Στὶς 17 Μαρτίου ἡ κ. Καλλιόπη Καραγιώργη, κάμνοντας ἐναρξὴ τῶν εἰδικῶν συγκεντρώσεων τοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου, κατὰ τὶς ὁποίας θὰ ἀναγινώσκονται καὶ θὰ ἀναλύονται ἔργα κορυφαίων νεοελλήνων λογοτεχνῶν, μίλησε, ὕστερα ἀπὸ εἰσαγωγικὴ ὁμιλίαν τοῦ Προέδρου κ. Κ. Σπυριδάκι, με θέμα «Ἑλληνίδες ποιήτριαι» καὶ ἀνέγνωσε ἔργα τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν.

—Στὶς 22 Μαρτίου ἡ λαογραφικὴ ὁμάς

τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ὠργάνωσε στὴν μεγάλην αἴθουσα τῆς Σχολῆς με πολλὴν ἐπιτυχία λαϊκὴ γιορτὴν, με λαὶ τραγουδία, χοροὺς, ἀυλο, σκηνὲς τοῦ λαϊκοῦ ἐίτου, τοιαῦτα μνηνά κλπ.

—Με πρωταθουλία τοῦ εἰς Σώλοπερην Ἑλληνοῦ Προέξου κ. Κ. Κομνηνοῦ, μετὰ δόθηκε τὴν βότκα τῆς 25ης Μαρτίου ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Σώλοπερην Ἑλληνικὸν πρόγραμμα, κατὰ τὸ ὅποιον, μετὰ εἰσηγητικὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Κομνηνοῦ, ὠμίλησε γιὰ τὴ σημασίαν τῆς Ἑθνικῆς ἐπέτειοῦ ὁ κ. Φωκῆς Φωκαΐδης.

—Ἡ Ἑθνικὴ ἐπέτειος γιορτάστηκε σ' ὅλη τὴν Κύπρον με ζωηρὸν ἐνθουσιασμό καὶ ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Alexander Pallis: In the days of the Janissaries, Old Turkish life as depicted in the «Travel-Book» of Evliya Chelebi. Introduction by Philip Graves, 1951. Hutchinson & Co. (Publishers) Ltd.

Παγκυπρίου Γυμνασίου: Ἐπετηρὶς σχολικοῦ ἔτους 1949-50. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, 1951.

Κ. Χρυσάνθη: Ἐπιλόχνια. Ποιήματα. Λευκωσία—Κύπρος, 1951.

Ἀντρέα Γάβρη: Ἡ ζωγραφία τοῦ ἀνήσυχου πελάγου. Ποιήματα. Λευκωσία τῆς Κύπρου, 1951.

Oscar Wilde (Μεταφρ. Ἐλισάβετ Π. Φαρά): Ὁ Χαρμίδης, ἡ Πανθέα καὶ ἄλλα ποιήματα. Τυπογραφεῖον τοῦ Ἐμπορίου. Ἀλεξάνδρεια, 1951.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀπὸ τυπογραφικῆ ἀβελβτία ὁ 4 στίχος τοῦ τραγουδιοῦ «Τῆς ἀδελφῆς τοῦ Γιάννατζη τζαὶ τοῦ Χάρου» στὸ προηγουμένον τεῦχος τῶν Κ. Γρ. σ. 78 δημοσιεύτηκε ἐσφαλμένα καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ ἔτσι :

Ἡ ἀβερφή τοῦ Γιάννατζη στὰ ζῶμπλια
(τὴ σὴ κῶννε)

Μ. Καλοζῶην, Λάρνακα: Ἡ «Νοσταλγία» καὶ ὁ «Τρύπος» καλὰ, μολοντὶ γραμμένα ἀτὰ γνωστὰ καλοῦπια ποὺ προσφέρουν τὰ ἀντίστοιχα θέματα. Θὰ δημοσιεῖσθον με τὴ σειρά τους. Ὁ «Πόθος τοῦ Φτωχοῦ» μάλλον ἀδύτου.—Ἄ ν τ. Ἡ λ ι ἄ κ η ν, Βαρῶσια: Θὰ δημοσιεῖσθον.—Μ. Κ. Κανικλίδην, Λευκωσία: Πολὺ καλὰ θὰ δημοσιεῖσθον.—Ἰσκιον Πρινάρην, Ἀθήνας: Εὐχαριστοῦμε θὰ δημοσιεῖσθον.—Ν. Μπατάγια, Ἀθήνας: Σὰς ἀπεστέλλιαμεν τὰ τεύχη. Τὰ ποιήματα σας, ὅσα ἔχουμε στὰ χέρια μας, θὰ δημοσιεῖσθον. Περιμένουμε τὰ διηγήματα, ποὺ ἀναφέρετε στὴν ἐπιστολή σας.—Α. Κυπριάνου, Λεμεσό: Σὰς ἀπαντήσαμε στὸ τεύχος Φεβρουαρίου. Κρατοῦμε γιὰ δημοσίευσιν τὴν «Ἠλιόλουστη μέρα». Τὰ προηγουμένα χρειάζονται πολλὴν ἐπεξεργασία.—Κ. Λ. Ξενίδου, Βαρῶσια: Ἡ «Σκέψη» καλὸ: θὰ δημοσιεῖσθῆ με μικρὰς τροποποιήσεως. Τὸ «Κύπρις-Ἀρπς» ἔχει ἀτέλειες.—Γιῶργος Λυσιώτην, Ἀθήνας: Τὰ «Ἀγάπη» καὶ «Ψέμμα» ἔχουν πολλὰς ἀτέλειες. Τὰ «Δάκρυα» μέτρον. Ὁ «Θάνατος» θὰ δημοσιεῖσθῆ.